

۳۳۸۸۳۳
۱۲۹
جاویدنا
معہ فرهنگ

اقبال

فہرست مضامین

شمار	مضمون	صفحہ
۱	مناجات	۱
۲	تمہید آسمانی انجستین روز آخر نیش - { ہنکوہش می کند آسمان زیریں را}	۴
۳	نغمہ ملائک	۱۰
۴	تمہید زمینی آشکارا می شود روح حضرت رومی و شرح می دهد اسرار معراج را {	۱۱
۵	زردان کہ روح زمان و مکان است مسافر را بیاحت عالم علوی می برد	۲۱
۶	زمرنہ انجم	۲۳
۷	فلک قمر	۲۹
۸	عارف ہندی کہ بیکے از عارفہ قمر خلوت گرفته و اہل ہند اور جہاں دست می گویند	۳۲
۹	نہ تاسخن از عارف ہندی	۳۸
۱۰	جلوہ سروش	۴۱
۱۱	نوائے سروش	۴۳
۱۲	حرکت بودای بر غمید کہ ملائکہ اور اودای طواسین می نامند	۴۴
۱۳	طاسین گوتم (توبہ آوردن زن رقاصہ عشوہ فروش)	۴۸

شمار	مضمون	صفحہ
۱۴	طاسین زرتشت (آزمائش کردن اہرمین زرتشت را)	۵۱
۱۵	طاسین میچ (رویائے حکیم طاسطائی)	۵۵
۱۶	طاسین محمد (نوحہ ابوہبل و جرم کعبہ)	۵۸
۱۷	فلک عطارد	۶۱
۱۸	زیارت ارواح جمال الدین افغانی و سعید سلیم پاشا	۶۳
۱۹	دین و وطن	۶۷
۲۰	اشتراک و ملکیت	۶۹
۲۱	شرق و غرب	۷۱
۲۲	محکمات عالم قرآنی	۷۲
۲۳	خلافت آدم	۷۲
۲۴	حکومت الہی	۷۸
۲۵	ارض ملک خداست	۸۰
۲۶	حکمت خیر کثیر است	۸۲
۲۷	پیغام افغانی بالمت رویتہ	۸۷
۲۸	غزل زندہ روو	۹۳
۲۹	فلک زہرہ	۹۷
۳۰	مجلس خدایان اقوام قدیم	۱۰۰
۳۱	نذر بلبل	۱۰۲
۳۲	فروفتن ہدیرایے زہرہ و دیدن ارواح قہرمن و کشتہ نرا	۱۰۴

شمار	مضمون	صفحه
۳۳	نمودار شدن در پیش سودانی	۱۰۹
۳۴	فلک مرخ	۱۱۳
۳۵	اہل مرخ	۱۲۵
۳۶	بر آمدن انجم شناس مرخی از رصد گاہ	۱۱۴
۳۷	گردش در شهر مرغین	۱۲۱
۳۸	احوال دوشین مرخ کہ دعوائے رسالت کردہ	۱۲۶
۳۹	تذکیر بتیہ مرخ	۱۲۷
۴۰	فلک مشتری	۱۳۱
۴۱	ارواح جلیله حلاج وغالب و قرة العین طاہرہ کہ نشین بہشتی نگردیدند و بگردش جاوداں گرایسند	۱۳۳
۴۲	نوائے حلاج	۱۳۵
۴۳	نوائے غالب	۱۳۶
۴۴	نوائے طاہرہ	۱۳۷
۴۵	زندانہ رود مشکلات خود را پیش ارواح بزرگ می گوید	۱۳۸
۴۶	نمودار شدن خواجہ اہل فراق ابلیس	۱۵۶
۴۷	نالہ ابلیس	۱۶۰
۴۸	فلک زحل	۱۶۳
۴۹	ارواح رزیکہ کہ با ملک ولایت عذاری کردہ و دوزخ ایشان را قبول نکردہ	۱۶۵
۵۰	قلزم خونین	۱۶۷

شمار	مضمون	صفحہ
۵۱	آشکارا می شود روح ہندوستان	۱۶۸
۵۲	روح ہندوستان نالہ و فریاد می کند	۱۶۸
۵۳	فریاد کیے از زورق نشینان قلمزم خویش	۱۷۱
۵۴		۱۷۳
۵۵	مقام حکیم المانوی نطشہ	۱۷۵
۵۶	حرکت بجنّت الفردوس	۱۷۸
۵۷	قصر شرف النساء	۱۸۱
۵۸	زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاطہر غنی کشمیری	۱۸۴
۵۹	در حضور پرتشہ ہمدان	۱۸۵
۶۰	صحبت باشاعر ہندی برتری ہری	۱۹۷
۶۱	حرکت بہ کاخ سلاطین مشرق (نور ابدالی، سلطان شہید)	۲۰۰
۶۲	نمودار می شود روح ناصر خسرو علوی و غزلے متانہ سر ایدہ غائب می شود	۲۰۵
۶۳	پیغام سلطان شہید بہ رود کاویری (حقیقت حیات و مرگ و شہادت)	۲۱۴
۶۴	زندہ رود و شخصیت می شود از فردوس و تقاضاے حوران بہشتی	۲۱۹
۶۵	غزل زندہ رود	۲۲۰
۶۶	حضور	۲۲۱
۶۷	خطاب بہ جاوید (سخنہ بہ نژاد نو)	۲۳۱

دیس اچہ

خیال من تماشائے آسماں بود است
بدوش ماه و باغوش کبکشاں بود است
گماں مبر کہ ہمیں خاکداں نشین ماست
کہ ہر تارہ جہاں است یا جہاں بود است !

اقبال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مُناجات

آدمی اندر جہاں ہفت رنگ	ہر زمان گرم فغاں مانندی چنگ!
آرزوئے ہم نفس می سوزدش	نالہ ہائے دلنواز آموزدش
لیکن این عالم کہ از آب و گل است	کے تو ان گفتن کہ دارائے دل است!
بحر و دشت و کوہ و کہ خاموش و کر	آسمان و ہر وہ خاموش و کر!
گرچہ برگردوں ہجومِ اختر است	ہر یکے از دیگرے تنہا است!
ہر یکے مانند مایچہ ارہ است	در فضا ئے نیلگوں آوارہ است!
کارواں برگ سفر ناکردہ ساز!	بیکراں افلاک و شب لا ویر یاز!
این جہاں صید است وصیتا دیم ماہ	یا اسیر رفتہ از یا دیم ماہ

زار نالیدم صدائے برخواست
ہم نفسِ سرزند آوم را کجاست؟

دیدہ ام روزِ جہان چارٹوے آنکہ نورش بر سرِ روزِ دلخ و کوئے
از رمِ سیارہ اورا وجود نیست الا اینکه گوئی رفت و بود
اے خوش آن روزے کہ از یامِ نیست صبح اورا نیمِ روز و شام نیست
روشن از نورش اگر گردِ رواں صوتِ پاچوں رنگِ دین می توان
غلبہا از تابِ او گردِ حضور نوبتِ اولایزال و بسے مرور!

اے خدا روزی کن آن روزے مرا
وار ہاں زیں وزبے سخنے مرا

آیہ تسخیر اندر شان کیست؟ ایں سپہر نیلگوں حیران کیست؟
رازِ دانِ علمِ الاسما کہ بود؟ مستِ آں ساقی و آں صہبا کہ بود؟
برگزیدی از ہمہ عالم کرا؟ کردی از رازِ درون محرم کرا؟

لے ترا تیرے کہ مارا سینہ سفت حرفِ آدِ عَوْنِی کہ گفت با کہ گفت؟

روئے تو ایمان من متراکن من جلوہ داری درین از جان من؟

از زبان صد شعاع آفتاب

کم نمی گرد دستارِ آفتاب

عصر حاضر را خرد زنجیرِ پاست جانِ بے تلبے کہ من دارم کجاست؟

عمر با بر خولیش می پدید وجود تائیکے بے تاب جاں آید فرد

گر زرنجی این زمینِ شوره زار نیست تخم آرزو را سازگار

از درونِ این رگل بے حاصلے بس غنیمتِ وال اگر روید لے!

تو ہی اندر شبِ تانم گذر یک زماں بے نورِی جانم نگر

شعلہ را پرہیز از خاشاکِ حیت

برق را از برفتِ دنِ باکِ حیت

زیتم تا زیتم اندر فراق و انما آنسوے این نیلی رواق!

خاک را با قدسیاں ہمارا کن !	بستہ در ہارا برویم باز کن
عود را بگذار و ہمیںم را بسوز	آتشے در سینہ من برنروز
در جہاں آشفته کن دود مرا	باز بر آتش بنہ عود مرا
باتفاق یک نگہ آمیز کن	آتش پیمائے من تیز کن
نے غلط ماکور و تو اندر حضور !	ماترا جوئیم و تو از دیدہ دور
یا بگیر ایں جان بے دیدار را	یا کشا ایں پردہ اسرار را
یا تبر بفرست یا باد سحر	نخل فکرم نا امید از برگ و بر
رہ بجناب اندرون دہ مرا	عقل دادی ہم جنون دہ مرا
عشق را کاشا قلب لایں نام	علم در اندیشہ می گیر مقام
جو تماشا خانہ افکار نیست	علم تا از عشق بر خوردار نیست
علم بے روح القدس فسونگری است	ایں تماشا خانہ سحر سامری است
از لکد کو بہ خیال خویش مرد	بے تجسلی مرد و اندازہ نبود

بے تجسلی زندگی رنجوری است عقل ہجوری و دین مجبوری است
 ایں جہان کوہ و دشت و بحیرہ را ما نظر خواہیم و او گوید خبر
 منز لے بخش ایں دل آوارہ را بازوہ با ماہ ایں ماہ پارہ را
 گرچہ از خاکم نہ وید جز کلام حرف ہجوری نہی گرد دتم !
 زیر گردوں غولیش را یا بم غریب ز آنسوے گردوں بگوئی قریب
 تماشال مہر و ماہ گرد و غروب ایں جہات و ایں شمال و ایں جنوب

از طلسم دوش و فردا بگذرم

از مہر و شریا بگذرم

تو فروغ جاوداں ما پچوں شرآ یک دوم داریم و آں ہم ستار
 اے تو نشناسی نزاع مرگ و زیت رشک بریزداں برو ایں بندہ کیت ؟
 بندہ آفاق گیر و نا صبور نے غیاب اور خوش آید نے حضور
 آئیم من جاودانی کن مرا از زمینی آسمانی کن مرا

ضبط درگفتار و کردار بے بدہ جادہ با پیدا است ز فقا سے بدہ
 آنچه گفتم از جہانے دیگر است ایں کتاب از آسمانے دیگر است
 بحر و از من کم آشوبی خطاست آں کہ در قسرم فرو آید کجاست؟
 یک جہاں بر ساحل من آرمید از کراں غیر از رم بجے ندید
 من کہ نمیدم ز پیران کہن دارم از روزے کہ می آید سخن!

بر جوانان سہل کن حرف مرا

بہر شاں پایاب کن شرف مرا

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تمہیدِ آسمانی نخستین روزِ آفرینش نکوش می کند آسمان زمین را

زندگی از لذتِ غیب و حضور	بست نقشِ این جهانِ نزو و دور
آں چنان تا نفس از ہم گینت	رنگِ حیرتِ خاؤِ ایامِ ریخت
ہر کجا از ذوق و شوقِ خوگری	نفسہٴ منِ دیگرم تو دیگری
ماہ و اختر را خرام آموختند	صد چراغ اندر فضا فروختند
بر سپہر نیلگوں زد آفتاب	خیمہٴ زر بفت با سہیں طناب
از افقِ صبحِ نخستین سر کشید	عالمِ نوزادہ را در بر کشید

ملکِ آدمِ خاکدانے بود و بس	دشتِ او بے کاروانے بود و بس
نے بکھو ہے آبجوئے درستیٰ	نے بصرائے سحابے ریز ریز
نے سرو و طائراں در شاخار	نے رمِ آہو میسانِ مرغزار
بے تجلی ہائے جاں بھر و برش	دو و پچپاں طیلانِ پیکرش
سبزہ با و فسر و دیں نا ویدہ	اندر اعماقِ زمیں خواہیدہ
طعنہ زوچسہ رخ نیلی بر زمیں	”روزگار کس ندیدم این چنیں
چوں تو در پہنائے من کو لے کجا	جز بقصدِ یلم ترا نورے کجا
خاک اگر الوند شد جز خاک نیست	روشن و پائندہ چوں افلاک نیست
یا بزی با ساز و برگِ دلبری	یا بمیر از تنگ و عارِ کمتری
شد زمیں از طعنہ گردوں نخل	نا امید و دل گران و مضحل

پیشِ حق از درو بے نوری تپید

تا ندائے ز آفسوے گردوں رسید

اے ایمنے از امانت بے خبر
 روز ہا روشن ز غوغائے حیات
 نور صبح از آفتابِ داغدار
 نور جاں بے جادہ ہا اندر سفر
 ششہ از لوح جاں نقش امید
 عقل آدم بر بہاں شبخوں زند
 راہ داں اندیشہ او بے دلیل
 خاک و در پرواز مانند ملک
 می خلد اندر وجود آسماں
 داغہا شوید ز دامن وجود
 گرچہ کم تبیح و خونیز است او
 چشم او روشن شود از کائنات
 غم مخور، اندر ضمیر خود دنگر
 نے ازاں نورے کہ بینی در بہات
 نور جاں پاک از غبارِ روزگار
 از شعاعِ ہر وہ سیار تر
 نور جاں از خاک تو آید پدید!
 عشق او ہر لامکاں شبخوں زند
 چشم او بیدار تر از جبریل!
 یک رباط کہنتہ در راہش فلک!
 مثل نوکِ سوزن اندر پرنیاں!
 بے نگاہ او جہاں کور و کبود!
 روزگاراں را چو ہمیز است او
 تا بہ بیند ذات را اندر صفت

ہر کہ عاشق شد جمال ذات را
اوست سید جہلم موجودات را

نغمہ ملایک

فروغِ مشتِ خاک از نوریای افزوں شود روزے
زمین از کوبِ تقدیر او گردوں شود روزے
خیال او کہ از سیلِ حوادث پرورش گیرد
ز گردابِ سپہر نیلگون بیرون شود روزے!
یکے در معنی آدم نگر! از ما چه می پرسی
هنوز اندر طبیعت می خلد موزوں شود روزے!
چنان موزوں شود این پیش پا افتادہ مضمونے
کہ یزدان رادل از تاثیر او پر خوں شود روزے!

تمہید زمینی

آشکارائی شود روح حضرت رومی و شرح می ہداسرار معراج را

عشق شورانگیز بے پروائے شہر	شعلہ او میردا از غوغائے شہر
خلوتے جوید بدشت و کوہ سار	یالب دریا ئے ناپسید اکسار
من کہ دریا راں ندیدم محرے	بر لب دریا بیا سودم دے
بحر و ہنگام غروب آفتاب	نیلگوں آب از شفق لعل مذاہب
کہ را ذوق نظر بخشد غروب	شام را رنگ سحر بخشد غروب!
با دل خود گفتگو با داشتم	آرزو ہا جستجو با داشتم
آنی و از جا وداتی بے نصیب!	زندہ و از زندگانی بے نصیب!
تشنہ و دور از کنسار چشمہ سار	می سرودم ایں غزل بے اختیار

غزل

”بکشاے لب تقدیر او انم آرزوست بنمائے رخ کہ باغ و گلستانم آرزوست
 یک دست جام بادہ و یک دست زلفیاد رقص چنیں میانہ میسدا انم آرزوست
 گفتی ز ناز بیش مر بجاں مرا، برو آں گفتنت کہ بیش مر نیانم آرزوست
 اے عقل تو ز شوق پر آئندہ گوئے شو اے عشق نکتہ جائے پریشانم آرزوست
 ایں آب و نان چرخ چو سیل است بے وفا من ماہیم نہننگم و عنانم آرزوست
 جانم لول گشت ز فرعون و ظلم او آں نور جیب موسیٰ عمر انم آرزوست
 دی شیخ با چراغ ہی گشت گردشہر کزدیو و دودلو لم و انسا انم آرزوست
 زیں ہر بان سست عناصر دلم گرفت شیر خدا و رستم دست انم آرزوست

گفتم کہ یافت می نشود جستہ ایم ما

گفت آنکہ یافت می نشود انم آرزوست! (رومی)

موج مضطر خفت بر سنجاب آب	شدا فقی تار از زیان آفتاب
از متاعش پارہ دزدیدم	کو کبے چوں شاہدے بالائے بام!
روحِ رومی پرده ہارا بر درید	از پس کہ پارہ آمد پدید!
طلعتش رخشندہ مثل آفتاب	شیب او فرخندہ چوں عہد شباب
پیکرے روشن ز نورِ سردی	در سراپایش سرورِ سردی!
بر لب او سرِ پنهان وجود	بند ہائے حرف و صوت از خود کشود
حرف او آئینہ آویختہ	علم با سوزِ دروں آمیختہ!
گفتمش موجود و ناموجود چہیت؟	معنی محمود و نامحمود چہیت؟
گفت "موجود آنکہ می خواہد نمود	آشکارائی تقاضائے وجود
زندگی خود را بخویش آراستن	بر وجود خود شہادت خواستن
انجمن روزِ الست آراستند	بر وجود خود شہادت خواستند!
زندہ یا مردہ یا جاں طلب	از سہ شاہد کن شہادت را طلب

خویش را دیدن بنورِ خویشتن	شاید اول شعورِ خویشتن
خویش را بینی بنورِ دیگرے	شاید ثانی شعورِ دیگرے
خویش را دیدن بنورِ ذاتِ حق	شاید ثالث شعورِ ذاتِ حق
حتی و قسائم چوں خدا خود را شمارا	پیشِ ایں نورِ اربمانی استوار
ذاتِ ربّے پرده دیدن زندگی است	بر مقامِ خود رسیدن زندگی است
مصطفیٰ راضی نشد الا بذات	مردِ مومن در نسا زد با صفات
امتحانِ روبروئے شاہدے	چیت معراجِ آرزوئے شاہدے
زندگی مارا چو گل را رنگ و بو	شاہدِ ماول کہ بے تصدیق او
اور بماند ہست او کامل عیار	در حضورش کس نماند استوار
پختہ گیر اندر گرہ تابے کہ ہست	ذرّہ از کفِ مدہ تابے کہ ہست
پیشِ خورشیدِ آزمونِ خوشتر است	تابِ خود را بر نژودن خوشتر است
امتحانِ خویش کن موجود، ہاش	پیکرِ فرسودہ را دیگر تراش

این چنین 'موجود' محمود است و بس

ورنه نارِ زندگی دُود است و بس

باز گفتم پیش حق رفتن چیاں؟	کوهِ خاک و آب را کفتن چیاں؟
آمر و خالق بر وں ازامر و خلق	ماز شست روزگار را خسته خلق
گفت "اگر سلطان ترا آید بدست	می توان افلاک را از هم شکست
باش تا عریاں شود این کائنات	شوید از دامان خود گردِ جہات
در وجودِ او نه کم بینی نه بیش	خویش را بینی از و او را ز خویش
مکتبہ "الابسلطان" یاد گیر	ورنه چوں مورو بلخ در گلِ بَیَر
از طریقِ زادن اے مردِ نکوے	آمدی اندر جهانِ چار سوے
ہم بر وں بستنِ زادن می توان	بندہ از خود کشادن می توان
لیکن این زادن نہ از آب و گل است	دانند آن مرفے کہ او صاحبِ دل است

کفتن - شکافتن + الابسلطان تلخیصِ بایہ شریفہ یا معشر الجن الخ

آں ز مجبوری است ایں از اختیار	آں نہاں در پردہ ہا ایں آشکار
آں یکے باگریہ ایں باخندہ است	یعنی آں جویندہ ایں یابندہ است
آں سکون و سیر اندر کائنات	ایں سہرا پاسبان سیر بیرون از بہات
آں یکے محتاجی روز و شب است	واں دگر روز و شب اور امر کب است
زادن طفل از شکست اشکم است	زادن مرد از شکست عالم است
ہر دو زادن را دلیل آمد اذان	آں بلب گویند و ایں از زمین جاں

جان بیدارے چو زاید در بدن

رزہ ہا افتد دریں دیر کہن

گفتم ایں زادن نمی دانم کہ چیست؟	گفت "شانے از شوئن زندگی است"
شیوہ ہائے زندگی غیب و حضور	آں یکے اندر ثبات آں در مرور
کہ بجلوت می گدازد خویش را	کہ بخلوت جمع سازد خویش را
جلوت او روشن از نور صفات	خلوت او مستنیر از نور ذات

عقل اور اسوے جلوت می کشد	عقل اور اسوے جلوت می کشد
عقل ہم خود را بدیں عالم زند	عقل ہم خود را بدیں عالم زند
می شود ہر نگ رہ اورا اویب	می شود ہر نگ رہ اورا اویب
چشمش از ذوقِ نگہ بیگانہ نیست	چشمش از ذوقِ نگہ بیگانہ نیست
پس ز ترسِ راہ چوں کورے رود	پس ز ترسِ راہ چوں کورے رود
تا خرد پیچیدہ تر بزرگ بوست	تا خرد پیچیدہ تر بزرگ بوست
کارش از تدریج می یا بد نظام	کارش از تدریج می یا بد نظام
می نداند عشق سال و ماہ را	می نداند عشق سال و ماہ را
عقل در کوہے شرگافے می کند	عقل در کوہے شرگافے می کند
کوہ پیش عشق چوں کاہے بود	کوہ پیش عشق چوں کاہے بود
عشق شبخونے زدن بر لامکاں	عشق شبخونے زدن بر لامکاں
زور عشق از باد و خاک آب نیست	زور عشق از باد و خاک آب نیست
عشق اورا سوے خلوت می کشد	عشق اورا سوے خلوت می کشد
تا تسلیم آب و گل را بشکند	تا تسلیم آب و گل را بشکند
می شود برق و سحاب اورا خلیب	می شود برق و سحاب اورا خلیب
لیکن اورا جرأتِ زندانہ نیست!	لیکن اورا جرأتِ زندانہ نیست!
نرم نرم صورتِ مورے رود	نرم نرم صورتِ مورے رود
می رود آہستہ اندر راہ دوست	می رود آہستہ اندر راہ دوست
من نہ دامن کے شود کارش تمام!	من نہ دامن کے شود کارش تمام!
دیرو زود و نزد و دور راہ را	دیرو زود و نزد و دور راہ را
یا بگرد او طوافے می کند	یا بگرد او طوافے می کند
دل سیرج السیر چوں ماہے بود	دل سیرج السیر چوں ماہے بود
گور را تا دیدہ رفتن از جہاں!	گور را تا دیدہ رفتن از جہاں!
قوتش از سختی اعصاب نیست	قوتش از سختی اعصاب نیست

عشق در اندامِ مہ چاکے نہاد!	عشق بانانِ جویں خیسر کشاد
لشکرِ فرعون بے حربے شکست!	کلمہٴ نرود بے ضربے شکست
ہم درونِ خانہ ہم بیرونِ در	عشق درجاں چون چشم اندر نظر
کارِ او از دین و دانش برتر است	عشق ہم خاکسترو ہم اخگر است
ہر دو عالم عشق را زیرِ نگین	عشق سلطان است برہانِ میں
لا مکان و زیر و یا لائے ازو	لا زمان و دوشِ فردائے ازو
جملہ عالم مرکب اور اکب شود	چوں خودی را از خدا طالب شود
عذبِ این دیر کہن باطل ازو	آشکارا تر مقامِ دل ازو
عقل تا ویلی بقسرباں می دہند	عاشقاں خود را بنیرِ داں می دہند
مرگ را بر خویش تن گرداں حرام	عاشقی؟ از سوبہ بے سوئی حرام
می توان بر خاستن بے بانگِ صو!	اے مثالِ مردہ در صندوقِ گور
چندان در گل بنالی مثلِ چنر	در گلو داری نواہا خوب و نغز

بر مکان و بر زماں اسوار شو فارغ از پھیپاکِ این ز تمار شو
 تیز تر کنِ این دو چشم و این دو گوش ہر چہ می بینی بپوش از راہِ ہوش
 آں کے کو بانگِ موراں بشنود ہم زدوراں سترِ دوراں بشنود
 آں نگاہِ پردہ سوزا ز من بگھر کو کج چشم اندر نمی گردد اسیر
 آدمی دید است باقی پست است

وید آں باشد کہ دید دوست است
 جمد تن را در گداز اندر بصر

در نظر رود و نظر رود در نظر (رومی)

توازیں نہ آسماں ترسی؟ متریں از فراخائے جہاں ترسی؟ متریں
 چشم بکشا بر زمان و بر مکاں ایں دو یک حال است از احوالِ جاں
 تانگہ از جلوہ پیش افتادہ است اختلافِ دوش و منہ ازادہ است
 دانہ اندر گل بظلمت خانہ از فضاے آسماں بیگانہ

یہیج می واند کہ در جائے قراخ می توان خود را نمودن شاخ شاخ؟

جوہر او چیت؟ یک ذوق نموست

ہم مقام اوست ایں جوہر ہم اوست

لے کہ گوئی محل جان است تن سہریاں را در نگر بر تن تن

محلے نے، حالے از احوال اوست محلس خواندن فریب گفتگوست!

چیت جان؟ جذب سرور دسوز و درد ذوق تسخیر سپہر گرد گرد!

چیت تن؟ بارنگ بوخو کردن است با مقام چار سو خو کردن است

از شعور است ایں کہ گوئی نزد و دور چیت معراج؟ انقلاب اندر شعور

انقلاب اندر شعور از جذب و شوق وار ہاند جذب شوق از تحت و فوق

ایں بدن با جان ما انباز نیست

مشت خاکے مانع پرواز نیست

زروان کہ رُوحِ زمان و مکان است

مسافرِ ابیاحتِ عالمِ علوی می برد

از کلاش جانِ من بے تاب شد	در تنم ہر ذرہ چوں سیاب شد
ناگہاں دیدم میانِ غرب و شرق	آسمان در یکِ سیابِ نور غرق
زاں سیابِ افروختہ آمد فرود	باد و طلعتِ این آتشِ آں چو دود
آں چو شبِ تاریکِ این روشن شہاب	چشمِ این بیدار و چشمِ آں بخواب
بالِ اورا رنگہائے سسج و زرد	سبز و سیمین و کبود و لاجورد
چوں خیالِ از رَمزِ جِ اورے	از زمیں تا کہکشاں اورا دے
ہر زمان اورا ہواے دیگرے	پر کشا دن و در فضاے دیگرے
گفت "زروانم جہاں را قاہرم	ہم نہانم از نگہ ہم ظاہرم

بستہ ہر تدبیر با تقدیر من	ناطق وصامت ہمہ پنخیر من
غنچہ اندر شاخ می بالذمن	مرنگ اندر آشیاں نالذمن
دانہ از پرواز من گرد نہال	ہر فراق از فیض من گرد وصال
ہم عتابے ہم خطا بے آورم	تشنہ سازم تا شرابے آورم
من حیاتم، من مما تم، من نشور	من حساب دوزخ و فردوس حور!
آدم وافرشتہ در بند من است	عالم شش روزہ فرزند من است!
ہر گلے کز شاخ می چینی منم	اُم ہر چیزے کہ می بینی منم!
در طلسم من ایراست ایں جہاں	از دم ہر لخطہ پیراست ایں جہاں
لی مع اللہ ہر کرا در دل نشست	آں جو انمردے طلسم من شکست

گر تو خواہی من نباشم در میاں

لی مع اللہ باز خواں از عین جاں

لی مع اللہ۔ تلخیص بہ حدیث لی مع اللہ وقت،

درنگاہ او نہی داغم چہ بود از نگاہ ہم ایں کہن عالم رہود
 یا نگاہ ہم بر دگر عالم کشود یاد گر گوں شد ہماں عالم کہ بود
 مردم اندر کائنات رنگ و بو ز آدم اندر عالم بے باے وہو
 رشتہ من ز ایں کہن عالم گست یک جہان تازہ آمد بدست
 از زیان عالمے جاغم تپسید تا دگر عالم ز خاکم بر دمید
 تن سبک تر گشت جہاں سیارتر چشم دل بینندہ و بیدارتر
 پردگی با بے حجاب آمد پدید
 نغمہ انجم بگوش من رسید

زہرِ مہِ انجم

عقل تو حاصل حیات عشق تو ہر کائنات
 پیکر خاک! بخش بیا ایں سوئے عالم جہات

زہرہ و ماہ و مشتری از تو رقیب یک دگر
 از پئے یک نگاہ تو کشکش تجلیات
 در رہ دوست جلوہ ہاست تازہ بتازہ تو بنو
 صاحب شوق و آرزو دل نہ دہد بکلیات
 صدق و صفاست زندگی، نشو و نماست زندگی
 تا ابد از ازل بتاز ملک خداست زندگی

شوق غزل سراے را رخصت ہائے وہ ہو بدہ
 باز بہ رند و محتسب بادہ سبوسو بدہ
 شام و عراق و ہند و پارس خوبہ نبات کردہ اند
 خوبہ نبات کردہ راتلخی آرزو بدہ
 تا بہ یم بلند موج معرکہ بنا کند
 لذت سیل تند رو بادل آبجو بدہ

مرو فقیر آتش است میمری و قیصری خس است
 فال و فسر ملوک را حرف برهنه بس است!
 دبدبه قلندری طنطنه سکندری
 آن همه جاذبه کلیم این همه حس سامری
 آن بنگاه می کشد این به سپاه می کشد
 آن همه صلح و آشتی این همه جنگ و داوری
 هر دو جهان کشتند هر دو دوام خواستند
 این به دلیل قاهری آن به دلیل دلبری
 ضرب قلندری بیارسد سکندری شکن
 رسم کلیم تازه کن رونق ساحری شکن!

فلكية

فلکِ قمر

ایں زمین و آسماں ملکِ خداست	ایں مہ و پرویں ہمہ میراثِ ماست !
اندریں رہ ہر چہ آید در نظر	بانگاہِ محرمے او را نگر
چوں غریباں در دیارِ خود مرو	اے ز خود گم اند کے بیباک شو !
ایں و آں حکم ترا بردلِ زند	گر تو گوئی ایں مکن آں کن ہند
نیتِ عالمِ جُزبت ان چشم و گوش	اینکہ ہر فردائے اویس در چو دوش !
در بیابانِ طلب دیوانہ شو !	یعنی ابراہیمِ ایں بتخانہ شو !
چوں زمین و آسماں راطے کنی	ایں جہانِ آں جہاں راطے کنی
از خدا ہفت آسماں دیگر طلب	صد زمان و صد مکان دیگر طلب

بے خود افتادن لبِ بجائے بہشت بے نیاز از حربِ ضربِ خوبِ زشت
گر نجاتِ مافراغ از جتو ست گورِ خوشتر از بہشتِ رنگِ بوست !

لے مسافر جاں بید و از مقام

زندہ تر گردد ز پروازِ مدام !

ہم سفر با اختراں بودن خوش است در سفر یک دم نیاز سودن خوش است
تا شدم اندر فضا ہا پے سپر آنچه بالا بود زیر آمد نظر
تیرہ خاکے برتر از قندیل شب ! سایہ من بر سر من لے عجب !
ہر زماں نزدیک تر نزدیک تر تا نمایاں شد کہستانِ قمر
گفت رومی "از گاہنہ پاک شو خوگرِ رسم و رہِ افلاک شو
ماہ از ما دور و با ما آشناست این نخستین منزل اندر راہِ ماست

دیروز و روزِ روزگارش دیدنی است

غار ہائے کوہسارِش دیدنی است

آں سکوت آں کوہسار ہولناک	اندروں پُرسوز و بیروں چاک چاک
صبحیل از خافطین و یلدرم	برو ہانش دود و نار اندر شکم
از درونش سبزہ سر بر نزد	طاثرے اندر فضایش پر نزد
ابر ہا بے غم ہوا ہا تند و تیز	با زمینِ مردہ اندر ستیز
عالے فرسودہ بے رنگ و صوت	نے نشانِ زندگی دروے نہ موت!
نے بنافش ریشہ نخلِ حیات	نے چُلبے وز گارش حادثات!

گرچہ ہست از دودمانِ آفتاب

صبح و شام او ترا یادِ انقلاب

گفت رومی نیز و گائے پیش نہ	دولتِ بیدار را از کفِ مدہ
باطنش از ظہر او خوشتر است	در قفار او جہانے دیگر است!
ہرچہ پیش آید ترالے مرد ہوش	گیر اندر حلقہ ہائے چشم و گوش

خافطین و یلدرم - کہ ہائے آتش فشانِ قمر قفار - غار

چشم اگر بینا ست ہر شے دیدنی است در تر ازوئے نگہ سنجیدنی است
 ہر کجسارومی برد آنجسارو یک دودم از غیر او بیگانه شو
 دست من آہستہ سوئے خود کشید
 تنہ رفت و بر سر خاکے رسید

عارف ہندی کہ بہ یکے از عارفائے قمر خلوت

گرفتہ و اہل بہت اور اہل ہست می گویند

من چو کوران دست بردوش رفیق پا نہ سادم اندران غایہ عمیق
 ماہ را از ظلمتش دل داغ داغ اندر و نورشید محتاج چراغ
 وہم و شک من شبیخوں ریختند عقل و ہوشم را بدار آویختند
 راہ فرستم رہزناں اندر کیس دل تہی از لذت صدق و یقین

تا نگہ را جلوہ ہا شد بے حجاب
 وادی ہر سنگِ او ز تار بند
 از سرشتِ آبِ خاک است این مقام
 در ہوئے او چوئے ذوق و سرور
 نے زمینش را سپہرِ لا جورد
 نور در بندِ ظلام آنجا نبود
 زیرِ نخلِ عارفِ ہندی نژاد
 ہوئے بر سرِ بستہ و عریاں بدن
 آدمے از آب و گل بالاترے
 وقتِ او را گردشِ آیام نے
 گفت بارو می کہ ہمراہ تو کیت ؟
 صبح روشن بے طلوعِ آفتاب !
 دیو سارا ز نتھما سئے سر بلند
 یا خیالم نقش بند در منام !
 سایہ از قبیلِ خاکش عینِ نور
 نے کنارش از شفقتِ سنج و زرد
 دو دگر و صبح و شام آنجا نبود
 دیدہ ہا از سرمہ اش روشن سواد
 گردِ او مائے سفید سے حلقہ زن !
 عالم از دیرِ خیالش پیکرے !
 کارِ او با چرخِ نیلی فام نے
 در نگاہش آرزوئے زندگی است !

رُومی

مروے اندر جستجو آوارہ ثابتے با فطرت ستیاری
 پختہ تر کارش ز خامی ہائے او من شہید ناتمامی ہائے او
 شیشہ نحو را بگردوں بستہ طاق فکرش از جہریل می خواہد صدق
 چوں عقاب افتد بصیر باہ و ہر گرم رواند رطوافت نہ سپہر
 حرف با اہل زمیں زندانہ گفت حور و حبت را بت و بتخانہ گفت
 شعلہ ہا در موج و دوش دیدہ ام کبریا اندر سجودش دیدہ ام
 ہر زمان از شوق می نالند چو نال می کشد اورا فداق و ہم وصال

من ندانم چیت در آب و گلش
 من ندانم از مقام و منزلش

جمال دوست

عالم از رنگ است و بے رنگی است حق
چیت عالم؟ چیت آدم؟ چیت حق؟

رُومی

آدمی شمشیر و حق شمشیر زن	عالم این شمشیر را سنگِ فتن!
شرق حق را دید و عالم را ندید	غرب در عالم خزید، از حق رسید
چشم بر حق باز کردن بندگی است	خویش را بے پروه دیدن زندگی است!
بنده چوں از زندگی گیر و بر است	هم خدا آں پسند را گوید صلوات!

هر که از تقدیر خویش آگاه نیست

خاک ادا ساز جاں همراه نیست!

جہاں دوست

بر وجود و بر عدم پیچیدہ است
 کار ما افلاکیاں جز دید نیست
 دوش دیدم بر سر از قشمرود
 از نگاہش ذوق دیدارے چکید
 گفتش از محسباں رائے پوش
 از جمال زہرہ بگد خستی؟
 گفت "ہنگام طلوع خاور است
 لعلما از سنگ رہ آید بروں
 رشتہ تیرے در کنارش دیدہ ام
 مشرق این اسرار را کم دیدہ است
 جانم از فردائے او تو مید نیست
 ز آسماں افرشتہ آمد فرود
 جز بسوئے خاکدان ما ندید
 تو چہ بینی اندر آں خاک خموش؟
 دل پر چاہ با بے انداختی؟
 آفتاب تازہ اورا در بر است
 یوسفان او ز چہ آید بروں
 لرزہ اندر کوہ سار ش دیدہ ام

قشمرود۔ نام کوہے از کوہستان قمر

رخت بند از مقامِ آذری تا شود خود گز ترکِ بُت گری
اے خوش آں قوے کہ جانِ او پتید از گلِ خود خویش را باز آفرید!

عریاں را صبحِ عید آں ساعتے

چوں شود بیدار چشمِ ملتے!

پیرِ مہدی اند کے دم در کشید	باز در سن دید و بے تابا نہ دید
گفت مرگِ عقل؟ گفتم ترکِ فکر	گفت مرگِ قلب؟ گفتم ترکِ ذکر
گفت تن؟ گفتم کہ زاد از گردِ رے	گفت جاں؟ گفتم کہ رمزِ لا الہ
گفت آدم؟ گفتم از اسرارِ اوست	گفت عالم؟ گفتم او خود رو بروست
گفت ایں علم و ہنر؟ گفتم کہ پوست	گفت حجتِ چہیت؟ گفتم روئے دوست
گفت دینِ عامیاں؟ گفتم شہیند	گفت دینِ عارفاں؟ گفتم کہ دید

از کلامِ لذتِ جانِش فرود

نکتہ ہائے دلِ نشیں بر من کشود

تہ تاسخن از عارف ہندی

(۱)

ذاتِ حق را نیست این عالمِ حجاب
غوطہ را حایل مگر دو نقشِ آب !

(۲)

زاون اندر عالمے دیگر خوش است
تا شبابِ دیگرے آید بدست !

(۳)

حق و رائے مرگ و عینِ زندگی است
بندہ چوں میرِ دنی داند کہ حییت !

گرچہ ما مرغان بے بال و پریم
از خدا در علم مرگ انسوزن تریم!

(۴)

وقت ہ شیرینی بزہر آمیختہ
رحمتِ عامے بقہر آمیختہ!
خالی از قہرش نہ بسینی شہر و دشت
رحمتِ او اینکه گوئی درگذشت!

(۵)

کافری مرگ است اے روشن نہاد
کے سزد با مردہ غازی را بہساو!
مردِ مومن زندہ و با خود بچینگ
بر خود افتد، بچو بر آہو پلنگ!

(۶)

کافر بیدار دل پیشِ صنم
به زویندارے که خفت اندر حرم!

(۷)

چشم کورست اینکے بیندنا صواب
بیسکه شب رانه بیند آفتاب!

(۸)

صحبت گل دانه را سازد درخت
آدمی از صحبت گل تیره بخت!
دانه از گل می پذیرد پیچ و تاب
تا کند صید شعاع آفتاب!

(۹)

من بگل گفتم بگوئے سینہ چاک
 چوں بگیری رنگ و بواز باد و خاک
 گفت گل اے ہوشمند رفتہ ہوش
 چوں پیامے گیری از برق خموش؟
 جاں بتن مارا از جذبِ این و آن
 جذب تو پیدا و جذبِ ما نہاں

جلوہ سرورش

مرد عارف گفت گورادر بہبت	مست خود گردید و از عالم گست
ذوق و شوق اور از دست اور بود	در وجود آمد ز نیرنگ شہود
با حضورش ذرہ ہا مانند بطور	بے حضور او نہ نور و نہ ظہور!

نازینے در سلیم آں شبے
 آں شبے بے کو بکے را کو بکے !
 سبستان دوزخش تا کمر
 تاب گیر از طلعتش کوہ و کمر
 غرق اندر جلوہ ستائے
 خوش سرو آں مست بے پیما نہ
 پیش او گردنہ خانوس خیال
 ذوقش مثل سپہر دیر سال
 اندراں خانوس پیکر رنگ رنگ
 من برومی گفتم اے دانائے راز
 زو فتنوں مثل سپہر دیر سال
 گفت این سیکر چو سیم تابناک
 بر رفیق کم نظر بختائے راز
 باز بے تابانہ از ذوق نمود
 ز او دور اندیشم یزدان پاک !
 ہیچو ما آوارہ و غربت نصیب
 در شبستان وجود آمد سرو
 شان او تیریلی و نمائش سروش
 تو غریبی من غریبم او غریب !
 غنچہ مارا کشد از شبنمش
 می برواز ہوش و می آرد ہوش
 زخمہ شاعر بہ از دل از دست
 مروہ آتش زنہ از سوز ہوش
 چاکہا در پروہ نسل از دست

دیدہ ام در نغمہ او عالی
آتشے گیر از نوائے او دے!

نوائے سروش

ترسم کہ تو مے رانی ز ورق بسراب اندر
زادی بہ حساب اندر میری بہ حساب اندر
پچوں سُرْمہ رازی را از دیدہ فرو شستم
تقدیر ارم دیدم پنہاں بکتاب اندر!
برکت و خیاباں تیج، برکوه و بیاباں تیج
برقے کہ بخود پیچد میر و بسحاب اندر!
با مغریباں بودم پُر جستم و کم دیدم
مردے کہ مقاماتش ناید بحساب اندر!

بے وردہاں بگری آں قرب میسر نیست
 گلشن بگریباں کش اے بُو بگلاب اندر
 اے زاہدِ ظاہر ہیں گیرم کہ خودی فانی است
 لیکن تو نہ می بستی طُوفان بہ حساب اندر
 ایں صوتِ لاویرے از زخمِ قہر نیست
 بھو و جنساں حوئے نالہ بہ رہا با اندر

حرکت بہ وادئی یرغمیہ کہ ملائکہ

اورا وادئی طواسین می نامند

رومی آں عشق و محبت را دلیل تشنہ کا ماں را کلاش سلبیل

بو بگلاب اندر تلخ بہ مصرع مشہور غزل صوفیہ ۲ اور دین دین دراوچل بو بگلاب اندر

گفت آں شعرے کہ آتش اندر سوت	اصل اواز گرجی اللہ ہوست !
آں نوا گلشن کند رخشاک را	آں نوا برہم زندا فداک را
آں نوا برحق گواہی می دہد	با فقیراں پادشاہی می دہد !
خون از و اندر بدن ستیا رتر	قلب از روح الایس بیدار تر
اے بسا شاعر کہ از سحر بہر	رہزن قلب است ابلیس نظر !
شاعر ہندی ! خدایش یار باد	جان او بے لذت گفتار باد
عشق را خنیاگری آموختہ	با خیلان آذری آموختہ !
حرف او چا ویدہ و بے سوز و درد	مرد خواہند اہل درد او را نہ درد
زاں نوائے خوش کہ نشاند مقام	خوشتر آں حرفے کہ گوئی در منام
فطرت شاعر سراپا جستجوست	خالق و پروردگار آرزوست !
شاعر اندر سینہ ملت چو دل	ملتے بے شاعرے انبار گل !
سوز و مستی نقش بند عالمے است	شاعری بے سوز و مستی ماتمے است !

شعر مقصود اگر آدم گری است

شاعری ہم وارثِ پیغمبری است

گفتم از پیغمبری ہم باز گئے	سہرا و بامرد محرم باز گئے
گفت "اقوام و مل آیاتِ اوست	عصر بے ماز مخلوقاتِ اوست
از دم او مناطق آمد سنگ و خشت	ماہمہ مانند حاصلِ او چو کشت !
پاک سازد استخوان و ریشہ را	بالِ جبریلے و ہداندیشہ را
ہائے و ہوئے اندرونِ کائنات	از لبِ او نجم و نور و نازعات
آفتابش را از والے غیتِ نیت	منکر اور امکالے نیتِ نیت
رحمتِ حق صحبتِ احسار او	قہرِ نیرِ داں ضربتِ کرار او
گرچہ باشی عقلِ کل ازوے مرم	زانکہ او بسند تن و جاں را بہم
تیز تر نہ پا براہِ یرغمد	تا بہ بسینی آنچه می بایست دید

کندہ بردیوارے از نگ قمر
چار طاسین نبوت را نگر

شوق راہ خویش داند بے دلیل	شوق پروازے ببال حیرت!
شوق را راہ دراز آمد دو گام	این مسافر خسته گردد از مقام
پازدم مستانه سوئے یغمیہ	تا بلند یہائے او آمد پدید
من چه گویم از شکوہ آل مقام	ہفت کوکب در طواف اودام
فرشیاں از نور او روشن ضمیر	عرشیاں از سرمہ خاکش بصیر!
حق مرا چشم و دل و گفتار داد	جستجوئے عالم اسرار داد

پردہ را بر گیرم از اسرارِ کل

یا تو گویم از طواسینِ رسل

طاسین گوتم

توبہ آوردن زن رقصہ عشوہ فروش
گوتم

مئے دیرینہ و معشوقِ جوان چیزے نیست
پیش صاحبِ نظراں حورِ جاناں چیزے نیست !
ہرچہ از محکم و پایندہ شناسی ؛ گذرد
کوہ و صحرا و برونِ بحر و کراں چیزے نیست !
دانشِ مغربیاں فلسفہٴ مشرقیاں
ہمہ بت خانہ و در طوٹِ بتاں چیزے نیست

از خود اندیش و ازیں بادیہ ترساں گذر
 کہ تو ہستی و وجودِ دو جہاں چیزے نیست
 در طریقے کہ بنوکِ مژہ کا ویدم من
 منزل و قافلہ و ریگ و اں چیزے نیست
 بگذر از غیب کہ ایں وہم و گماں چیزے نیست
 در جہاں برون و رستن ز جہاں چیزے است
 آں بہشتے کہ خدائے بتو بخشد ہم ہیچ
 تا جزائے عمل تست جہاں چیزے است !
 راحتِ جاں طلبی ؟ راحتِ جاں چیزے نیست
 در غم ہم نفساں اشکِ رواں چیزے است
 چشمِ مخمور و نگاہِ غلط انداز و سود
 ہمہ خوب است و لے خوشتر از اں چیزے است

حسن رخسار دے ہست دے دیگر نیست
حسن کردار و خیالات خوشاں چیزے ہست!

رقاصہ

فرست کشمکش مدہ ایں دل بے قرار را
یک دوشکن زیادہ کن گیسوئے تابدار را
از تو دور و نسیئہ ام برقِ تحبلی کہ من
بامہ و مہر دادہ ام تلخی انتظار را
ذوقِ حضور در جہاں رسمِ صنم گری نہاد
عشق فریب می دہد جان اُمیدوار را!
تا بفرایغِ خاطرے نغمہ تازہ زخم
باز بہ مرغزار دہ طائر مرغزار را

طبع بلند دادہ، بند زپائے من کشائے
 تابہ پلاس تو دہم خلعتِ شہریار را
 تیشہ اگر بنگ زدایں چه مقام گفتگو است؟
 عشق بدوش می کشدایں ہمہ کو ہزارا!

طاسین زرتشت

آزمایش کردن اہرمن زرتشت را

اہرمن

از تو مخلوقاتِ من نالاں چوئے از تو مارا فرو دیں مانند دے
 درجہاں خوار و زبونم کردہ نقشِ خود رنگیں ز خونم کردہ

زنده حق از جلوہ سینائے تست

مرگ من اندرید بھیا ئے تست

تختہ بر میناقِ یزداں اہلی است	بر مراوش راہ رفتن گمراہی است
زہر بادہ کلفام اوست	اڑہ و کرم و صلیب انعام اوست
جز دعا ہا نوح تدبیرے نہ داشت	حرف آں بیچارہ تاخیرے نہ داشت
شہر را بگذار و در غائے نشیں	ہم بخیلِ نوریاں صحبت گزیں
از نگاہے کیمیا کن خاک را	از منا جاتے بسوزانِ فلاک را
در کہتاں چوں کلیم آوارہ شو	نیم سوزِ آتشِ نظر آوارہ شو
لیکن از پیغمبری باید گذشت	از چینیں ملاگری باید گذشت
کس میانِ ناکساں تا کس شود	فطرتش گر شعلہ باشد خس شود
تا نبوت از ولایت کمتر است	عشق را پیغمبری در و سر است

اڑہ - کرم - صلیب - تلحات - بعض پیغمبراں -

خیز و در کاشائے وحدت نشین
ترک جلوت گوے و در خلوت نشین!

زرتشت

نور و ریای است ظلمت ساش ہم چمن سیلے عزاد اندر دیش
اندر و خم موبہائے بقیع سار سیل را جز غارت ساحل چه کای؟
نقش بیرنگے کہ اور اکس ندید جز بخون اہرمن نتوان کشید!
خوشتن را و نمودن زندگی است
ضرب خود را آزمودن زندگی است

از بلا ہای پختہ تر گرد و خودی تا خدا را پرده در گرد و خودی
مرد حق ہیں جسز بحق خود را ندید لا الہ می گفت و در خون می تپید!
عشق را در خون تپیدن آبروست ارہ و چوب و رسن عبیدین دست!

در ره حق هر چه پیش آید نکوست

مرحبا نا هر باینهائے دوست!

جلوه حق چشم من تنها نخواست حسن رابے انجمن دیدن خطاست

چیت خلوت؟ درد سوز و آرزوست انجمن دیداست و خلوت جستجو است

عشق در خلوت کلیم الهی است چون بجلوت می خرامد شاهی است!

خلوت و جلوت کمال سوز و ساز هر دو حالات و مقامات نیاز

چیت آں؟ بگذشتن از دیر کنشت چیت ایں؟ تنها ز رفتن در بهشت!

گرچه اندر خلوت و جلوت خداست خلوت آغاز است و جلوت انتهاست

گفتم پیغمبری درد سراسر است عشق چو ل کامل شود آدم گراست!

راه حق با کار و ارا رفتن خوش است

همچو جاں اندر جهان رفتن خوش است!

طاسینِ مسیح

رویائے حکیم طالسٹائی

وادی بے طائر و بے شاخ و برگ!	درمیانِ کوہسارِ ہفت مرگ
آفتابِ اندر فضا نشین تشریف میرا	تابِ مہ از دو دگر دِ او چو قیر
خمِ نجم مانند جوئے کہکشاں	رودِ سیلابِ اندراں وادیِ واں
تندیسِ موجِ موج و پیچ و پیچ	پیشِ اولیت و بلندِ راہِ یسح
باہرِ اراں نالہ ہائے بے اثر!	غرقِ درِ سیلابِ مروے تا کمر
تشنہ و آبِ بحیرہ سیلابی	قیمتِ او ابرو باد و آب نے

طالسٹائی۔ نامِ حکیم و مصلحِ روسیہ

برکراں دیدم ز نے ناز کتنے چشم او صد کارواں را رہنے
 کافری آموزِ پیرانِ کنشت از نگاہش زشتِ خوب و زشت
 گفتش تو کیستی نام تو چیست؟ ایں سراپا نالہ و سرِ یاد کیست؟
 گفت در چشمِ قسوں سامی است نامم از نگین و کارم ساحری است!
 تا گماں آں جوئے سمیں تیخِ بے ت با تگِ ندائے وائے بر تقدیرِ من
 گفت از رنگیں "اگر داری نظر اند کے اعمالِ خود را ہم نگر
 پورِ مریم آں چراغِ کائنات فوراً و اندرِ جہاتِ مجے جہات!
 آں فلاطوس آں صلیب آں روئے زرد زیرِ گردوں تو چہ کردی او چہ کرد!
 اے بجانِ لذتِ ایماں حرام اے پرستارِ بتانِ سیمِ خام

قیمتِ روحِ القدس نشناختی

تن خریدی نقدِ جاں در باختی!

طعنہ آں نازنین جلوہ مست آں جواں را نشتر اندر دل شکست
 گفت "اے گندم نمائے جو فروش از تو شیخ و برہمن ملت فروش!
 عقل و دین از کافر یہائے تو خوار عشق از سوداگر یہائے تو خوار!
 ہر تو آزار و آزار نہاں کین تو مرگ است و مرگ ناگہاں!
 صحتے با آب و گل و رزیدہ بندہ را از پیش حق دزدیدہ
 حکمتے کو عقدہ اشیا کشاد با تو غیر از منکر چنانیزی نداد
 داند آں مردے کہ صاحب ہر است جرم تو از جرم من سنگیں تراست
 از دم اورفتہ جاں آمد بتن از تو جاں را و نمہ می گرد و بدن
 آنچه ما کر ویم با ناسوت او ملت او کرد بالا ہوت او

مرگ تو اہل جہاں از ندگی است
 باش! تا بستی کہ انجام تو چیت!

طاسین محمد

نوحہ روح ابوہل در حرم کعبہ

سینہ ما از محمد داغ داغ !	از دم او کعبہ را گل شد چراغ !
از ہلاک قیصر و کسر لے سرود	نوجواناں را زد دست مار بود
ساحر و اندر کلاش ساحری است	اس و حرف لاله خود کافری است
تا بساط دین آبا در نور	با خداوندان ما کرد آبخیز کرد
پاش پاش از ضربت شلات و منات	انتقام از مے بگیر اے کائنات
دل بنائب بستہ از حاضر گشت	نقش حاضر را فنون او شکست
دیدہ بر غائب فرو بستن خط است	آپنچہ اندر دیدہ می نماید کجاست

پیشِ غائب سجدہ بردن کوری است دینِ نو کور است کوری دُوری است
 خم شدنِ پیشِ خدائے بے جہات !
 بندہ را ذوقِ یخشد ایں صلوات !

از قریش و منکر از فضلِ عرب !	مذہبِ اذ قاطع ملک و نسب
با غلامِ خویش بر یکِ خوانِ نشست	در نگاہِ او یکے بالا و پست
با کلفتِ اِن جش در ساخت	قدرِ احرارِ عربِ نشاختہ
آبروئے دودمانے ریختند !	احمرانِ با سوداں آیمختند
توب می دانم کہ سلمانِ مزدکی است	ایں مساواتِ ایں مواخاتِ عجمی است
رستخیزے بر عرب آورده است !	ایں عبد اللہ فریش خوردہ است
از دورِ رکعتِ چشمِ شان بے نور گشت	عترتِ ہاشم ز خود ہجور گشت
گنگ را گفتارِ سببِ فانی کجاست	عجمی را اصلِ عدنانی کجاست

کلفت - فریہ و بدگل - سلمان - حضرت سلمان فارسی - عدنان - جدِ عرب - سبجان - یکے از قصیانِ عرب

چشم خاصانِ عرب گردیدہ کور بر نیائی اے زہیر از خاکِ گور!

اے تو مارا اندریں صحرا دلیل

بشکن افسونِ فوائے جبریل!

باز گوئے سنگِ اسود باز گوئے آنچه دیدیم از محمد باز گوئے

اے ہل اے بندہ را پوششِ پدک خانہ خود را ز بے کیشاں بگیر

گلہ شاں را بگرگاں کن سبیل تلخ کن خرمائے شاں را بر خنیل!

صرصرے وہ با ہواے بادیہ اَنَّهُمْ اَنْجَازُ نَحْلٍ خَاوِیَةِ

اے منات اے لات ازین منزل مرو گرز منزل می روی از دل مرو

اے ترا اندر و چشمِ ما وثاق

آواز

ہلتے اِنْ کُنْتَ اَزْمَعَتِ الْفِرَاقِ

زہیر - شاعر مشہور عرب

اَنَّهُمْ اَنْجَازُ الْاَمِّ آیۃ قرآنیہ

اِنْ کُنْتَ اَزْمَعَتِ الْفِرَاقِ - پارہ از شعر امر القیس یعنی ہلتے مدہ اگر قصدِ جدائی کردہ

فلک عطارد

زیارتِ ارواحِ جمال الدین

اقفانی و سعید حلیم پاشا

مشت خاک کے کارِ خود را بردہ پیش	در تماشا ئے تجلی ہائے خلش!
یا من افتادم بدام ہست و بود	یا بدام من اسیر آمد وجود!
اندریں نیلی تنق چاک از من است؟	من ز افلاکم کہ افلاک از من است؟
یا ضمیرم را فلک در بر گرفت	یا ضمیر من فلک را در گرفت!
اندرون است این کہ بیرون است چیست؟	آنچہ می بیند نگہ چون است؟ چیست؟
پر زخم بر آسمانے دیگرے	پیش خود بستم جہانے دیگرے
عالے باکوہ و دشت و بحر و بر	عالے از خاکِ ماویرینہ تر
عالے از ابر کے، بالیدہ	دستبرد آدمے نادیدہ

تقشہا نابستہ بر لوح وجود
خزودہ گیر فطرت آنجا کس نبود!

من بہ رومی گفتم این صحرای خوش است	در کہستان شورش دریا خوش است
می نیایم از حیات این جانثاں	از کجای می آید آواز اداں؟
گفت رومی "این مقام اولیت	آشنا این خاکداں با خاک ہست
بوالبشر چون رخت از فردوس ببت	یک دورے اندرین عالم نشست
این فضا با سوز آہش دیدہ است	نالہ ہائے صبحگاہش دیدہ است
زائران این مقام ارجمند	پاک مرداں از مقامات بلند
پاک مرداں چون فضیل و بوسعید	عارفاں مثل جنید و بایزید

خیر تامل از آید بدست

یک دودم سوز و گداز آید بدست

رقم و دیدم دو مرد اندر قیام مقتدی تا تار و افغانی امام

پیر رومی ہر زماں اندر حضور
 طلعتش بر تافت از ذوق و سحر
 گفت مشرق زیں دو کس بہتر نژاد
 ناخن شاں عقدہ ہائے ماکشاد
 سید السادات مولانا جمال
 زندہ از گفتِ براونگ و سفال
 ترک سالار آں حلیم درویشند
 فخر او مثل مقام او بلند
 باچنین مردان و رکعت طاعت است

ورنہ آں کارے کہ مزدش جنت است

قراتِ آں پیر مئے سخت کوش
 سورۃ والنجم و آں دشتِ نموش!
 قراتے کزوے خلیل آید بوجد
 روح پاکِ حبیبِ ریل آید بوجد!
 دل از دور سینہ گرد دنا صبور
 شورِ اِلَّا اللہ خیمہ زد از قبورا
 اضطرابِ شعلہ بخشد دود را
 سوزِ مستی می دہد داؤد را

آنکارا ہر غیاب از قرأتش

بے حجاب ام الکتاب از قرأتش

من زجا برخاستم بعد از نماز دست او بوسیدم از راه نیل
گفت روحی دژده گردون نورد! در دال او یک جهان سوز و درد
چشم جز بر غولیشتن بخشوده دال بکس ناداده آزاده

تندیس اندر قافان وجود

من زشونی گوید اورا زنده بود

افغانی

زنده روو! از خاکدان مابگو از زمین و آسمان مابگو
خاکی و چوں قدسیان و شنابیه از مسلمانان پده مارا خبر

زنده روو

در ضمیر طلب گیتی شنن دیده مآب پیش دین وطن

روح در تن مُردہ از ضعفِ یقین نا امید از قوتِ دینِ مبسب
 ترکِ ایرانِ عربِ مستِ فرنگ ہر کسے را در گلوشتِ فرنگ
 مشرق از سلطانی مغربِ خراب اشتراک از دینِ ملتِ بردہ تاب!

افغانی دین و وطن

رُومِ مغربِ آں سراپا مکرو فن اہلِ دین را دادِ تسلیمِ وطن
 او بے فکرِ مرکز و توہرِ نفاق بگذر از شام و فلسطین و عراق
 تو اگر داری تمیزِ خوب و زشت دل نہ بندی با کلوخ و سنگ و خشت
 چہیتِ دینِ بر خاستنِ از رُئے خاک تا ز خود آگاہ گردد جانِ پاک!
 می نگنجد آنکہ گفت اللہ ہو در حدودِ این نظامِ چار سو
 پیرِ کہ از خاک و بر خیزد ز خاک چیف اگر در خاک میسرِ دُجانِ پاک!

گرچہ آدم بردمید از آب و گل رنگ نم چوں گل کثیر از آب و گل
 حیف اگر در آب و گل غلط دمام حیف اگر بر تر نپزد زین مقام !
 گفت تن در شو نجا کب رهگذر گفت جاں پہنائے عالم را نگوار
 جاں نمبند در جہات اے شہوند مرد حیر بیگانہ از ہر قید و بند

خمر ز خاک تیرہ آید در خروش

ز آنکہ از بازاں نیاید کارِ موش !

آں کف خاکے کہ نامیدی وطن ایں کہ گوئی مصر و ایران و یمن
 با وطن اہل وطن را نسبتے است ز آنکہ از خاکش طلوع ملتے است
 اندر یں نسبت اگر داری نظر نکتہ بینی ز مو باریک تر
 گرچہ از مشرق بر آید آفتاب با بجلی ہائے شوخ و بے حجاب
 در تب و تاب است از سوز دروں تا ز قید شرق و غرب آید بروں
 برود از مشرق خود جلوه مست تا ہمہ آفاق را ارد بدست !

فطرش از مشرق و مغرب بری است
گرچه او از روئے نسبت غاوری است!

اشتراک و ملوکیت

صاحب سرمایہ از نسل خلیل	یعنی آلِ منجیبِ بے جبرئیل
ز آنکہ حق در باطل او مضمر است	'قلبِ او مومن و ماغش کافر است'
غربیاں گم کرده اند افلاک را	در شکم جویند جانِ پاک را
رنگ و بو از تن نیگرد جانِ پاک	جز تین کاسے ندارد اشتراک
دینِ آلِ منجیبِ حق ناشناس	بر مساواتِ شکم دارد اساس

تا اخوت را مقام اندر دل است

نیخ او در دل نہ در آب و گل است!

صاحب سرمایہ رکابِ مارکس مصنف کتاب سرمایہ کہ اصول اشتراک را در این کتاب وضع کرده

ہم ملوکیت بدن را سیر نہیں است سیٹھ بے نورِ او از دل تہی است !
 مثل زنبوئے کہ برگل می چسود برگ را بگذار دو شہبش برد
 شاخ و برگ و رنگ و بوئے گل ہما برجائش نالہ بلبس ہما
 از طلسم و رنگ و بوئے او گذر ترک صورت گوئے و معنی نگر

مرگِ باطن گرچہ دیدن مشکل است
 گلِ مخواں اورا کہ در معنی گل است !

ہر دو را جاں ناصبور و ناشکیب ہر دو یزداں ناشناس آدم فریب
 زندگی این را خروج آں را خراج در میانِ این و سنگِ آدم زجلج !
 این بر علم و دین و فن آرد شکست آں بر دجاں از تن ناں را زدست
 غرق دیدم ہر دورا در آب و گل ہر دو راتن روشن و تاریک دل !

زندگانی سوختن با ساختن
 در گلے تخم دے انداختن !

سعید حلیم پاشا

شرق و غرب

غریباں را زیر کی ساز چیست	شرقیان! عشق را از کائیت
زیر کی از عشق گرد و حق شناس	کار عشق از زیر کی محکم اس
عشق چوں با زیر کی مہم بہ شود	نقشبند عالم دیگر شود
نیز و نقش عالم دیگر بنہ	عشق را با زیر کی آیسند
شعلہ افرونگیاں نم خورده است	چشم شاں صاحب نظر دل مرده است
زخمہا خوردند از شمشیر خویش	بہل افتادند چوں نچہ خوش
سوز و مستی را مجوازا تا کہ شاں	عصر دیگر نیست دار افلاک شاں

زندگی را سوز و ساز از نار تست

عالم تو آفریدن کار تست!

مصطفیٰ کو از تجدی سرود	گفت نقشِ کهنه را باید زدود
تو نگر دو کعبه را رختِ حیات	گزر آفرنگ آیدش لات و منات
تُرک را آهنگِ فودر چنگ نیست	تازه اش جز کهنهٔ آفرنگ نیست
سینهٔ او را دمی دیگر نبود	در ضمیرش عالمی دیگر نبود
لاجرم با عالم موجود ساخت	مثل موم از سوزِ این عالم گداحت
طریقها در نهاد کائنات	نیست از تقلیدِ تقویمِ حیات
زنده دل خلاقِ اعصار و دهور	جانش از تقلیدِ گرد و دَبِ حضور
چون مسلماناں اگر داری جگر	در ضمیر خویش و در تر آں نگر
صد جهانِ تازه در آیاتِ اوست	عصر با چیمپیدہ در آفاتِ اوست
یک جهانِش عصرِ حاضر را بس است	گیر اگر در سینهٔ دل معنیِ بس است

بندہ مومن ز آیاتِ خداست ہر جہاں اندر بر او چوں قباست!

چوں کہن گردو جہانے در برش

می دہتر آں جہانے دیگرش!

زندہ رود

ز ورقِ ماخیاں بے ناخداست

کس نداند عالمِ تر آں کجا است!

افغانی

عالمے در سینہ ما گم ہنوز عالمے در انتظارِ تم ہنوز

عالمے بے استیازِ خونِ رنگ شامِ اور روشن تر از صبحِ فرنگ

عالمے پاک از سلاطین و عبید چوں دلِ مومن کرانش ناپدید

عالمے رعنا کہ فیضِ یک نظر تخمِ او افگند در جانِ عمر!

لایزال دوار داتش نو بنو برگ و بار محکاتش نو بنو
باطن او از تغیر بے غم ظاہر او انقلاب ہر دم

اندرون تست آں عالم نگر
می دہم از محکاتِ اوجہ را

محکات عالم قرآنی

۱۔ خلافتِ آدم

در دو عالم ہر کج آثارِ عشق	ابنِ آدم سرے از اسرارِ عشق
سرِ عشق از عالمِ ارحام نیست	اوز سام و حام و روم و شام نیست
کو کتبِ شرق و غرب و بے غروب	ور مدارش نے شمال و نے جنوب
حرفِ اتنی جاعِلِ تقدیرِ او	از زمین تا آسمانِ تفسیرِ او !
مرگ و قبر و حشر و نشرِ احوالِ او	نور و نارِ آں جہاںِ اعمالِ او

او داد او کتاب و او تسلیم!	او امام و او صلوات و او جسم
خردہ خردہ غیب او گرد حضور	نے حدود او را نہ ملکش را ثغور
از وجودش اعتبار ممکنات	اعتدال او عیار ممکنات
من چه گویم از یم بے ساحلش	غرق اعصار و دہور اندر دیش!
آپنہ در آدم بگنجد عالم است	آپنہ در عالم بگنجد آدم است!
آتشکارا ہر دمہ از جلوتش	نیست رہ جبریل را در خلوتش!

برتر از گردون مقام آدم است

اصل تہذیب احترام آدم است

زندگی اے زندہ دل دانی کہ صیت	عشق یک بین در تماشاے مونی است!
مرد و زن وابستہ یک دیگر اند	کائنات شوق را صورت گراں د!
زن نگہ دارندہ نارجیات	فطرت او لورج اسرار حیات!
آتش مارا بجان خود زند	جوہر او خاک را آدم کند

در ضمیرش ممکن است زندگی از تب و تابش ثباتِ زندگی
شعله کز دے شررها در گسست جان و تن بے سوز و صورتِ نسبت
ایح ما از ارجمند یہاے او ماہمہ از نقش بند یہاے او!

حق ترا داد است اگر تابِ نظر
پاک شوقِ سیتِ او را نگر

اے زوینیتِ عصرِ حاضرِ برونِ تاب فاش گویم با تو اسرارِ حجاب
ذوقِ تخلیق آتشے اندر بدن از فروغِ او فروغِ انجمن!
ہر کہ بردارد ازیں آتشِ نصیب سوز و سازِ خویش را گرد و رقیب
ہر زمان بر نقشِ خود بند و نظر تا بگیرد لوحِ او نقشِ دگر
مصطفیٰ اندر حرا خلوتِ گزید بدتے جز خویش تن کس را ندید
نقشِ مارا در دلِ اورِ سختند ملتے از خلوتش انجمنستند
می توانی منکرِ یزداں شدن منکر از شانِ نبی نتوان شدن

گرچہ داری جانِ روشن چوں کلیم هست افکار تو بے خلوت عقیم!

از کم آمیزشِ تنخیلِ زندہ تر

زنده تر جو بسندہ تریا بنده ترا!

علم و ہم شوق از مقاماتِ حیات ہر دومی گیر نصیب از واردات!

علم از تحقیق لذت می برد عشق از تخلیق لذت می برد

صاحبِ تحقیق را جلوت عزیز صاحبِ تخلیق را خلوت عزیز

چشمِ موئے خواست دیدار وجود این ہمہ از لذتِ تحقیق بود

لن ترانی نکتہ ہا دارد دقیق اندکے گم شود ریں کبرِ عمیق

ہر کجا بے پردہ آثارِ حیات چشمہ زارش در ضمیمہ کائنات

در نگر ہنگامہ آفاق را ز حمتِ جلوت مدہ خلاق را

حفظ ہر نقش آفریں از خلوت است

خاتم اور انگیں از خلوت است

۲- حکومت الهی

بندۀ حق بے نیاز از هر مقام	نہ غلام اور نہ اوکس الغلام
بندۀ حق مرد آزاد است و بس	ملک آئینش خدا داد است و بس
رسم و راه و دین و آئینش ز حق	زشت و خوب و تلخ و نوشینش ز حق
عقل خود بی غافل از یہ بود غیر	سود خود بیند نہ بنید سود غیر
وہی حق بیستندہ سود ہمہ	در نگاہش سود و یہود ہمہ
عادل اندر صلح و ہم اندر صفا	وصل و فصلش لایراعی لایخاف
غیر حق چوں ناهی و آمر شود	زور و بر ناتوان متاہر شود

زیر گردوں آمری از قاہری است

آمری از ماسوا اللہ کافری است

قاہر آمر کہ باشد پنختہ کار از قوانین گرد خود بند دھما

جڑہ شاہیں تیز چنگ و زود گیر! صعوہ را در کار ہا گیر و مشیر

قاہری را شرع و دستوے دہد بے بصیرت سرمہ با کورے دہد

حاصل آئین و دستور ملوک؟

دہ خدایاں فریہ و دہقان چودک!

وے بردستور جہور فرنگ مردہ تر شد مردہ از صور فرنگ!

حقہ بازاں چوں سپہر گرد گرد از ام بر تختہ خود چیدہ نژاد!

شاطراں ایں گنج و رآں رنج بر ہر زماں اندر کمین یک دگر

فاش باید گفت سر دلہاں مامتا و این ہمہ سودا گراں!

دیدہ ہا بے غم ز حُسنِ بزم و زر مادراں را بارِ دوش آمد پیر

وے بر قوے کہ از بیمِ شمس می برد غم را ز اندامِ شجر!

تا نیا روز خمہ از تار شِ سرود می کشد، نازادہ را اندر وجود!

گرچہ دارد شیوہ ہاے ننگ ننگ من بجز عبرتِ نیگرم از فرنگ!

اے بہ تقلیدش اسیر آزاد شو
 وامن تر آن بجیر آزاد شو!
 ۳۔ ارض ملک خداست

سرگزشت آدم اندر شرق و غرب	بہر خاکِ فتنہ ہائے حرب و ضرب!
یک عروس و شوہر او ماہمہ	آں فوٹو مگر بے ہمہ ہم باہمہ!
عشوہ ہائے او ہمہ مکرو فن است	نے ازان تو نہ از آن من است!
ورن سازد باتو این سنگ و حجر	ایں ز اسبابِ حضر تو در سفر!
اختلاطِ خفته و بیدارِ چیت؟	ثابتے را کار باستیا رچیت؟
حق زمین راجع مستراع ناگفت	ایں متاع بے بہا مفت است مفت
دہ خدایا! نکتہ از من پذیر	رزق و گور ازوے بگیر اورا بگیر
صحتش تا کے تو بود و او نبود	تو وجود و او نمود بے وجود
تو عقابی طائفِ افلاک شو	بال و پر بکشا و پاک از خاک شو

باطن الارض لله ظاهر است

هر که این ظاهر ببیند کافر است

من نگویم در گذر از کاخ و کوے	دولت تست این جهان رنگ و بوی
دانه دانه گوهر از خاکش بگیر	صید چو شاهین ز افلاکشن بگیر
تمیشه خود را به ساروش بزن	نورے از خود گیر و بر تارشن بزن
از طریق آذری بیگانه باش	بر مراد خود و جهان تو تراش!
دل برنگ دیوے و کاخ و کوهد	دل حریم اوست جز با او مدد!
مردن بے برگ و بے گور و کفن؟	گم شدن در نقره و فرزند وزن!
هر که حرفه لا اله از بر کند	عالمے را گم بخوش اندر کند

فقر جوع و رقص و عربانی کجاست

فقر سلطانی است و ربانی کجاست

۴- حکمت خیر کثیر است

گفت حکمت را خدا خیر کثیر	هر کجا این خیر را بینی بگیر
علم حرف و صوت را شهر دهد	پاکی گوهر به نا گوهر دهد
علم را براج افلاک است ره	تا ز چشم مهر بر کند و نگه
نسخه او نسخه تفسیر کل	بسته تدبیر او تقدیر کل
دشت را گوید حبابه ده دهد	بحر را گوید سرابه ده دهد
چشم او بر واردات کائنات	تابه بیند محکبات کائنات
دل اگر بند و به حق پیغمبری است	در زحق بیگانه گردد کافری است
علم را به سوز دل خوانی شری است	نور او تاریکی بحس و بر است
عالمی از غایب او کور و کبود	فرو دیش برگ ریز بهست و بود
بحر و دشت و کوهر و باغ و سراغ	از بیم طیساره او داغ و داغ

سینہ افرونگ رانائے ازوست	لذتِ شجنون و یلغائے ازوست
سیر و اثر و نئے دھڑایام را	می برد سرمایہ اقوام را!
قوتش ابلیس رایا کے شود	تور نار از صحبتِ نائے شود
کشتن ابلیس کارے مشکل است	ز آنکہ او گم اندر اعماقِ دل است!
خوشر آں باشد سلاش کئی	کشتہ شمشیر و آتش کئی
از جلالِ بے جالے الاماں	از فراقِ بے وصالے الاماں!
علم بے عشق است از طاغوتیاں	علم با عشق است از لاهوتیاں!
بے محبت علم و حکمت مردہ	عقل تیرے برہمن ناخوردہ

کور را بیستندہ از دیدار کن

بُولہب را حیدرِ کزار کن!

زندہ رود

محکاتش و انودی از کتاب ہست آں عالم ہنوز اندر حجاب!

پرده را از چهره نکشاید چپ را از ضمیر ما بروں ناید چپ را
 پیش مایک عالم فرسوده است طرت اندر خاک او آسوده است
 رفت سوز سینه ناتار و کرد یا مسلمان مرو یا تر آں ببرد

سعید سلیم پاشا

دین حق از کافری رسوا تر است ز آنکه ملامت مومنین کافر گراست
 شبنم مادر نگاه مایم است از نگاه اویم ما شبنم است
 از شکر فیهای آں قرآن فروش دیده ام روح الایم را در خوش
 ز انوسے گردوں دلش بیگانه نزد او ام الکتاب افسانه
 بے نصیب از حکمت دین بنی آسمانش تیره از بے کوبی
 کم نگاه و کور ذوق و حسره گرد ملت از قال و اقوالش فرد فرد
 مکتب و ملا و اسرار کتاب کور مادر زاد و نور آفتاب

دینِ کافر نہ کرد تیر جہاد
دینِ مٹانی سبیل اللہ فاد!

مردِ حق جانِ جہان چار سوے آلِ نجلوت رفتہ را از من بگوے
اے زانکارِ تو مومنِ راحیت از نقبہاے تو ملتِ راشیات
حفظِ قرآنِ عظیم آئینِ تست حرفِ حق را فاش گفتنِ دینِ تست
تو کلیمی چند باشی سرنگوں دستِ خویش از آستینِ آور برون
سرگذشتِ ملتِ بیضا بگوے باغزال از وسعتِ صحرابگوے

فطرتِ تو مستنیر از مصطفیٰ است
باز گو آخر مقامِ ماکباست؟

مردِ حق از کس نگیرد رنگ و بو مردِ حق از حق پذیرد رنگ و بو
ہر زماں اندر تنش جانے دگر ہر زماں اورا چو حق شانے دگر
راز ہا با مردِ مومن بازگوے شہجِ رمزِ کلِ یوم، بازگوے

کل یوم۔ تبلیغِ آیہ کل یوم ہونی شان

جز محرم منزل ندارد کارواں غیر حق در دل ندارد کارواں

من نمی گویم که راهش دیگر است

کارواں دیگر نگاهش دیگر است!

افغانی

از حدیث مصطفیٰ داری نصیب؟	دین حق اندر جہاں آمد غریب
با تو گویم معنی این حرف بکر	غربت دین نیست فقر اہل ذکر
بہر آں مردے کہ صاحب جستجو است	غربت دین ندرت آیات اوست
غربت دین ہر زمان نوع دگر	نکتہ را در یاب اگر داری نظر
دل بآیات مبسوس دیگر بہ بند	تا بگیری عصر نور را در کمند
کس نمی داند ز اسرار کتاب	شرقیای ہم غریباں در پیچ قلاب
روسیاں نقش نوی انداختند	آب نہال بردند و دین در باختند

غریب تلخیص حدیث الاسلام جاء غریب الخ

حق بہ میں حق گوے وغیر از حق مجھے
یک دوحرف از من بآں ملت بگوے

پیغامِ افغانی بآں ملتِ روسیہ

منزل و مقصودِ قرآن دیگر است	رسم و آئینِ مسلمان دیگر است
دردِ دل او آتشِ سوزندہ نیست	مصطفیٰ و رسیدنِ او زندہ نیست!
بندۂ مومن ز قرآن بر نخورد	در ایامِ او نہ مے دیدم نہ درد
خود تسلیمِ قیصر و کسری شکست	خود بہر تختِ ملوکیت نشست!
تا نہائی سلطنتِ قوت گرفت	دینِ او نقشِ از ملوکیت گرفت

از ملوکیت بنگہ گرد و دگر

عقل و ہوشِ رسمِ ورہ گرد و دگر!

تو کہ طح و یگرے انداختی دل ز دستورِ کہن پر داشتی

ہیچو ما اسلامیساں اندر بہاں	قیصریت را شکستی استخوان
تا بر افروزی چراغی در ضمیر	جہر تے از سر گذشت ما بگیر
پائے خود محکم گذار اندر نبرد	گردِ ایں لات و ہیل دیگر مگرد
ملتے می خواہد ایں دنیا کے پیر	آنکہ باشد ہم بشیر و ہم نذیر!
باز می آئی سوے اقوام شرق	بستہ ایام تو با ایام شرق
تو بجاں افکندہ سوز و گر	در ضمیر تو شب و روزے دگر!
کہنہ شد افزنگ را آئین دیں	سوے آں دیر کہن دیگر مہیں
کردم کارِ خداوندان تمام	بگذر از لا جانبِ الا حرام
در گذر از لا اگر جویندہ	تارہ اثبات گیری زندہ

اے کہ می خواہی نظامِ عالمے
جستہٴ اورا اس میں محکمے؟

داستانِ کہنہ شستی باب باب فکر را روشن کن از اُم الکتاب

باسیہ فاماں یدِ بیضا کہ داد؟	مژدہ لا قیصر و کسریٰ کہ داد؟
درگذر از جلوه ہائے رنگ رنگ	خویش را در یاب از ترکِ فرنگ!
گر ز کبر غریباں با شمی خمیر	رو بھی بگذار و شیری پیشہ گیر
چیت رو با ہی تلاش ساز و برگ	'شیر مولا جوید آزادی و مرگ،
جز بقرآن ضعیفی رو با ہی است	فقر قرآن اصلِ شاہنشاہی است
فقر قرآن اختلاطِ ذکر و فکر	فکر را کامل ندیدم جز بذر
ذکر؟ ذوق و شوق را دادن ادب	کارِ جان است ایں نہ کارِ کام و لب
خیزد از دے شعلہ ہائے سینہ سوز	با مزاج تو نمی سازد ہنوز

اے شہید شاہدِ رعناے فکر

یا تو گویم از تجلی ہائے فکر

چیت قرآن؟ خواجہ را پیغام مرگ	دستگیر بندہ بے ساز و برگ!
یہیج خیر از مردک ز رکش مجو	لَنْ تَسْأَلُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا

از ربا آخر چہ می زاید؟ فتن! کس نداند لذتِ تضرعِ حق!
 از ربا جاں تیرہ دل چون خشتِ بونگ آدمی در تہ بے دندان و چنگ!
 رزقِ خود را از زمیں بردن روست این متاعِ بندہ و ملکِ خداست
 بندہٴ مومن این حق مالک است غیر حق ہر شے کہ بینی ہالک است
 رایتِ حق از ملوک آمدنگوں قریہ ہا از دخلِ شاں خوار و زبوں

آب و نانِ ماست از یک مائدہ
 دودہٴ آدم "کنفس" واحدہ

نقشِ قرآن تا دریں عالم نشست نقشہائے کاہن و پاپا شکست!
 فاش گویم آنچه در دل مضمر است ایں کتابے نیست چیزے دیگر است!
 چوں بہاں و رفت بہاں دیگر شود جاں چو دیگر شد بہاں دیگر شود

ہالک۔ تلج بایہ شریفہ کل شی حالک الا وجہہ
 قریہ ہا از دخل الت تلج بایہ شریفہ ان الملوک اذا دخلوا الت
 کنفس واحدہ تلج بایہ شریفہ ما خلقکم ولا بعثکم الت

مثل حق پنهان وہم پیدا است این زندہ و پائیدہ و گویا ست این
 اندر و تقدیر ہائے شرق و غرب سرعتِ اندیشہ پیدا کن چو برق
 با مسلمان گفت جاں بر کف بنہ ہرچہ از حاجت فزوں داری بدہ
 آفریدی شرع و آئینے دگر اندکے بالور قرآنش نگر
 از ہم وزیر حیات آگہ شوی
 ہم ز تقدیر حیات آگہ شوی

محفلِ مابے مے و بے ساقی ہست سازِ قرآن را نوا ہا باقی است
 زخمہ مابے اثر افتد اگر آسمان دارد ہزاراں زخمہ ور
 ذکر حق از امتاں آمد غنی از زمان و از مکاں آمد غنی !
 ذکر حق از ذکر ہر ذاکر جداست احتیاجِ روم و شام اورا کجاست
 حق اگر از پیشش ما برداروش پیش تو نے دیگرے بگذاروش
 از مسلمان دیدہ ام تقلید وطن ہر زمان جانم بلزد و در بدن !

ہرچہ از حاجت الخ تلج بایہ شریفہ و یسئلونک ما ذایففتون الخ

ترسم از روزے کہ محروم ش کنستند
آتش خود بر دل دیگر زند!

پیر رومی بہ زندہ رودی گوید کہ شعرے بیار

پیر رومی آں سراپا جذب و درد	ایں سخن داغ کہ با جانش چہ کرد
از دروں آہے جگر دوزے کشید	اشک اور نگیں تر از خون شہید
آنکہ تیرش جز دل مرداں نیست	سوئے افغانی نگاہے کرد و گفت
دل بخوں مثل شفق باید زدن	وست در فقر اک حق باید زدن
جاں ز امید است چوں حجے روہ	ترک امید است مرگ جاوداں
باز درین دید و گفت اے زندہ رود	باد و بیتے آتش افکن در وجود
ناقہ ماخستہ و محل گراں	تلخ تر باید نواے سارباں
امتحان پاک مرداں از بلاست	تشنگاں راتشتہ ترک کردن روست

درگذرِ مثلِ کلیم از رودِ نیل سے آتشِ گم زَنِ مثلِ خلیل !

نغمہِ مردے کہ دارد بویِ دوست

مٹتے رامی بردتا کوئے دوست !

غزلِ زندہ رود

ایں گل و لالہ تو گوئی کہ مقیم اندہمہ	راہِ پیمافصفتِ موجِ نسیم اندہمہ
معنیِ تازہ کہ جویم و نیایم کجاست	مسجد و مکتب و می خانہ عقیم اندہمہ
حرفے از خوشستن آموز و در اُخرف لبونہ	کہ دریں خانقہ بے سوزِ کلیم اندہمہ
از صفا کوشیِ ایں تکیہ نشیناں کم گوئے	موجے شولیدہ و ناشستہ کلیم اندہمہ
چہ حرہا کہ درونِ حرے ساختہ اند	اہلِ توحید یک اندیش و دو نیم اندہمہ

مشکل ایں نیست کہ نزم از سرِ ہنگامہ گزشت

مشکل ایں است کہ بے نقل و ندیم اندہمہ

فلکِ زیبرہ

فلک زہرہ

از فضاے تو بتو چندیں حجاب !	در میانِ ما و تو رِ آفتاب
جلوہ ہائے آتشیں را پختند	پیشِ ماصد پرودہ را آویختند
سازگار آید بشاخ و برگ و بر	تا ز کم سوزی شود دل سوز تر
آبجوازِ رقصِ او سیما بس گول	از تبِ او در عسرو قِ لالہ خول
سوسے بے سوئی گریز و جانِ پاک	ہم چناں از خاکِ خیز و جانِ پاک
جز تب و تابِ نثار و ساز و برگ	در رہِ او مرگ و حشر و حشر و مرگ
غوطہٴ پیہم خورده باز آید بروں	در فضاے صد سپہر نیلگون
چوں ذبیح اللہ در تسلیم خویش !	خود حریم خویش و ابراہیم خویش

پیش او نہ آسمان نہ خیر است ضربت او از مقام حیدر است
 این ستیز و مبدم پاکش کند محکم و سیار و چالاکش کند
 می کند پرواز در پہنائے نور غلبش گیرندہ جبریل و حور

تاز ما زاغ البصر گیر نصیب

بر مقام عبد اگر دور قیب

از مقام خود نمیدانم کجاست این قدر دانم که از یاراں جد است
 اندرونم جنگ بے خیل و سپہ بیند آں کو ہم چو من دارد جنگ
 بے خبر مرواں ز رزم کفر و دیں جان من تنها چو زین العابدین
 از مقام و راه کس آگاہ نیست جز نوائے من چراغِ راه نیست
 غرق دریا طغلاک و برنا و پیر جاں بسا حل برده یک مرد فقیر
 بر کشیدم پرده ہائے این شاق ترسم از وصل و بسالم از فراق

مَازَاغُ البَصْرِ تَلِجُ بَآءِ شَرِيفَہ مَازَاغُ البَصْرِ وَمَا طَغَى

وصل اگر پایاں شوق است الحذر اے ٹنک آہ و فغان بے اثر!
 راہِ روا از جادہ کم گیر و سراغ گر بجانش سازگار آید فراغ
 آل دے دارم کہ از ذوقِ نظر ہر زمان خواہد جانے تازہ تر!
 رومی از احوالِ جانِ من خمیر گفت "می خواہی دگر عالم؟ بگیر!
 عشق شاطر مابدش ہرہ ایم پیش بستگر در سوادِ زہرہ ایم
 عالے از آب و خاک اور اقوام چوں حرم اندر غلافِ مشکِ قوام
 بانگاہِ پردہ سوز و پردہ در از درونِ یمن و مارغ او گذر
 اندرو بینی خدایان کہن می شناسم من ہمہ راتنِ بتن

لعل و مردوخ و یعوق و نسروفسر

رمِ خن و لات و منات و عسروغمر

برقیسمِ خویش می آرد دلیل

از مزاجِ این زمانِ بے خلیل

مجلس خدایان اقوام قدیم

آں ہوائے تند و آں شبگوں سحاب	برق اندر ظلمتیں گم کردہ تاب
قلزمے اندر ہوا آؤ نچستہ	چاک دامان و گہر کم ریختہ!
بہا علش ناپسند و موجش گرم خیز	گرم خیز و با ہوا ہا کم سیتیز!
رومی و من اندر آں دریائے قیر	چوئ خیال اندر شبتان صنیہ!
اوسفر ہا دیدہ و من نو سفر	درد و چشم ناصبور آمد نظر
ہر زمان گفتم نگاہم نارست	آں دگر عالم بنی بینم کجاست
تا نشان کو ہمار آمد پدید	جو بیار و مرغزار آمد پدید!
کوہ و صحرا صد بہار اندر کنار	مشکار آمد نسیم از کوہ سار!
نغمہ ہائے طائران ہم نفس	چشمہ زار و سبزہ ہائے نیم رس

تن ز فیض آں ہوا پایستہ تر	جان پاک اندر بدن بیتندہ تر
از سرکہ پارہ کر دم نظر	خرم آں کوہ و کمر آں دشت و در
وادئی خوش بے نشیب بے فراز	آب خضر آرد بخاکِ اونیاز
اندریں وادی خدایان کہن	آں خداے مصر و این رب الہین
آں زار بابِ عرب این از عراق	این الہ الوصل و آں رب الفراق
این ز نسلِ مہر و دامادِ قمر	آں بہ زوجِ مشتری دارد نظر
آں یکے در دستِ او تیغِ دور	واں دگر چپیدہ مائے درگلو
ہر یکے تر سندہ از ذکرِ جمیل	ہر یکے آزرده از ضربِ خلیل
گفت مردوخ "آدم از یزدانِ گنجیت	از کلیسا و صرمِ نالِاں گنجیت
تا بغیر اید بادِ راک و نظر	سوے عہدِ رفتہ باز آید نگرا
می برد لذت ز آثارِ کہن	از تنجی ہائے مادر و سخن
روزگار افسانہ دیگر کشاد	می وز دواں خاکدالِ بادِ مزلو

لعل از فطرب خوش می سرو
بر خدایاں راز ہائے ماکشود!

نغمہ لعل

آدم این نیلی تنق را بر درید آنسوے گردوں خداے رانید
در دل آدم مجبزن افکارِ حسیت ہمچو موج این سرکشید و آل رسید!
جانش از محسوس می گیر و تدار بوکہ عہد رفتہ باز آید پدید
زندہ باد اندنئی مشرق شناس آنکہ مارا از لحد بیرون کشید!
اے خدایاں کہن وقت است وقت!

در نگر آں حلقہ وحدت شکست آل ابراہیم بے ذوق الت!
صحتش پاشیدہ جاش یز ریز آنکہ بود از بادہ جبریل مست!
مردِ مرفاد در بندِ جہات با وطن پیوست از یزدان گست!

خون او سرد از شکوہ دیریاں لاجرم پیرِ حرم ز نارِ بست!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

درجہاں باز آمد ایامِ طرب دیں نہ میت خورده از ملک و نسب!
از چرخِ مصطفیٰ اندیشہ چیست؟ زانکہ اور ایف زند صد بولہب!
گرچہ می آید صدائے لا الہ آنچه از دل رفت کے ماند لب!
اہرمن را زندہ کرد افسونِ غرب روزِ یزداں زرد رو از بیم شب!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

بندِ دیں از گردش باید کشود بندہٴ مابندہٴ آزاد بُوود
تا صلوات اور اگراں آید ہمے رکعتے خواہیم و آل ہم بے سہود
جذبہا از نغمہٴ حی گرد دیند پس چہ لذت در نمازِ بے سرود!
از خداوندے کہ غیب اور اسزد خوشتر آں دیوے کہ آید در شہود!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت

فرورفتن بدریائے زہرہ و

دیدن ارواح فرعون و کشتن

پیرِ روم آں صاحبِ ذکرِ جمیل، ضربِ اور اسطوتِ ضربِ خلیل
ایں غزل در عالمِ مستی سرود ہر خدائے کہنہ آمد در سجود!

غزل

باز بر رفته و آئینہ نظر باید کرد
عشق بر ناقہ ایام کشد محلِ خویش
ہلہ بر خیزند کہ اندیشہ دگر باید کرد
پیر ما گفت جہان بر روشے محکم نیست
از خوش و ناخوش او قطع نظر باید کرد
تو اگر ترک چہاں کردہ سہرا و داری
پس نخست ز سر خویش گذر باید کرد

گفتش در دل من لات منات استی

گفت این بتکہ راز روز بر باید کرد

باز با من گفت "برخیز اے پسر	جز بداما غم میساویز اے پسر
آں کہتاں آں جبال بے کلیم	آنکہ از برف است چوں انبارِ سیم!
در پس اوقلزم الماس گوں	آشکارا تر در و نش از بروں!
نے ہوج و نے بسیل اور خلل	در مزاج او سکون لم یزل
ایں مقام سرکشان زورست	منکران غائب و حاضر پرست!
آں یکے از شرق و آں دیگر زغرب	ہر دو بامردان حق در عرب و ضرب!
آں یکے برگردنش چو بکلیم	واں دگر از تیغ درویشے دونیم!
ہر دو فرعون این صغیر و آں کبیر	ہر دو در آغوش دریا تثنیہ میز!
ہر کسے بالحنی مرگ آشناست	مرگ جباراں ز آیات خداست!
در پے من پابنہ از کس ترس	دست درویشم بدہ از کس ترس

سینہ دریا چو موسے بر درم
من ترا اندر ضمیر او برم

بحر بر ماسینہ خود را کشود یا ہوا بود و چو آبیے وانمود
قعر او یک دای بے رنگ و بو وادی تاریکی او تو بتو
پیر رومی سورۃ طہ سردود زیر دریا ماہتاب آمد و رود
کوہ ہائے شستہ و عریان و سرد اندراں سرگشتہ و حیراں و مود
سے رومی یک نظر نگر بستند باز سے یک دگر نگر بستند
گفت فرعون ایں سحر! ایں جئے نور! از کجا ایں صبح و ایں نور و ظہور!

رُومی

ہرچہ پنهان است از و پیدا ستے
اصل ایں نور از یدِ بیضاستے!

فرعون

آہ نقد عقل و دیں در باستم دیدم و این نور را نشناختم!
 اے جہاں داراں سوعے من بنگرید اے زیاں کاراں سوعے من بنگرید!
 و اے قومے از ہوس گردیدہ کور می برد لعل و گہرا ز خاکِ گور!
 پیکرے کو در عجائب خانہ است برب خاموش او افسانہ لیت!
 از ملوکیست خسرو ہامی دہد کو رچشماں را نظر ہامی دہد
 چیت تقدیرِ ملوکیست ہ شقاق محکمٰی ستن ز تدبیرِ نفاق!
 از بد آموزی ز بول تقدیرِ ملک باطل و آشفستہ تر تدبیرِ ملک!

باز اگر بیستم کلیم اللہ را
 خواہم از دے یک دل آگاہ را

رُومی

حاکمی بے نورِ جانِ غلامِ استِ خام
حاکمی از ضعیفِ محکومانِ قوی است
بے یدِ بیضا ملوکیستِ حرام
بنخش از حرمانِ محرومانِ قوی است
تلج از باج است و از تسلیمِ باج
مرد اگر سنگ است می گردد ز باج
فوج و زندانِ سلاسلِ رہزنی است
اوست حاکمِ کز چینِ سامانِ غنی است

ذوالخِطوم

مقصدِ قومِ فرنگِ آمدِ بلند
سرگذشتِ مصر و فرعون و کلیم
از پے لعل و گهرِ گورے نکند
می توان دیدن ز آثارِ قدیم
علم و حکمت کشفِ اسرار است و بس
حکمتِ بے جستجو خوار است و بس

فرعون

قبر مارا علم و حکمت بر کشود
لیکن اندر تربت ہمدی چہ بود؟

منو داری شدن درویش سودانی

برق بے تابانہ رخسید اندر آب	موہبا بالید و غلطید اندر آب
بلوئے خوش از گلشن جنت رسید	روح آں درویش مصر آمد پدید
در صدف از سوزِ او گوہر گدخت	سنگ اندر سینہ کشر گدخت
گفت "اے کشر اگر داری نظر	انہقام خاکِ درویشے نگر!
آسماں خاکِ ترا گورے نداد	مرقدے جز دریم شورے نداد!
باز حرف اندر گلوے او شکست	از لبش آہے جگر تابے گسست!

گفت اے روحِ عرب بیدار شو
پُچوں نیا گاہِ خالق اعصار شو!
اے فواد اے فیصل اے ابنِ سعود
تا کجا بر خویش پیچیدن چو دود!
زنده کن در سینہ آں سوزے کہ رفت
در جہاں باز آں روزے کہ رفت!
خاکِ بطحا خالدے دیگر بڑاے
نغمہ توحید را دیگر سراے
اے نخیلِ دشتِ تو بالندہ تر
بر نخیزد از تو فاروقے دگر؟
اے جہانِ مومن ان مشکِ فام
از تومی آید مرا بوے دوام!
زندگانی تا کجا بے ذوقِ سیر
تا کجا تقدیر تو در دستِ غیر!
بر مقامِ خود نیائی تا بکے
استخوانم دریے نالہ چو نے!

از یلا ترسی؟ حدیثِ مصطفیٰ است

‘مرد را روزِ بار و روزِ صفاست’

سارباں یاراں بہ شیرب ما بہ نجد
آں حدی کو ناقہ را آرد بہ وجد!
ابر بارید از زمیں ہا سبزہ رست
می شود شاید کہ پاے ناقہ رست!

جانم از درد جدائی در نفیر آن ہے کو سبزہ کم دارد بگیر!
 ناقہ مست سبزہ و من بہت دوست او بدست قشت من دوست دوست!
 آب را کر دند بر صحرا بیل بر جبل با شسته او راقی نخیل!
 آن دو آہو در قفاے یک دگر از قزاق قتل فرود آید بنگر!
 یک دم آب از چشتہ صحرا خورد باز سوئے راہ پیمسا بنگرد!
 ریگ دشت از نم مثال پر نیل جاوہ ہرا شتر نمی آید گراں
 حلقہ حلقہ چوں پر تپہ غم سام ترسم از باران کہ دوریم از مقام!

سارباں یارباں بہ شیرب ما بچہ

آن حدی کو ناقہ را آورد بہ وجہ!

فلکِ سیرخ

اہلِ مینخ

پشتم را یک لمحہ بستم اندر آب اندکے از خود گستم اندر آب !
 رخت بر دم زی جہانے دیگرے بازمان و بامکانِ دیگرے !
 آفتابِ مابا فاقش رسید روز و شب را نوعِ دیگر آفرید !
 تنِ رسم و راہِ جاں بیگانہ است در زمان و از زمانِ بیگانہ است !
 جانِ ماساز و پیرِ روزے کہ بہت وقتِ او خرم بہرِ روزے کہ بہت !
 می نگردد کہنہ از پر وازِ روز روز ہا از نورِ او عالمِ فروز !

روز و شب را گردشِ پیہم از دست

سیر او کن زانکہ ہر عالم از دست

مرغزائے بار صد گاہِ لبند دور بین او ثریا در کمند !

خلوتِ یگنبدِ حضرتِ این یاسوادِ خاکدانِ ماستِ این؟
 گاہِ جہنمِ وسعتِ اورا کراں گاہِ دیدم در فضاے آسماں!
 پیرِ رومِ آں مرشدِ اہلِ نظر گفتِ میخِ استِ این عالمِ بنگر!
 یوں جہانِ ماطلمِ رنگِ و بوست صاحبِ شہر و دیار و کاخ و کوست!
 ساکنانش چوں فرنگاں و فنویں در علومِ جان و تن از مافزویں!
 ہر زمان و ہر مکانِ قاہر تر اند زانکہ در علمِ فضا ماہر تر اند
 بر وجودش آں چناں پھیلائے اند ہر خم و پیچ، فضا را دیدہ اند
 خاکیاں را دل بہ بندِ آب و گل اندریں عالمِ بدن در بندِ دل!
 چوں دے در آب و گل منزلِ کسند ہر چہ می خواہد آب و گل کسند
 مستی و ذوق و سرور از حکمِ جاں جسم را غیبِ حضور از حکمِ جاں!
 در جہانِ ما دو تا آمد و جود جان و تن، آں بے نمود آں بانمود!
 خاکیاں را جان و تن مرغ و قفس فکرِ مرغی یک اندیش است و بس!

چوں کسے رامی رسد روزِ فراق چُت ترمی گرد از سوزِ فراق !
 یک روزے پیشتر از آن مرگ نمی کند پیش کساں اعلانِ مرگ !
 جانِ شاں پرورده اندام نیست لاجرم خو کرده اندام نیست !
 تنِ بخوش اندر کشیدن مردن است از جہاں در خود رمیدن مردن است !
 برتر از فکر تو آمد این سخن زان کہ جانِ تبت محکوم بدن !

رخت این سبایک دو دم باید کشاد
 این چنین فرصت خدا کس را نداد !

برآمدن انجم شناسِ میرخی از رصد گاہ

پیر مرے ریش او مانند برف ساہا در علم و حکمت کردہ صرف
 تیز بین مانند دانا یانِ غرب کسوتش چوں پیر ترسیانِ غرب
 دیر سال وقتش بالا چو سرو طلعتش تابندہ چوں ترکانِ مرو

آشنای رسم و راه ہر طریق آشکار از چشم او فکر عمیق
 آدمی را دید و چوں گل بر شگفت در زبان طوسی و خیتام گفت
 پیکر گل آل اسیر چند و چوں از مقام تحت و فوق آمد برون
 خاک را پر و از بے طیارہ داد شایان را جوہر سیارہ داد
 نطق و اوراکش رواں چو آبجو مجو حیرت بودم از گفتار او
 ایں ہمہ خواب است یا افسونگری برب مزخیاں حرف دری
 گفت "بود اندر زمان مصطفیٰ" مرفے از مزخیاں با صفا
 بر جہاں چشم جہاں میں را کشاد دل بے سیر خطہ آدم نہاد
 پر کشود اندر فضا ہائے وجود تا بصر اے حجاز آمد فرود
 آہنچہ دید از مشرق و مغرب نوشت نقش او رنگیں تر از باغ بہشت
 بودہ ام من ہم بایران و فرنگ گشتہ ام در ملک نیل و رود گنگ
 دیدہ ام امریک و ہم ژاپون و چین بہر تحقیق فلز است زمین

از شب و روزِ زمیں دارم خبر کردہ ام اندر برو بجرش سفر
 پیش ماہنگامہ ہائے آدم است
 گرچہ اواز کار مانا محرم است!

رُومی

من ز افلاکم رسیقِ من خاک سرخوش و ناخوردہ از رگہائے تاک!
 مرد بے پروا و ناش زندہ رود مستیِ اواز متاشائے وجود!
 ماکہ در شہر شمس افتادہ ایم در جہاں و از جہاں آزادہ ایم
 در تلاشِ جلوہ ہائے نوبتو یک زماں مارا رفیقِ راہ شو

حکیم میرنجی

ایں نواحِ مرغدینِ بر خیا است بر خیا نامِ ابوالآبائے ماست

فرز مرزاں آہر کردارِ زشت	رفت پیش بر خیا اندر ہشت
گفت "تو ایں جا چیاں آسودہ؟	عمر ہا محکوم یزد اں بودہ!
از مقام تو نکو تر عالمے است	پیش او جنت بہار یکدمے است
آں جہاں از ہر جہاں بالاتر است	آں جہاں از لامکاں بالاتر است
نیست یزداں را ازاں عالمِ تہر	من ندیم عالمے آزاد تہر!
نے خدائے در نظامِ او خیل	نے کتاب و نے رسول و جبرئیل!
نے طوائف نے سجد سے اندر و	نے دعائے نے درود سے اندر و!
بر خیا گفت "اے فسوں پردازِ خیر	نقشِ خود را اندراں عالمِ بریز"
تا ابوالآبا فریب او نخورد	حق جہانے دیگرے با ماسپر و

اندیں ملکِ خدا داد سے گذر

مرغیہی و رسم و آئینش نگر!

گردش در شہر مرغین

مرغین و آل عمارات بلند	من چه گویم ز اں مقام ارجبند
ساکنانش در سخن شیریں چو نوش	خوب روئے و نرم خجے و سادہ پوش!
فکر شاں بے درد و سوزِ اکتساب	رازدانِ کیمیاے آفتاب!
ہر کہ خواہد سیم و زر گیرد ز نور	چوں نمک گیریم ما از آبِ شور!
خدمتِ آمد مقصدِ علم و ہنر	کار ہا را کس نمی سنجد بزر!
کس ز دینار و درم آگاہ نیست	ایں بتاں را در حرہا راہ نیست
بر طبیعت دیوہ ماشینِ پھرہ نیست	آسمانہا از دخانہا تیرہ نیست!
سخت کش و ہتھاں پر غشِ روشن است	از نہابِ دہِ خدایاں این است!
کشت و کارش بے نزاع آبجوست	حاصلش بے شرکتِ غیرے از دست!

مرغین - نام شہرے در مرغ

اندرائے عالم نہ لشکر نے قشوں نے کے روزی غور و ازکشت و خوں!
 نے قلم در مرغیں گیر دست و غ از فن تحریر و تہیہ و دروغ!
 نے بازاران نہ بے کاراں خوش نے صد ہائے گدایاں در و گوش!

حکیم مرنخی

کس دریں جا سائل و محروم نیست
 عید و مولا حاکم و محکوم نیست

زندہ رود

سائل و محروم تقدیر حق است حاکم و محکوم تقدیر حق است
 جز خدا کس خالق تقدیر نیست چارہ تقدیر از تدبیر نیست!

حکیم میرنی

گریک تقدیر خوں گرد و جگر خواہ از حق حکم تقدیر دگر
 تو اگر تقدیر تو خواہی رواست زانکہ تقدیرات حق لاناہا است
 ارضیاں نقدِ خودی درختند بخت تقدیر را نشاختند
 رمز بارکش بحر فے مضمر است تو اگر دیگر شوی او دیگر است!
 خاک شوند رہو اسازد ترا سنگ شو بر شیشہ اندازد ترا!
 شبہی؟ افتندگی تقدیرت قلزمی؟ پایندگی تقدیرت!
 ہر زبان سازی ہماں لاتِ منات از بیتاں جوئی ثبات لے بے ثبات!
 تا بخود ناساختن ایمان تست عالم انکار تو زندان تست
 رنج بے گنج است تقدیر این چنین گنج بے رنج است تقدیر این چنین!
 اصل دیں این است اگر لے بے نھر می شود محتاج از محتاج ترا!

وائے آں دینے کہ خواب آرد ترا باز در خوابِ گراں دارد ترا !

سحر و افسون است یا دین است این؟

حُبِ ایون است یا دین است این؟

می شناسی طبعِ دراک از کجاست؟ حوے اندر بنگه خاک از کجاست؟

قوتِ فکرمِ حکیمان از کجاست؟ طاقتِ ذکرِ کلیمان از کجاست؟

این دل و این وارداتِ اوز کیست؟ این فنون و معجزاتِ اوز کیست؟

گرمیِ گفتار داری؟ از تو نیست شعله کردار داری؟ از تو نیست

این همه فیض از بهارِ فطرت است فطرت از پرورگارِ فطرت است !

زندگانیِ چیت؟ کانِ گوهر است تو اینی صاحبِ اود یگر است !

طبعِ روشنِ مرد حق را آبروست خدمتِ خلق خدا مقصودِ اوست !

خدمت از رسم و روه پیگیری است

مزد خدمت خواستن سوداگری است

ہم چنان ایں باد و خاک و ابر و کشت	باغ و مرغ و کلخ و کھئے و سنگ و خشت
اے کہ می گوئی مشعل مازماست	مرد ناداں ایں ہمہ ملک خداست
ارض حق را ارض خود دانی بگو	پصیت شرح آیہ لَا تُفْسِدُوا
ابن آدم دل با بلیسی نہاد	من ز ابلیسی ندیدم حسن فساد
کس امانت را بکار خود نہ برد	اے خوش آل کو ملک حق باقی سپرد
برودہ چیزے کہ از آن تو نیست	داغم از کارے کہ شایان تو نیست
گر تو باشی صاحب شی، می سزد	در نباشی، خود بگو کے می سزد
ملک یزداں را بیزداں باز دہ	تماز کار خویش بکشائی گرہ
زیر گردوں فقر و مسکینی چراست؟	آپنہ از مولا ست می گوئی زماست
بندہ کز آب و گل بیرون نخست	شیشہ خود را بنگ خود شکست
اے کہ منزل رانی دانی زرہ	قیمت ہر شی ز انداز ننگہ !

لَا تُفْسِدُوا - تلج آپ شریف لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا -

تا متاعِ قست گو ہر گوہر است ورنہ سنگاست از پیشینے کمتر است !
 نوع دیگر ہیں یہاں دیگر شود
 ایں زمین و آسماں دیگر شود

احوالِ دُشیزہ مریخ کہ دعوائے رسالت کے وہ

درگذشتیم از ہزاراں کئے و کاخ	بر کنارِ شہرِ میدانِ فراخ !
اندراں میدانِ ہجومِ مردوزن	درمیاں یکنِ قدش چو نارون
پہرہ اش روشن و لے یے نورِ جاں !	معنی او بر بیانِ او گراں !
حرفِ او بے سوز و چشمش بے نئے	از سرورِ آرزو نا محرمے !
فارغ از جوشِ جوانی سینہ اش	کو رو صورتِ ناپذیر آئینہ اش !
بے خبر از عشق و از آئینِ عشق	صعوبہ رود کردہ شاہینِ عشق !
گفت باماں حکیمِ نمکتہ داں	"نہست ایں دوشیزہ از مرغیاں

سادہ و آزادہ و بے ریب و رنگ
پنختہ درکار نبوت ساختش
فرز مرزا را بدزدید از رنگ
اندریں عالم فرو انداختش!
گفت نازل گشته ام از آسمان
دعوت من دعوتِ آخرِ زمان!
از مقامِ مرد و زن دارد سخن
قاش تری گوید اسرارِ بدن!

نزدِ این آخرِ زمان تقدیرِ زلیت

در زبانِ ارضیاں گویم کہ حیت

تذکیرِ نبیہِ مریخ

اے زناں! اے ماوراں! اے خواہراں!
دلبری اندر جہاں مظلومی است
زلیتن تا سہ مشالِ دلبراں؟
دلبری محکومی و محرومی است!
درد و گیوشانہ گردانیم ما
مرد و انجیری خود دانیم ما
مردِ صیتادی بہ پنچیری کند
گرد تو گرد کہ زنجیری کند!

خود گداز یہائے او مکر و فریب درد و داغ و آرزو مکر و فریب !
 گرچہ آں کافرِ حرم سازد ترا مبتلائے درد و غم سازد ترا
 ہمبر او برون آزارِ حیات وصلِ اوزہر و فراقِ اوتبا
 مارِ پیچاں ! از خم و چپیش گریز زہرِ ہالیش را بخونِ خود مریز !
 از اموست در و روئے مادران !
 لے خنک آزادی بے شوہراں !

وحی یزداں پے بہ پے آید مرا لذتِ ایماں بنفشاید مرا
 آمد آں وقتے کہ از اعجازِ فن می تو اں دیدنِ حسین اندر بدن !
 حاصلے برداری از کشتِ حیات ہرچہ خواہی از بنین و از بستان !
 گر نباشد بر مراد ما جنیں بے محابا کشتنِ او عینِ دیں !
 در پسِ ایں عصرِ اعصارِ دگر آشکارا گردد اسرارِ دگر
 پرورش گیرد جنیں نو بع دگر بے شبِ ارحامِ دریا بدسحر !

تا میرد آن سراپا اہرمن ہیچو حیوانا ست ایام کہن !
 لالہ ہا بے داغ و بادا مان پاک بے نیاز از شننے خیزد ز خاک !
 خود بخود بیروں فدا بر ازلیت فغمہ بے مضرب بخشد تا زلیت !
 آنچه از نیساں سروریز و میگر اے صدف در زیر دریا تشنہ میر
 خیز و با فطرت بیا اندر ستیز تا ز پیکار تو حر گرد و کینیز !

رستن از ربط و وتن تو حید زن
 حافظ خود باش و بر مرداں متن !

رُومی

مذہبِ عصبر نہ آیتے نگر حاصلِ ہندیب لا دینے نگر !
 زندگی راضع و آئین است عشق اصلِ تبدیلیستین دین است عشق !
 ظاہر اوسوزناک و آتشیں باطنِ ... زربِ السالمیں !

از تب و تابِ روش علم و فن از جنونِ ذوقِ فن و فنش علم و فن!

دیں نگر دو پختہ بے آدابِ عشق

دیں بگیر از صحبتِ آربابِ عشق!

فلکِ مشرقی

ارواحِ جلیدہ علاج و غالب و
 قرۃ العین طاہرہ کہ بہ شمیم ہشتی
 نگہ ویدند و گبروش جاوداں گمائیڈند

من قدسے ایں دل دیوانہ	ہر زمان بخشد دگر ویرانہ
چوں بگیرم منز لے گوید کہ خیر!	مرد خود رس کبہ را داند قفیز
زانکہ آیات خدا انتہاست	لے مسافر جادہ را پایاں کجاست؟
کارِ حکمت فین و فرسودن ہست	کارِ عرفان فیدن و افزودن است!
آں بسجد در ترازوئے ہمز	ایں بسجد در ترازوئے نظر!
آں بدست آورد آب و خاک را	ایں بدست آورد جان پاک را!

آں نگہ را بر تحبّتی می زند
 این تحبّتی را بخود گم می کند!

در تلاشِ جلوہ ہائے پئے پئے	طے کنم افلاک و می نالم چوئے!
ایں ہمہ از فیضِ مرے پاک زاد	آنکہ سوزِ او بجاں من فتاد!
کاروانِ این دو بیناے وجود	بر کنارِ شتری آمدنِ رود!
آں جہاں آں خاکدانے نامتام	در طوافِ او قمر ہا تیز گام
خالی از می شیشہء تاکش ہنوز	آرزو نارستہ از خاکش ہنوز
نیم شب! از تابِ ماہاں نیم روز	نے برودت در ہواے او نہ سوز
من چو سوزے آسمانِ کردم نظر	کو کیشِ دیدم بخود نزدیک تر
بیتِ نظارہ از ہوشم رہود	شد دگر گوں نزد و دور و دیر و زود!
پیشِ خود دیدم سہ رُوحِ پاکباز	آتشِ اندر سینہ شال گیتی گداز!
در برِ شاں حلہ ہاے لالہ گوں	چہرہ ہا خشنودہ از سوزِ دروں!

در تب و تابِ زہنگامِ آلت از شرابِ نغمہ ہائے خویش مست!
گفت رومی "ایں قدر از خود مرو از دمِ آتشِ نوا یاں زدمہ خوا!
شوقِ بے پروا ندیدی نگر! زورِ ایں صہبِ اندیدی نگر!
نالب و حلاج و خاتونِ عجم شورِ ہا انگندہ در جانِ حرم!

ایں نوا ہا روح را بخشد ثبات
گرمی او از درونِ کائنات!

نوائے حلاج

ز خاکِ خویش طلبِ آتشِ کہ پیدانیت تجلیِ دگرے در خورِ تقاضا نیست!
نظرِ خویش چناں بستہ ام کہ جلوہ دوست جہاں گرفت و مرا فرصتِ تماشا نیست!
بملکِ جمِ مذہم مصرعِ فیضِ نوری را کے کہ کشتہ نشد از قبیلہٗ مایت
اگرچہ عقلِ فسوں پیشہ لشکرِ بنگخت تو دلِ گرفته نباشی کہ عشقِ تنہایت

تورہ شناس ہوز مقام بے خبری چہ نعمت الیت کہ در بر بڑی سلمے نیست
 ز قید و صیدِ ننگاں حکایتے آور لگو کہ ز ورق مار و شناس دریا نیست
 مریدِ بہتِ آلِ ہر دم کہ پانگہشت یہ جادہ کہ در و کوہ و دشت دریا نیست

شریکِ حلقہٴ زندانِ بادہ پیمایاش
 حذر ز بیعتِ پیرے کہ مردِ غوغا نیست!

نوائے غالب

”بیا کہ قاعدہ آسمان بگردانیم قضا بگردشِ رطلِ گراں بگردانیم
 اگر ز شحہ بود گیر و دار نندیشم و گر ز شاہِ سدا رمنماں بگردانیم
 اگر کلیم شود مہسزبان سخن نکینم و گر خلیل شود ہماں بگردانیم
 بجنگِ باجستانِ شاخساری ہتی سبز و برگستاں بگردانیم
 بصلحِ بالِ فشاں صبحکا ہی را ز شاخسارِ سوے آشاں بگردانیم

ز حیدریم من و تو ز ما عجیب نبود
گر آفتاب سوئے خاوراں بگردانیم

نوائے طاہرہ

”گر بتوافتم نظر چہرہ بہ چہرہ رُو بُرو
شرح دہم غم ترا نکتہ بنکتہ موبہو!
از پئے دیدن رخت ہمچو صبا افتادہ ام
خانہ بخانہ در بدر کو چہ بکو چہ کو بکو!
می رود از فراق تو خون دل از دودید ام
دجلہ بدجلہ یم بہ یم چشمہ بہ چشمہ جو بجو!
ہر ترا دلِ حزیں بافتہ بر قماش جاں
رشتہ برشتہ نخ بر نخ تار بہ تار پو بہ پو!

در دل خویش طاهره گشت و ندید جز ترا

صفحه صغفه لا به لا پرده به پرده توبه تو!

سوز ساز عاشقان در دستد شور هائے تازه در جانم ننگند
مشکلاتِ کهنه سر بیرون زدند باز بر اندیشه ام شبنجوں زدند!
قلزم فکرم تیرا پا اضطراب ساحلش از زورِ طوفانے خراب!
گفت رومی وقت از کف مده اے که می خواهی کشود هر گره!

چند در افکار خود باشی اسیر

ایں قیامت را بروں ریز از غمیر!

زنده و مشکلاتِ خود در پیشِ روحِ بزرگ میگوید

از مقامِ مومنان دوری چرا؟

یعنی از فردوسِ بهجوری چرا؟

حلّاج

مرد آزادے کہ داند خوب زشت	می نگنجد روح او اندر بہشت!
جنتِ تلامی و حور و غلام	جنتِ آزادگان سیر دوام!
جنتِ ملاخور و خواب و سرود	جنتِ عاشق تماشاے وجود!
حشرِ ملاشق قیس و بانگِ صور	عشق شور انگیز خود صبحِ نشور!
علم برہیم و رجا دارد اسس	عاشقان رائے امید نے ہر اس!
علم ترساں از جلالِ کائنات	عشق غرق اندر جمالِ کائنات
علم را بر رفته و حاضر نظر	عشق گوید آہنچہ می آید نگر!
علم پیمیاں بستہ با آئینِ جبر	چارہ او چیت غیر از جبر و صبر
عشق آزاد و غور و نا صبور	در تماشاے وجود آمد حبور!
عشق ما از شکوہ با بیگانه است	گرچہ اورا گریہ مستانہ است

این دل مجبورِ ما مجبور نیست تاوکِ ما از نگاہِ حور نیست !
 آتشِ ما را بیغیرِ آیدِ فراق جانِ ما را سازگارِ آیدِ فراق !
 بے غلشہا زسیتنِ نازِ سیتن باید آتشِ درتہِ پازِ سیتن !
 زسیتنِ ایں گونه تقدیرِ خودی است از ہمیں تقدیرِ تمیہِ خودی است !
 ذرہ از شوقِ بے حدِ رشکِ ہر گنجِ اندرِ سینہٗ او نہ سپہر !

شوقِ چوں برِ عالِیٰ شبنجوں زند
 آنیاں را جاودانی می کند !

زندہ رود

گردشِ تقدیرِ مرگ و زندگی است
 کس نداند گردشِ تقدیرِ حییت !

حلاج

ہر کہ از تقدیر دارد ساز و برگ لرزد از نیر وے او ابلیس و مرگ !
 جبر وین مرد صاحب بہت است جبر مرداں از کمال قوت است !
 پختہ مردے نختہ تر گرد ز جبر جبر مرد خام را آنغوش قبر !
 جبر خالد عالے بر ہم زند جبر مایخ و بن ما بر کند !
 کار مردان است تسلیم و رضا بر ضعیفاں راست نماید این قبا !
 تو کہ دانی از مقام پیر روم می ندانی از کلام پیر روم ؟

”بود گبرے در زمان بایزید“

گفت او رایک مسلمان سید

خوشتراں باشد کہ ایماں آوری

تا بدست آید نجات و سروری

گفت این ایماں اگر مست لے مرید

آنکہ دارد شیخ عالم با یزید

(رومی)

من مدارم طاقت آن تاب آں

کاں فزوں آمد ز کوششائے جاں

کار ما غیر از امید بیم نیست ہر کے را بہت تسلیم نیست!

اے کہ گوئی بودنی این بود شد کار با پابند آئیں بود شد

معنی تقدیر کم فہمیدم نے خودی را نے خدا را دیدم

مرد مومن با خدا دارد نیاز با تو ما سازیم تو با ما بساز

عزم او خلاق تقدیر حق است

روز و بجای تیر او تیر حق است!

نزدہ رود

کم نگاہاں فتنہ ہاں گنجستند بندہ حق را بہار آوختند

آشکارا بر تو پنهان وجود بازگو آفرنگ، تو چه بود؟

حلاج

بود اندر سینه من بانگِ صور	مَتنے دیدم کہ دارد قصدِ گور!
مومنان باخوے و بوے کافران	لا اله گویان و از خود منکران!
امر حق گفتند نقشِ باطل است	زانکه او وابستہ آبِ گل است
من بخود افر و ختمِ نار حیات	مردہ را گفتم ز اسرار حیات!
از خودی طرحِ جهانے ریختند	دلبری باقا ہری آمیختند!
ہر کجا پسید و ناپیدا خودی	بر نمی تا بد نگاہ ما خودی!
نار ہا پوشیدہ اندر نور است	جلوہ ہائے کائنات از طور است
ہر زمان ہر دل دریں دیر کہن	از خودی در پردہ می گوید سخن
ہر کہ از نارش نصیبِ خود بند	در جہاں از خویش تن بیگانہ مرد

ہندو ہم ایراں ز نورش محرم است آنکہ نارش ہم شناساں کم است!
 من ز نور و نار او دادم خبر بندہ محرم! گناہ من نگر!
 آنچه من کردم تو ہم کردی ترس!
 محشرے بر مردہ آوردی ترس!

طاہرہ

از گناہ بندہ صاحب جنوں کائنات تازہ آید بروں!
 شوق بے حد پردہ ہا را بردرد کہنگی را از تماشا می برد!
 آخر از دار و رسن گیر و نصیب برنگرد و زندہ از کوسے حبیب!
 جلوہ او بنگراندر شہر و دشت بتانہ پنداری کہ از عالم گذشت!

در ضمیرِ عصرِ خود پوشیدہ است

اندر زیرِ اخلاوت چہاں گنجیدہ است؟

زندہ رود

اے ترادادند در جستجوے معنی یک شعر خود با من بگوے
 "میری کفِ خاکستر و بلبلِ قفسِ رنگ"
 اے نالہ نشانِ جگر سوختہ پُست؟

غالب

نالہ کو خیزد از سوزِ جگر	ہر کجا تاثیر او دیدم دگر !
میری از تاثیر او واسوختہ	بلبل از دے رنگہا اندوختہ !
اندر و مرگے با غوشِ حیات	یک نقشِ اینجا حیاتِ آنجا مالت !
آنچنان رنگے کہ از رنگی از پست	آنچنان رنگے کہ بی رنگی از پست
تو ندانی ایں مقامِ رنگ و پست	قیمتِ ہر دے بقدرِ رائے و ہوس !

یا بزرنگ آیا بہ سہنگی گذر
تانشانے گیری از سوز جگر!

زندہ رود

صدیہاں پیداویں نیلی فضا
ہر جہاں را اولیا و انبیاست؟

غالب

نیک بنگر اندریں بود و نبود پے پے آید جہاں نہاد وجود!
ہر کجا ہنگامہ عالم بود رحمۃ للعالمین ہم بود!

زندہ رود

فاش ترگو زانکہ فہم نارساست

غالب

ایں سخن را فاش تر گفتن خطاست !

زنده رود

گفتگوئے اہل دل بے جاہل است ؟

غالب

ہنکتہ را بر لب رسیدن مشکل است !

زنده رود

تو سراپا آتش از سوز طلب !

بر سخن غالب نیائی اے عجیب !

غالب

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست

رحمتہ للعالمینی آہتااست!

زندہ رود

من ندیدم چہرہ معنی ہنوز

آتے داری اگر مارا بسوز!

غالب

اے چمن بینندہ اسرارِ شعر ایں سخن افزوں تراست از تاثرِ شعر

شاعران بزمِ سخن آراستند ایں کلیماں بے یدِ بیضاسند

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست - تلخیص آیہ شریفہ خلقی فقد رزقنی

آنچه تو از من بخواهی کافری است کافری کو ماورای شاعری است!

صلح

هر کجا بینی جهان رنگ و بو آنکه از خاکش بر وید آرزو
یا ز نور مصطفیٰ او را بهاست یا هنوز اندر تلاش مصطفیٰ است

زنده رود

از تو پرسم گر چه پرسیدن خطاست هر آں جو هر که نامش مصطفیٰ است!
آدمی یا جوهری اندر وجود آنکه آید گاهی گاهی در وجود؟

صلح

پیش او گیتی جبین فرسوده است خویش را خود عبده فرموده است!
عبده از فهم تو بالاتر است زانکه او هم آدم و هم جوهر است

جوہر اونی عرب نے اعجم است	آدم است وہم ز آدم اقدم است
عبدہ صورت گر تقدیر ہا	اندرو ویرانہ ہا تعمیر ہا
عبدہ ہم جانفزا ہم جانتاں	عبدہ ہم شیشہ ہم سنگ گراں
عبد دیگر عبدہ چیزے دگر	ماسر اپا انتظار او منتظر
عبدہ دہراست و دہرا عبدہ است	ماہرہ رنگیم ابے رنگ و بوست
عبدہ با ابتدا بے انتہاست	عبدہ راصبح و شام ماکجاست
کس ز بہر عبدہ آگاہ نیست	عبدہ جز سر لا اللہ نیست
لا الہ تیغ و دم او عبدہ	فاش تر خواہی بگو ہو عبدہ
عبدہ چند و چگون کائنات	عبدہ راز درون کائنات
مدعا پیدا نگر دوزیں و و بیت	تاناہی از مقام ماریت

بگوز راز گفت و شنودے زندہ رود

غرق شواندر وجودے زندہ رود

زنده رود

کم شناسم عشق را این کار چیست؟
فوق دیدار است؟ پس دیدار چیست؟

حلاج

معنی دیدارِ آن آخرِ زماں حکم او بر خویش تن کردن رواں
در جہاں نہی چون سؤل انس و جاں تا چو او باشی قبول انس و جاں
باز خود را این ہمیں دیدارِ دوست! سنتِ او ترے از اسرارِ دوست!

زنده رود

چلیت دیدارِ خداے نہ سپہر
آنکہ بے حکمش نہ گردد ماہ و مہر؟

حلاج

نقشِ حقِ اولِ بجاں انداختن باز اورا درجہاں انداختن !
 نقشِ جاں تا درجہاں گرد تمام می شود دیدارِ حق دیدارِ عام !
 اے خنکِ مرے کہ از یک ہوئے او نہ فلک و اردطوافِ کوئے او !
 وائے درویشے کہ ہوئے آفرید باز لبِ بر بستہ دم در خود کشید
 حکیمِ حق را در جہاں جاری نکرد نانے از جو خورد و کڑاوی نکرد
 خاتما ہے جست از خیرِ برید راہی و رزید و سلطانی ندید !
 نقشِ حق داری؟ جہاںِ نچیرتست ہم عنانِ تقدیر باتدبیرتست

عصرِ حاضر با تو می جوید ستیز

نقشِ حق بر لوحِ این کافر بریز !

زنده رود

نقش حق را در بهان انداختند
من نمی دانم چنان انداختند

حلج

یا بزورِ دلبری انداختند یا بزورِ قاهری انداختند!
ز آنکه حق در دلبری پیدا تر است دلبری از قاهری اولی تر است!

زنده رود

باز گولے صاحبِ امر را بر شرق
در میانِ زاهد و عاشق چه فرق؟

حلاج

زاهد اندر عالم دنیا غریب
عاشق اندر عالم عقبه غریب!

زنده رود

معرفت را انتها ناپودن است زندگی اندر فنا آسودن است؟

حلاج

سُکریا را از تهی پیمانی است نیستی از معرفت بیگانگی است
اے که جوئی در فنا مقصود را در نمی یابد عدم موجود را!

زنده رود

آہ نکہ خود را بہتر از آہم شمرد در خم و جاش نہی باقی نہ دُرد
مشت خاکِ ما بگردوں آشت است آتشِ آں بے سرو سا ماں کجاست؟

صلح

کم بگو زان خواجہ اہل فراق تشنہ کام و از ازل غوئیں ایاق!
ما چہول او غارِ لب بود و نبود کفر او ایں راز را بر ما کشود!
از فقدان لذتِ برخاستن عیشِ افند و دنِ درو کاستن!
عاشقی در نارِ او و اسوختن سوختن بے نارِ او نا سوختن
زانکہ او در عشق و خدمتِ اقدم آدم از اسرارِ او نا محرم است!

چاک کن پیرا سہن تقلید را

تا بیا موزی از تو تحمید را

زنده رود

اے ترا قسیم جاں زیرِ نگیں
یک نفس با ما و گر صحبت گزین

حلاج

بامقائے درنمی ساریم و بس ما سرا پا ذوقِ پروا زیم و بس
ہر زماں دیدن تمیدن کارِ ماست بے پروا بے پریدن کارِ ماست

نمودار شدن خواجہ اہل فراق ابلیس

صحتِ روشن دلاں یک دم دودم آں دودم سرمایہ بود و غدم!
عشق را شوریدہ تر کر دو گذشت عقل را صاحبِ نظر کر دو گذشت
چشمِ بر بستم کہ با خود ارشش از مقامِ دیدہ در دل آرش

ناگہاں دیدم جہاں تاریک شد از مکاں تا لامکاں تاریک شد
 اندراں شب شد آمد پدید از درونش پیر مرے برہید
 یک قبائے سرمئی اندر برش غرق اندر دود و چپاں پیکریش

گفت رومی خواجہ اہل عراق!

آں سراپا سوز و آن خونیں لایق!

کہنہ کم خندہ اندک سخن چشم او بیستندہ جاں در بدن!
 رند و ملا و حکیم و خرقہ پوش در عمل چوں ز اہدای سخت کوش
 فطرتش بیگانہ ذوق وصال نہدا و ترک جمال لایزال!
 تا گستن از جمال آساں نبود کار پیش افگند از ترک سجود
 اندکے در وارد است او نگر مشکلات او ثبات او نگر!

غرق اندر رزم خیر و شر ہنوز

صد پیر دیدہ و کافر ہنوز!

حرف وصل اور از خود بیگانہ کرد تازہ شد اندر دل او سوز و درد
اندکے غلیظ داندرد و خویش باز گم گردید اندر دود خویش
نالہ زان دود چپیاں شد بلند
اے خاک جانے کہ گرد و دروست

نالہ ابلیس

اے خداوند صواب و ناصواب من شدم از صحبت آدم خراب
بہج کہ از حکم من سر بر نافت چشم از خود بہت خود را در نیافت
خاکش از ذوق 'آبا' بیگانہ از شرار کبریا بیگانہ
صید خود صیاد را گوید بگیر الاماں از بندہ فرماں پذیرا
از چنیں صیدے مرا آزاد کن طاعت دیروزہ من یاد کن
پست از و آں مہت والائے من وائے من اے وائے من

فطرتِ او خام و عزیزمِ او ضعیف	تابِ یکِ غمِ نیمِ نیا و این حریف
بندۂ صاحبِ نظر باید مرا	یک حریفِ بچستہ تر باید مرا!
بعبتِ آب و گل از من باز گیر	می نیاید کودکی از مردِ پیر!
ابنِ آدمِ چیت به یکِ مشتِ خست	مشتِ خس یکِ شتر از من بس است!
اندریں عالم اگر جز خس نبود	این قدر آتش مراد اون چه بود!
شیشہ را بگداختن کالے بود	سنگ را بگداختن کالے بود!
آنجناں تنگ از فوقاتِ آدم	پیش تو بہر مکافاتِ آدم
منکرِ خود از تو می خواہم ، بدہ	سوے آں مردِ خدا را ہم بدہ
بندۂ باید کہ پیچد گردِ غم	لرزه اندازد نگاہش در غم
آں کہ گوید از حضورِ من برو	آں کہ پیش او نیزم باد و جو

اے خدا یک زندہ مردِ حق پرست

لذتے شاید کہ با ہم رشکست!

فکرتِ حل

ارواح رفیقه که با ملک و ملت غدار می کرده و دوزخ ایشان را قبول نموده

پیر روی آں امام راستها	آشنای هر مقام راستان!
گفت ای گردون نور و نخت کوش	ویده آں عالم ز تار پوش؟
آپنجه برگرد کمر چپیده است	از دم استاره دزیده است!
از گراں سیری خرام او سکون	هر نکو از حکم او زشت و زبون!
پیکر او گرچه از آب و گل است	بر زمینش پانهادن مشکل است
صد من را افشته نذر بدست	قهر حق را قاسم از روزالت!
...	از مدارش بر کند سیاره را

ملے مطر و دو مرد و سپہر
 صبح او مانند شام از بخلِ ہر!
 منزلِ ارواحِ بے یومِ النور
 دوزخ از آسراقِ شاں آمد نفور
 اندرونِ او دو طاغوتِ کہن
 روحِ قوے کشتہ از بہرِ دوتن!
 جعفر از بنگال و صادق از دکن
 تنگِ آدمِ تنگِ دینِ تنگِ وطن!
 ناقبول و ناامید و نامراد
 ملتے از کارِ شاں اندر فساد!
 ملتے کو بندِ ہر ملت کشاد
 ملک و دینش از مقامِ خود فساد!
 می ندانی خطہ ہندوستان
 آن عزیزِ خاطرِ صاحبِ دلال
 خطہ ہر بلوہ اش گیتی فروز
 در میانِ خاک و خون غلطد ہنوز
 در گلش تخمِ غلامی را کہ کشت؟
 ایں ہمہ کردارِ آں ارواحِ زشت!

در فضاے نیلگوں یک دمِ باسیت
 تا مرکاتِ غسلِ بینی کہ چسیت!

قلزمِ خوئیں

آہِ پنچہ دیدم می نگجہ در بیاں تن زہمش بے خبر کرد درجاں !
 من چہ دیدم ؟ قلزمِ دیدم زخوں ! قلزمِ طُوفانِ بروں طُوفانِ دروں !
 در ہوا ماراں چو در قلزمِ نہنگ کفچہ شب گوں بال و پر سیاب رنگ !
 موجا در زندہ مانند پلنگ ! از نہیش مردہ بر ساحل نہنگ !
 بحر ساحل را اماں یک دم نداد ہر زماں کہ پارہ درخوں قتاد
 موجِ خوں با موجِ خوں اندرستیز در میانش زورقے در آفت و خیز !

اندر اں زورقِ دومر در دروے

ز درو، عریاں بدن آشفتموے !

آشکارا می شود روح هندوستان

آسمان شوق گشت و خوی پاك نژاد پرده را از چیره خود برکشاد
 در جبینش تار و نور لایزال در دو چشم او سرور لایزال
 حلقه در بر سبک تر از سحاب تار و پودش از رگ برگ گلاب
 با چنین خوبی نصیبش طوق و بند بر لب او ناله های درد مند

گفت رومی "روح هند است این نگر
 از فغانش سوزها اندر جگر"

روح هندوستان ناله و سرایدمی کند

شمع جاں افسرد در فانوس هند هندیاں بیگانه از ناموس هند
 مردکِ ناصحیم از اسرار خویش زخمه خود کم زدند بر تار خویش

بر زمان رفت می بند نظر از تش افسرده می سوزد و جگر

بند با بردست و پای من از دست ناله های نار سار من از دست

خویش را از خودی پر و خست از رسوم کهنه زنداں ساخت

آدمیت از وجودش در دست

عصر نوا از پاک و ناپاکشن زنند

بگذر از فقر - بے که غریانی دهد لے خنک فقرے - س طانی دهد

الحذر از جبر و ہم از خوئے ہر جابر و مجبور را نہ ہر است جبر

ایں بر صبر پیہے خوگر شود آں بر جبر پیہے خوگر شود

ہر دو را ذوق ستم گرد و فزون

و رومن یا لیت قومی یعلوم

کے شب ہندوستان آید بروز! فرد جعفر زندہ روح او ہنوز!

تا ز قید یک بدن و امی رہد آشیان اندر تن دیگر نہد!

گاہ او را با کلیسا ساز باز	گاہ پیش دیریاں اندر نیاز
دین او آئین او سوداگری است	عنتری اندر لباس حیدری است
تاجان رنگ و بو گردد دگر	رسم او آئین او گردد دگر
پیش ازین چیزے دگر مسجد او	در زمان ما وطن مسجد او
ظاہر او از غم دیں دردمند	باطش چوں دیریاں زنازبند
جعفر اندر ہر بدن ملت کش است	این مسلمانے کہن ملت کش است!
خند خندان است و با کس یار نیست	مار اگر خداں شود جز مار نیست!
از نفاش وحدت قومے دو نیم	ملت او از وجود او لیئم!
ملے راہر کجا غارت گرے است	اصل او از صادقے یا جعفرے است

الاماں از روح جعفر الاماں

الاماں از جعفران این نماں!

فریادیکے از زورق نشینان قلم خونین

”نئے عدم مارا پزیر دے وجود فائے از بے ہری بود و نبود!
تا گزشتیم از جہان شرق و غرب بر در دوزخ شدیم از درد و کرب!
یک شر بر صادق و جعفر نزد بر سر ماشت خاک تر نزد

گفت دوزخ را خس و خاشاک بہ

شعلہ من زیں دو کافر پاک بہ

آنسوئے نہ آسماں فرستیم ما پیش مرگ ناگہاں فرستیم ما
گفت جاں ترے ز اسرار من است حفظ جان و ہدم تن کار من است!

جان زشتے گرچہ نزد باد و جو لے کہ از من ہدم جاں خواہی برو!

ایں چنین کالے نمی آید ز مرگ

جانِ غدارے نیا ساید ز مرگ!

اے ہوائے تندر! اے دریائے خوں! اے زمیں! اے آسمانِ نیلگوں!
 اے نجوم! اے ماہِ تاب! اے آفتاب! اے قلم! اے لوحِ محفوظ! اے کتاب!
 اے بتانِ بیض! اے گردانِ غریب! اے جہانے درغبل بے حرب و ضرب!

ایں جہاں بے ابتدا بے انتہاست!

بندۂ غدار را مولا کجاست؟

ناگہاں آمد صداے ہولناک سینۂ صحرا و دریا چاک چاک!
 ربطِ تسلیم بدن از ہم گسخت و مبدم کہ پارہ پارہ رخت
 کوہ ہاشلِ سحاب اندر مرور اندامِ عالمے بے بانگِ صورت
 برق و تند راز تب و تابِ دروں آشیانِ بستند اندر بحرِ خوں!
 سو جہا پر شور و از خود رفت ترا غرقِ خوں گردید آں کوہ و کمر!

آپنچہ برپیدا و ناپید اگداشت

خیلِ انجم وید و بے پردہ اگداشت!

آن سوئے افلاک

مقام حکیم المانوی نطشہ

ہر کجا استیزہ بود و نبود کس نداند ستر این چرخ کبود
 ہر کجا مرگ آورد پیغام زلیت اے خوش آن مردے کہ داند مرگ صییت
 ہر کجا مانند باد ارزاں حیات بے ثبات و با تمناے ثبات
 چشم من صد عالم شش وزہ دید تا حد ایں کائنات آمد پدید
 ہر جہاں را ماہ و پروینے دگر زندگی را رسم و آئینے دگر
 وقت ہر عالم رواں مانند زرو دیر یازیں جاو آں جانت درو
 سال ما ین جا ہے آنجا دے ! بیش ایں عالم بآں عالم کے !

عقل ما اندر ہانے ذوفنون

در جہانے دیگرے خوار و زبول

بر تنویر این جهان چون و چسند بود مرے با صدے در دست
 دیدہ او از عسا باں تیز تر طلعت او شاہد سوزِ جگر !
 دیمدم سوزِ درونِ افسردہ بر لبش بیتے کہ صد بارش ہر روز
 ”نہ جہریلے نہ فردوسے نہ حقے نے خداوند“

کفِ خاک کے کہ می سوزد ز جانِ آرزو مست !

من بہ رومی گفتم این دیوانہ کیت ؟ گفت "ایں فرزانہ المانوی است
 در میانِ ایں دو عالم جلے اوست فقہ دیرینہ اندر تائے اوست !
 باز ایں حلاج بے دار و رسن نوع دیگر گفتہ آں حرف کہن !
 حرفِ ادبے باک ؟ افکارش عظیم غربیاں از تیغِ گفتارِش دو نیم !
 ہم نشین بر جذبہ او پے نبرد بندہ مجذوب را مجنون شمر !
 عاقلان از عشق و مستی بے نصیب ! نبض او دادند در دستِ طبیب !
 با پزشکانِ حسیتِ غیر از ریو و رنگ وائے مجذوبے کہ ز او اندر فرنگ !

این سینا بریا ضعیف دل نهد رگ زندیا حب خواب آوردید

بود علایجے بشهر خود غریب

جان ز ملّا برد و کشت اور طبیب!

مرد ره دانه نبود اندر فرنگ

پس فزول شد نغمه اش از تار چنگ!

راه رو را کس نشان از ره نداد

صدخل در واردات اوقات داد!

نقد بود و کس عیار او را نکرد

کاروانی مرد کار او را نکرد!

عاشق در آو خود گم گشته

ساکے در راه خود گم گشته!

مستی او هر زجا بجے را شکست

از خدا ببرد و هم از خود گست!

خواست تا بسند چشم ظاهری

اختلاط قاهری با دلبری!

خواست تا از آب و گل آید برون

خوشه کز کشت دل آید برون!

آنچه او جوید مقام کبریاست

ایں مقام از عقل و حکمت ماوراست

زندگی شرح اشارت خودی است

لاوالا از مقامات خودی است!

او پہ لا در ماند و تا آلا نرفت
 از مقام 'عبدہ' بیگانہ رفت !
 با تجلی ہمکنار و بے خبر
 دُور تر چوں میوہ از بیخ شجر
 چشم او جز رویتِ آدم نہ خواست
 نعرہ بے باکانہ زد آدم کجاست !
 ورنہ او از خاکیاں بیزار بود
 ق مثل موئے طالب دیدار بود
 کاش بودے در زمانِ احمدی
 تا رسیدے بر سرِ ویرانی
 عقل او با خویشتن در گفتگوست
 توره خود رو کہ راہ خود نکوست

پیش نہ گامے کہ آمد آں مقام
 کاندرو بے حرف می روید کلام !

حرکت بجنّت الفردوس

درگذشتم از حدِ این کائنات
 پانہادم در جہانِ بے جہات !

بے مین و بے یسار است ایں جہاں فارغ از لیل و نہار است ایں جہاں
پیش او قنبدیلِ اورا کم فسر حرفِ من از ہیبتِ معنی ببرد
باز بان آب و گل گفتارِ جاں

در قفسِ پرواز می آید گراں !

اندکے اندر جہانِ دل نگر تاز نورِ خود شوی روشن بصر
چیتِ دل ؛ یک عالم بے رنگ و بو عالم بے رنگ و بو بے چار سوست !
ساکن و ہر لحظہ تیار است دل ! عالمِ احوال و افکار است دل !
از حقائق تا حقائق رفتہ عقل سیرِ او بے جادہ و رفتار و نقل !
صد خیال و ہر یک از دیگر جداست ایں گردوں آشناں نارِ ساست !
کس نگوید ایں کہ گردوں آشناست بر مین آن خیالِ نارِ ساست !
یا سرورے کا یاد از دیدارِ دوست نیم گامے از ہولے کھے دوست !
چشمِ تو بیدار باشد یا خواب دل بہ بند بے شعلِ آفتاب !

آں جہاں را بر جہان دل شناس
من چہ گویم ز پایتختہ ناید در قیاس

اندراں عالم جہانے دیگرے اصل اواز کن فکانے دیگرے!
لازوال و ہر زماں نوع دگر ناید اندر وہم و آید در نظر!
ہر زماں اور اکمالے دیگرے ہر زماں اور اجمالے دیگرے!
روزگار ش بے نیاز از ماہ و ہر گنج اندر ساحت او نہ سپہر!
ہر چہ در غیب است آید روبرو پیش از اں کز دل بروید آرزو!
در زبان خود چساں گویم کہ حقیقت ایں جہاں نور و حضور و زندگی است
لالہ ہا آسودہ در کہسار ہا تہر ہا گردندہ در گلزار ہا!
غنیہ ہاے سرخ و اسپید و کبود از دم قد و سیاں اور اکشود!
آب ہا سیمیں ہوا ہا عنبریں قصر ہا با قبة ہاے زمردیں!
خیمہ ہا یا قوت گوں ز ترین طنب شاہداں با طلعت آئینہ تاب!

گفت رومی "اے گرفتارِ قیاس در گذر از اعتبار است حواس
 از تجلی کار ہائے خوب و زشت می شود آں دوزخ این گرد و بہشت !
 اے کہ بینی قصر ہائے رنگ رنگ اصلش از اعمال و نئے از خشت و رنگ !
 آنچه خوانی کوثر و غلمان و حور جلوہ این عالم جذب و سرو !
 زندگی این جاز دیدار است و بس
 ذوق دیدار است گفتار است و بس !

قصر شرف النساء

گفتم این کاشانہ از لعل ناب آنکہ می گیرد خراج از آفتاب !
 این مقام این منزل این کاخ بلند حوریاں بردگش اجرام بند !
 اے تو دادی سالکاں را حجتوے صاحب او کیت ؟ با من بازگوے
 گفت این کاشانہ شرف النساء مرغ باش با ملائک ہم نواست !

قلزم مایں چنیں گو ہر نژاد	یہیچ مادر این چنیں دختر نژاد
خاکِ لاہور از مزارش آسمان	کس نداند راز او را در جہاں!
آں سراپا ذوق و شوق و درد و غم	حاکم پنجاب را چشم و چہ سراغ
آں فروغ و دودہ عبد الصمد	فقر او نقشے کہ ماند تا ابد!
تاز قرآن پاک می سوزد وجود	از تلاوت یک نفس فارغ نبود
در کمر تیغ دو روستا آں بت	تن بدن ہوش و ہواس اللہ ست!
خلوت و شمشیر و قرآن نماز	اے خوش آں عمرے کہ رفت اندر زیار!
بر لب او چوں دم آخر رسید	سوے مادر دید و مشتاقانہ دید!
گفت اگر از راز من داری خبر	سوے این شمشیر و این قرآن نگر
این دو قوت حافظ یک دیگر اند	کائنات زندگی را محور اند!
اندریں عالم کہ میسرد ہر نفس	دخترت را این دو محرم بود بس!
وقتِ خصت با تو دارم این سخن	تیغ و تیراں را جدا از من کن!

دلِ بآں حرفے کہ می گویم بنہ قبرِ من بے گنبد و قندیل بہ!

مومنّاں راتِ تیغ بافتاں ہیں است

ترت مارا ہیں سا ماں بس است!

عمر ہا در زیرِ اینِ ذریں قباب بر مزارش بود شمشیر و کتاب

مرقدش اندرِ چہاں بے ثبات اہلِ حق را داد پیغامِ حیات!

تا مسلمان کرد با خود آنچه کرد گردشِ دوراں بساطش در نور

مردِ حق از غیرِ حق اندیشہ کرد شیرِ مولا رو بہی را پیشہ کرد!

از دُش تا بَدُش تبِ سیاب رفت خود بدانی آنچه برنجِ باب رفت!

خالصہ شمشیر و قرآن را ببرد

اندر اں کشورِ مسلمانِ بُرد

زیارتِ امیرِ کبیرِ حضرت سید علی

ہمدانی و ملاطِ ہر غنی کشتیری

حرفِ رومی در دلم سوزے فگند آہِ پنجاب! آں زمینِ ارجمند!

از تپِ یاراں تپیدم در بہشت کہنہ غمہا را خریدم در بہشت!

تا دوراں گلشنِ صدایِ در دمت از کتارِ حوضِ کوثر شد بلند!

”جمعِ کردمِ مشّتِ خاشاکے کہ سوزمِ خویش را

گلُ گماں دارو کہ بندمِ آشیانِ در گلستاں“ (غنی)

گفتِ ردّی ”آ پنچہ می آید نگر دلِ مدہ با آ پنچہ بگذشت لے سپر!

شاعرِ رنگیں نوا طابِ ہر غنی فقرِ او باطنِ غنی طابِ ہر غنی!

نغمہ می خواند آں مستِ مدام در حضورِ سیدِ والا مقام

سیدالسادات، سالارِ عجم دستِ اومعنا بر تقدیر اُحم!
 تا غزالی درسِ اللہ ہو گرفت ذکر و فکر از دودمان او گرفت!
 مرشدِ آں کشورِ مینو نظیر میرو در ویش و سلاطین را مشیر!
 خطہ را آں شاہِ دریا آستین داد علم و صنعت و تہذیب و دیں
 آفرید آں مردِ ایرانِ صغیر با ہنر ہائے غریب و دلپذیر

یک نگاہ او کشاید صد گرہ

خیز و تیرش را بدل را ہے بدہ

در حضور شاہِ ہمدان

زندہ رود

از تو خواہم سترِ زداں را کلید طاعت از ماجتِ شیطان آفرید
 زشت و ناخوش را چنان آراستن! در عمل از مانکونی خواستن!

از تو پرسم این فسوں سازی که چه! با قمار بدنشیں بازی که چه!
 مشت خاک و این سپهر گرد گرد خود بگو می ز بیدش کاسے که کرد؟
 کار ما افکار ما آزار ما دست بادنداں گزیدن کار ما!

شاه ہماراں

بندہ کز خویشتن دارد خبر آفریند منفعت را از ضرر!
 بزم بادو است آدم را وبال رزم بادو است آدم را جمال!
 خویش را بر اهرمن باید زدن تو همه تیغ آں همه سنگ فسن!
 تیز تر شو تاقت در ضرب تو سخت ورنہ باشی در دو گیتی تیرہ سخت!

نژادہ رود

زیر گردوں آدم آدم را خورد ملتے بر ملتے دیگر چرد!

جاں ز اہلِ خطہ سوزِ دچوں سپند
 نیز د از دلِ نالہ ہاے درمندا
 زیرک و دراک و خوش گل ملے است
 در بہاں تر دستی او آیتے است
 ساغرِ غلظتہ اندر خونِ او است
 در نے من نالہ از مضمونِ او است
 از خودی تابے نصیب افتادہ است
 در دیارِ خو و غریب افتادہ است
 دستِ مزدِ او بدستِ دیگران
 ماہیِ رو و شِشِ پشتِ دیگران
 کار و اینا سوے منزلِ گامِ گام
 کارِ او ناخوب بے اندام و خام
 از غلامیِ جذبہ ہاے او بمرود
 آتشے اندر رگِ تاشِ فسرود
 تانہ پنداری کہ بود است این چنین
 جہہ را ہموارہ سود است این چنین

در زمانے صفِ شکن ہم بودہ است

پیرہ و جانباز و پُر دم بودہ است

کوہِ ہاے خنک سارِ او نگر آتشیں دستِ چنارِ او نگر!

در بہارِ لعل می ریزد رنگ نیز د از خاش یکے طوفانِ رنگ!
 لکہ ہاے ابر در کوہ و دمن پنبہ پڑاں از کسانِ پنبہ زن!
 کوہ و دریا و غروبِ آفتاب من خدا را دیدم آنجا بے حجاب!
 بانسیم آوارہ بودم در نشاط 'بشنو از نے' می سودم در نشاط!
 مرنگے می گفت اندر شاخسار با پیشینے می نیز د این سہارا!
 لالہ رست و زگرں شہلا دید باد نوروزی گریبانش درید!
 عمر با بالید ازین کوہ و کمر نستر از نورِ قمر پاکیزہ تر!
 عمر با گلِ رخت بر بست و کشا و
 خاکِ مادِ یگر شہاب الدین نژاد!
 نالہ پر سوزِ آں مرغِ سحر داد جانم راتبہ تابِ دگر!

بشنو از نے تلخ بر شعر حضرت رومی 'بشنو از نے' چوں حکایت می کنند،
 نشاط - باغ مشہور در کشمیر شہاب الدین - یکے از سلاطین مشہور کشمیر

تایکے دیوانہ دیدم درخروش آنکہ برداز من مستاع صبر و ہوش!

”بگذر ز ما و نالہ مستانہ مجوسے

بگذر ز شاخ گل کہ طلسمے است رنگ و بوے

گفتی کہ شبیم از ورق لالہ می چسکد

غافل و لے است این کہ بگرید کنارجے!

این مشت پر کجا و سرود این چنیں کجا

روح غنی است ماتمی مرگ آرزوے!

بادِ صبا اگر بہ جینوا گذر کنی

حرفے ز ما بہ مجلس اقوام باز گوے

دہقان و کشت و بجے و خیاباں فروختند

قوسے فروختند و چہ ارزاں فروختند!

شاه ہمدان

با تو گویم رمز باریک لے پسر	تن ہمہ خاک است و جاں والا گھر
جسم را از بہر جاں باید گذاخت	پاک را از خاک می باید شناخت!
گر ببری پارہٴ تن را ز تن	رفت از دست تو آں نخت بدن!
لیکن آں جانے کہ گردد جلوہ مست	گر زدست او را وہی آید بست!
جو ہرش با بیج شی مانند نیست	ہست اندر بند و اندر بند نیست!
گر نگہداری میبرد در بدن	ورہیشانی، فروغ انجمن!
چیت جان جلوہ مست لے مرد را؟	چیت جان دادن دست لے مرد را؟
چیت جان دادن؟ بختی پرداختن!	کوہ را با سوز جاں بگذاختن!
جلوہ مستی؟ خویش را دریافتن!	در شاں چوں کو بکے بر تافتن!
خویش را نایافتن نابودن است	یافتن، خود را بخود بخشودن است

هر که خود را دید و غیر از خود ندید رخت از زندان خود بیرون کشید!
 جلوه بدست که بید خویش را نوشته از نوشینه داندیش را!
 در نگاهش جان چو باد ارزا شود پیش از زندان او لرزا شود!
 تیشه او خار را برمی دارد تا نصیب خود ز گیتی می برد
 تا ز جان بگذشت جان او است
 ورنه جان یک دم همان او است!

زنده رود

گفته از حکمت زشت و نکو پیر دانا نکته دیگر بگو
 مرشد معنی نگاہاں بودم محرم اسرار شاہاں بودم
 ما فقیر و حکماں خواہد خراج چیست اصل اعتبار تخت و تاج؟

محرم اسرار شاہاں الہی - تلخیص کتاب ملوک کہ از تصانیف حضرت شاہ ہمدان است -

شاہ ہمدان

یا رضاے امتاں یا عرب ضرب	آہل شاہی چیت اندر شرق و غرب؟
باج راجہ باد و کس دادن حرام!	فاش گویم با تو لے والا مقم
آیہ حق حجت و برہان اوست	یا اولی الامرے کہ منکم شان اوست
شہر گیر و خویش باز اندر ستینز	یا جوان مرے چو صرصر تن درخیز
روز صلح از شیوہ لے دلبری	روز رکیں کشور کش از قاہری
پادشاہی راز کس نتوان خرید	می توان ایران و ہندستان خرید
کن نگیر از دکان شیشہ گر	جام جم را اے جوان باہنر
شیشہ را غیر از شکستن پیشہ نیست	ور بگير د مال او جر شیشہ نیست

یا اولی الامرے الخ تلخیص آیہ قرآن

غنی

ہند را این فوقِ آزادی کہ دادا! صید را سوداے صیادی کہ داد؟
 آں برہمن زادگانِ زندہ دل لالہ احراروے شاں فخل!
 تیزبین و پختہ کار و سخت کوش از نگاہ شاں فرنگ اندر خروش!
 اصل شاں از خاکِ دامگیر ماست! مطلعِ این اخترال کشیر ماست!
 خاکِ مارا بے شہر دانی اگر بر درونِ خود یکے بکشتا نظر!
 این ہمہ سوزے کہ داری از کجاست؟ این دم بادِ ہساری از کجاست؟

۔ این ہماں باد است کز تاثیر او

کو ہسار ما بگید رنگِ دبو!

پیچ می دانی کہ روزے دروگر موجہ می گفت با موجِ دگر

پُختہ در قلم بیک دیگر ز نیم خیز تائیک دم بساحل سر ز نیم
 زادہ مانعینی آن بجے کہن شور او در وادی و کوہ و دمن !
 ہر زمان بر سنگ رہ خود را زند تا بنائے کوہ را بر می کند
 آن جواں کو شہر و دشت در گرفت پرورش از شیر صد مادر گرفت
 سطوت او خاکیاں را حشرے است این ہمہ از ماست نے از دیگرے است
 ز لیتن اندر حد ساحل خطاست ساحل مانگے اندر راہ ماست
 باکراں در ساختن مرگ دوام گرچہ اندر بحر غلظی صبح و شام
 زندگی جولاں میان کوہ و دشت
 اے خنک مچے کہ از ساحل گذشت !

اے کہ خواندی خطایما اے حیات اے بہ خاور وادہ غوغائے حیات
 اے ترا آہے کہ می سوزد جگر تو ازو بے تاب و ما بے تاب ترا !
 اے ز تو مرغ چمن را ہاے وہو سبزہ از اشک تو می گیرد وضو !

اے کہ از طبع تو کشتِ گلِ مہید
 اے زامید تو جانہا پُر امید !
 کار و انہارا صد اے تو در
 تو ز اہلِ خطہ نو میدی چرا ؟
 دل میانِ سینہ شاں مژدہ میت
 انگر شاں زیرِ تیغ افسردہ نیست !
 باش تا بینی کہ بے آوازِ صُور
 ملتے برخیزد از خاکِ قبور !
 غم مخور اے بندہ صاحبِ نظر
 برکش آں آہے کہ سوز و خشک تر
 شہرِ بازیرِ سپہرِ لاجورد
 سوخت از سوزِ دلِ درویشِ مرد
 سلطنتِ نازک تر آمد از جستا
 از نو تشکیلِ تقدیرِ امم
 نشتر تو گرچہ در دہا خلید
 پرودہ تو از نو اے شاعری است
 آہنچہ گوئی ماورائے شاعری است

تازہ آشوبے نلگن اندر بہشت !

یک نوامتانہ زن اندر بہشت !

زندہ رود

بانٹہ درویشی در سازو د مادم زن
چوں پختہ شوی خود را بر سلطنتِ جم زن
گفتند جهان ما آیا تو می سازد؟
گفتم کہ نمی سازد! گفتند کہ برہم زن!
در میسکہ ہا دیدم شایستہ حریفے نیست!
بارستم دستان زن با منہجہ ہا کم زن!
اے لالہ صحرانی تہا نتوانی سوخت
ایں داغِ جگر تا بے بر سینہ آدم زن
تو سوزِ درونِ او، تو گریِ خونِ او
باور نکنی؟ چاکے در سپیکرِ عالم زن

عقل است چراغ تو؟ در راہ گذارے بہ
 عشق است ایام تو با بندہ محرم زن
 نخت دل پر غونے از دیدہ فرو ریزم
 لعلے ز بد خاشام بردار و نجاستم زن!

صُحبتِ باشاعر ہندی برتری ہری

حوریاں را در قصور و در خیم	نالہ من دعوتِ سوزِ تمام
آں یکے از خیمہ سر بیروں کشید	واں دگر از غرقِ رخ بنمود و دید
ہر دے را در بہشتِ جاوداں	ز ادم از درد و غم آں خاکداں
زیر لب خندید پیر پاک زاد	گفت لے جاو گریہست
آں نو اپرداز ہندی را نگر	شہ جنم از فیضِ نگاہ او گہر
نکتہ آرائے کہ ہاشم برتری است	فطرت او چوں سحابِ آذری است

از چمن جز نغچہ نورس نہ چید نعمت تو سوے ما اورا کشید
 پاوشا ہے بانو اے ارجمند ہم یہ فقر اندر مقام اولیند
 نقش خوبے بند از فکر شگرفت یک جہاں معنی نہاں اندر دو حرف
 کارگاہ زندگی را محرم است اوجم است شعر و جام جم است

ماہ تقسیم ہنسہ بر خاستیم
 باز باوے صحبت آراستیم

زندہ رود

اے کہ گفتی نکتہ ہائے دلنواز مشرق از گفتار تو دانائے راز
 شعر را سوز از کج آید بگوے از خودی یا از خدا آید بگوے

برتری ہری

کس نداند در جہاں شاعر کیاست پردہ او از ہم وزیر نواست

آں دل گرے کہ دار و درکنار
 پیش یزدان ہم نمی گیرد قرار!
 جان مارا لذت اندر جستجوست
 شعر اسوز از مقام آرزوست!
 اے تو از تاکِ سخن مست مدام
 گر ترا آید میسر این مقام
 باد و بیتے در جهانِ سنگ و خشت
 می توان بردن دل از جو بہشت!

زندہ رود

ہندیاں را دیدہ ام در پیچ و تاب
 سرِ حقِ وقت است گوئی بے حجاب!

برتری ہری

ایں خدایان تنک مایہ ز سنگ اندوز خشت!
 برترے ہست کہ دور است ز دیروز کشت!

سجدہ بے ذوقِ عمل خشک و بجائے نرسد
 زندگی ہمہ کردار چہ زیبا و چہ زشت !
 فاش گویم بتو حرفے کہ نداند ہمہ کس
 اے خوش آں بندہ کہ ہر لوحِ دل اورا بنوشت !
 ایں جانے کہ تو بینی اثرِ یزداں نیست
 چرخہ از تست و ہم آں رشتہ کہ بدو ک تو زشت !
 پیش آئینِ مکافاتِ عمل سجدہ گزار

ز انکہ نیز و ز عمل و ز رخ و اعراف و بہشت !
 (ترجمانِ برتری ہری)

حرکت بہ کاخِ سلاطینِ مشرق
 نادر، ابدالی، سلطان شہید

رفت در جانم صدائے برتری مست بودم از نوائے برتری

گفت رومی چشم دل بیدار بہ
 کردہ بر بزم درویشان گذر
 خسروان مشرق اندر انجمن
 نادر آل داناے رمز اتحاد
 مرد ابدالی وجودش آیتے
 آل شہیدان محبت را امام
 تماش از خورشید و مہ تابندہ تر
 عشق رازے بود بر صحرانہاد
 از نگاہ خواجہ بدر و حسین
 قصر سلطان وارث جذب حسین!

رفت سلطان زین سر اے ہفت روز

نوبت او در دکن باقی ہنوز!

حرف و صوتم خام و فکرم ناتمام
 کے تو اں گفتن حدیث آں مقام!

نُوریاں از جلوہ ہائے اولبصیر	زندہ و دانا و گویا و خبیر!
قصرے از فیروزہ دیوار و درش	آسمان نیلگوں اندر برش!
رفتِ او برتر از چنبر و چگون	می کند اندیشہ را خوار و زبون!
آں گل و سرو و سمن آں شاخسار	از لطافتِ مثلِ تصویر بہار!
ہر زمان برگِ گل و برگِ شجر	دارد از ذوقِ نور نگہِ دگر!
ایں قدر بادِ صبا افسوں گراست	تاثرہ بر ہم زنی زرد و احمر است!
ہر طرف قواریہ ہا گوہرِ سر و ش	مرغِ فردوس زاد اندر خر و ش
بارگاہے اندراں کاخے بلند	ذرّہ او آفتاب اندر کمند!
سقف و دیوار و اساطین از عقیق	فرش او از شمش و پرچیں از عقیق!
بریمین و بریسا آں و شاق	حوریاں صفت بستہ بازوینِ نطق!
درمیاں نبشتہ بر اورنگِ زر	خسروانِ جمِ حشم بہرامِ فرد!
رومی آں آئینہ حسنِ ادب	با کمالِ دلبری بکشا دل!

گفت "مرے شاعرے از خاور است شاعرے یا ساحرے از خاور است!
 فکر او باریک و جانش درد مند
 شعر او در خاوراں ہونے لگتا!"

نادر

خوش بیا اے بختہ سنج خاوری اے کہ می زیب در تراحف دری
 محرم را زیم! با ما راز گوے آنچہ می دانی ز ایراں باز گوے!

زندہ رود

بعد مدت چشم خود بر خود کشاد لیکن اندر حلقہء دایمے فتاد
 کشتہ ناز بیتان شوخ و شنگ خالق تہذیب و تقلید و رنگ!
 کار آں وارفتہ ملک و نسب ذکر شاپور است و تحقیر عرب!

روزگار اوتہی از واردات از قبور کہنہ می جوید حیات !
 با وطن پیوستہ از خود درگذشت دل رستم داد و از حیات درگذشت !
 نقش باطل می پذیرد از فرنگ
 سرگذشت خود بگیرد از فرنگ !

پیرنی ایران زمان یزد جرد چہرہ او بے فروغ از خون سرد !
 دین و آئین و نظام او کہن شید و تار بیج و شام او کہن !
 مہجے در شیشہ تاش نبود یک شہر در تودہ خاکش نبود !
 تاز صحرائے رسیدش محشرے آنکہ داد و احوالات دیگرے !
 این چنین حشر از عنایات خداست پارس باقی ارومہ الکبریٰ کجاست ؟
 آنکہ رفت از پیکر او جان پاک بے قیامت بر بنی آید ز خاک !
 مرد صحرائی بایراں جاں مید باز سوائے ریگ زار خود مید !
 کہنہ را از لوح مایستد و رفت برگ و ساز عصر نو آورد و رفت !

آہ احسانِ عرب شناختند
از تشِ افزگیساں بگذاختند

نمودار می شود روح ناصر خسرو علوی و

غزلے متانہ سرایید و غائب میشود

دست را چون مرکبِ تیغ و قلم کردی مدار
بیچ غمِ گرمِ مرکبِ تن لنگ باشد یا عرن
از ہر شمشیر و از نوکِ قلم زاید مہنہ
لے برادر ہچو نور از نار و نار از نار و ن
بے ہنر دالِ نزد بے دیں ہم قلم ہم تیغ را
چوں نباشد دیں نباشد کلک و آہن را شن

دیں گرامی شد بدانا و بنا داں خوار گشت
 پیشِ ناداں دین چو پیشِ گاہِ باشد یمن!
 رہجو کرپا سے کہ از یک نیمہ زوالیاس!
 کرتہ آیدوز و گر نیمہ یہودی را کفن

ابدالی

آں جواں کو سلطنت ہا آفرید باز در کوہ و تقارِ خود رسید!
 آتشے در کوہ سارِش برفروخت خوش عیار آمد بروں یا پاک سوخت؟

زندہ رود

آمتاں اندر اخوت گرم خیز او برا در با برادر در ستیز!
 از حیاتِ او حیاتِ خاور است طفلکِ دہ سالہ اش لشکر گریست!

بے خبر خود را از خود پر داختم ممکناتِ خویش را شناختم!
 هست دارے دل و غافلِ ز دل تن ز تن اندر سراقِ دل زدل!
 مردِ رہرو را بمنزلِ راهِ نیست از مقاصدِ جانِ او آگاہِ نیست!
 خوش سرود آں شاعرِ افغانِ شناس آنکہ سیند، باز گوید بے ہراس!
 آں حکیمِ ملتِ افغانیاں آں طبیبِ ملتِ افغانیاں!
 رازِ قومے دید و بے باکانہ گفت حرفِ حقِ باشوئی رندانہ گفت!

”اشترے یابد اگر افغانِ جرُ
 بایراق و ساز و بانبارِ دُر
 ہمتِ دوش از اں انبارِ دُر
 می شود خوشنود باز نگِ شتر!“

شاعرِ افغانِ شناس - خوشحال خاں خطک۔

ایدالی

در نهاد ماتب و تاب از دل است	خاکِ ابیداری و خواب از دل است !
تن زمرگِ دل و گرگِ دل می شود	در مسامتش عرقِ خون می شود !
از فسادِ دل بدن هیچ است هیچ	دیده بر دل بند و جز بر دل پیچ !
آسیا یک پیکر آب و گل است	ملتِ افغان در آن پیکر دل است !
از فسادِ او فسادِ آسیا	در کشادِ او کشادِ آسیا !
تا دل آزاد است آزاد است تن	ورنه کاسه در ره باد است تن !
بهمچو تن پا بند آئین است دل	مرده از کین زنده از دین است دل !

قوتِ دین از مقامِ وحدت است

وحدت از مشهور گردد و ملت است !

شرق را از خود برد تقلیدِ غرب باید این اقوام را تنقیدِ غرب

قوتِ مغرب نہ از چنگ و رباب نے زرقص و ختران بے حجاب !
 نے ز سحرِ سحرانِ لالہ روست نے ز عریاں ساق و زان قطعِ موت !
 حکمی اورانہ از لادینی است نے فروغش از خطِ لاطینی است !
 قوتِ افرنک از علم و فن است از ہمیں آتش چرغش روشن است
 حکمت از قطع و بریدِ جامہ نیست مانعِ علم و ہنرِ عمامہ نیست !
 علم و فن رائے جوانِ شوخ و شنک مغزی باید نہ ملبوسِ فرنگ !
 اندریں رہ جز نگہ مطلوب نیست ایں کلمہ یا آل کلمہ مطلوب نیست

فکرِ چالا کے اگر داری بس است

طبعِ درّا کے اگر داری بس است !

گر کے شبہا خورد و ویر چراغ گیر از علم و فن و حکمت سراغ !
 ملکِ معنی کس حد اورانہ بست بے بہا و پیہمے ناید بدست !
 ترکِ از خود رفتہ و مستِ فرنگ زہرِ نوشیں خوردہ از دستِ فرنگ

من چه گویم جز خدایش یار باد	ز آنکه تریاقِ عراق از دست داد
می برد از غریبان رقص و سرود!	بنده افرونگ از ذوق نمود
علم دشوار است می سازد به لهو!	نقد جان خویش در بازو به لهو
فطرت او در پذیرد سهل را!	از تن آسانی بگسرد سهل را

سهل را جتن دریں دیر کهن
ایں دلیل آنکه جان فت از بدن!

زنده رود

در جهان او دو صندل و س رنگ!	می شناسی چیت تهذیب و رنگ
شاخ و برگ و آشیانه ها سوخته!	جلوه هایش خانها سوخته
دل ضعیف است و نگه را بنده است!	ظاهرش تا بنده و گیرنده است
پیش این بت خانه افتد زنگول!	چشم بیند دل بلغزد و اندرول

کس نداندرق را تقدیر چیست ! دل بظاہر بسته را تدبیر چیست ؟

ابدالی

آنچه بر تفتدیر مشرق قادر است	عزم و حزم پہلوی و نادر است
پہلوی آل و ارث تخت قباد	ناخن او عتدہ ایران کشاد
نادر آل سرمایہ در اتیان	آل نظام ملت افغانیاں
از غم دین و وطن زار و زبول	لشکرش از کو ہزار آمد ببول
ہم سپاہی ہم سپہ گر ہم آسیر	باعد و فولاد و با یار احسیر !
من فدای آنکہ خود را دیدہ است	عصر حاضر را نکو سنجیدہ است !

غربیاں را شیوہ ہائے ساحری است

تیکہ جز بر خویش کردن کافری است

سلطان شہید

بازگو از ہند و از ہندوستان آنکہ با کاش نیز دہستان
 آنکہ اندر مسجدش ہنگامہ مرد آنکہ اندر دیر او آتش فسد
 آنکہ دل از بہر او خوں کردہ ایم آنکہ یاش را بجاں پروردہ ایم
 از غم ما کن غم اورا قیاس آہ ازاں معشوق عاشق ناشناس

زندہ رود

ہندیاں منکر ز قانونِ فرنگ دزدگیر و حرمِ افونِ فرنگ
 روح را بارگراں آئینِ غیر گرچہ آید ز آسماں آئینِ غیر

سلطان شہید

چوں بروید آدم از مہشتِ گلے بادلے، بارز وے درد لے!

لذتِ عصیاں چشیدن کارِ اوست غیرِ خود چیزے ندیدن کارِ اوست !
 زانکہ بے عصیاں خودی ناید بدست تا خودی ناید بدست آید شکست !
 زائرِ شہر و دیارم بودہ چشمِ خود را بر مزارم سودہ !
 اے شناساے حدودِ کائنات دردِ کن دیدی ز آثارِ حیات ؟

زندانہ رود

تخمِ اشکے رنجتم اندر دکن لالہ ہاروید ز خاکِ آں چین !
 رود کاویری مدام اندر سفر دیدہ ام در جانِ او شورے دگر !

سلطان شہید

اے ترادادند حرفِ دل فرو از تپِ اشکِ تومی سوزم ہنوز
 کاو کاو ناخنِ مردانِ راز جھے خوں بکشا دازر گہائے ساز

آں نو اکز جان تو آید بروں می دہد ہر سینہ را سوز دروں !
 بودہ ام در حضرت مولا کے گل آنکہ بے او طے نمی گرد و سبیل !
 گرچہ آنجا جرأت گفتار نیست روح را کاہے بجز دیدار نیست !
 سو ختم از گرمی اشعار تو برد با غم رفت از افکار تو
 گفت "ایں بیتے کہ بر خواندی نکیت؟" اندر وہنگامہ ہائے زندگی است !
 با ہماں سوئے کہ در ساز و بجا یک و حرف از مابہ کاویری رسا !

درجہاں تو زندہ رود او زندہ رود

خو شترک آید سرود اندر سرود

پیغام سلطان شہید بہ ود کاویری

(حقیقت حیات و مرگ و شہادت)

رود کاویری کے ترک خرام خستہ شاید کہ از سیر دوام !

در کہتاں عمر ہا نالیدم راہ خود را باثرہ کا دیدم
 اے مرا خوشتر ز جیون و فرات اے دکن را آب تو آب حیات
 آہ شہرے کو در آغوش تو بود حسن نوشیں جلوہ از نوش تو بود
 کہنہ گردیدی شباب تو ہماں پیچ و تاب رنگ و آب تو ہماں
 موج تو جز دانہ گو ہر نژاد طرہ تو تا ابد شوریدہ باد
 اے ترا سازے کہ سوز زندگی است ہیچ می دانی کہ این پیغام کیت؟
 آنکہ می کردی طواف سطوش بودہ آئینہ دار دولتش
 آنکہ صحرا ہا ز تدبیرش بہشت است آنکہ نقش خود بخون خود نوشت
 آنکہ خاکش مرجع صد آرزوست اضطراب موج تو از خون اوست
 آنکہ گفتارش ہمہ کر دار بود
 مشرق اندر خواب او بیدار بود

آہ شہرے کو در آغوش الخ - شہر سرنکاٹم

اے من و تو موبجہ از رو و جیت ہر نفس دیگر شود ایں کا ئست
 زندگانی انقلاب ہر دمے است زانکہ او اندر سرخ عالمے است!
 تار و پود ہر وجود از رفت و بود ایں ہمہ ذوق نمود از رفت و بود
 جادہ ہا چوں رہرواں اندر سفر ہر کجا پنہاں سفر پیدا حضرا
 کاروان و ناقہ و دشت و نخل ^{کازان} ہر چہ بینی نالہ از درد و حسیل!
 در چمن گل مہمان یک نفس رنگ و آتش امتحان یک نفس!
 موسم گل؟ ماتم و ہم نامے و نوش غنچہ در آغوش نقش گل بدوش!
 لالہ را گفتم یکے دیگر لبوز گفت رازِ مانی دانی ہنوز!

از خس و خاشاک تعمیر وجود

غیر حسرت چیت پاداش نمود؟

در سراے ہست و بود آئی؟ میا از عدم سوے وجود آئی؟ میا
 و ربیائی چوں شرار از خود مرو در تلاش خرمنے آوارہ شو!

تاب و تب داری اگر مانند ہر
 پابنہ در وسعت آباد سپہر!
 کوه و مرغ و گلشن و صحرای سوز
 مایہاں را در تہ دریا بسوز!
 سینہ داری اگر در خورد تیسر
 در جہاں شاہیں بزی شاہیں سیر!
 زانکہ در عرض حیات آمد ثبات
 از خدا کم خواستم طول حیات!
 زندگی را چیت رسم و دین کشین؟
 یک دم شیریں بہ از صد سال میش!

زندگی محکم ز تسلیم و رضا ست
 موت نیرنج و طلسم و سیما ست!
 بندہ حق ضعیفم و آہوست مرگ
 یک مقام از صد مقام اوست مرگ!
 میفتد بر مرگ آں مرد تمام
 مثل شاہینے کہ افتد بر جسم!
 ہر زمان مید و غلام از بیم مرگ
 زندگی اورا حرام از بیم مرگ!
 بندہ آزاد را شانے دگر
 مرگ اورا می دہد جانے دگر!
 او خود اندیش است مرگ اندیش نیست!
 مرگ آزاداں ز آنے بیش نیست!

بگذرا از مرگے کہ سازد بالحد زانکہ این مرگ است مرگِ دام و دودا
 مردِ مومن خواهد از یزدانِ پاک آں دگر مرگے کہ برگیرد ز خاک !
 آں دگر مرگ ! انتہائے راہِ شوق آخرین تکبیر در جنگا و شوق !
 گرچہ ہر مرگ است بر مومن شکر ! مرگِ پورِ مرتضیٰ چیزے دگر !
 جنگِ شاہانِ جہاں غارتگری است جنگِ مومن سنتِ پیغمبری است !
 جنگِ مومن چیست ؟ ہجرتِ سوائے دوست ! ترکِ عالم اختیارِ کوئے دوست !
 آنکہ حرفِ شوق با اقوام گفت جنگِ را رہبانِ اسلامی گفت !
 کس نداند جز شہید این نکتہ را
 کو بخونِ خود خرید این نکتہ را

آئندہ حرفِ شوق الخ یعنی حضور سرور کائنات ۔ در مصرع ثانی اشارہ الیہت بحدیث
 الجہاد دہبانیۃ الاسلام

زنده رود نخست می شود از فردوس برین

و تقاضای حورالہستی

پیر روی گفت در گوشم که خیز!	شیشه صبر و سکونم ریز ریز
آه آں ایوان و آں کلخ بریں!	آں حدیث شوق و آں جذب یقین
یک هجوم حور دیدم بردرش!	بادل پر خوں رسیدم بردرش
زنده رود لے صاحب سوز و سرو!	بر لب شان زنده رود لے زنده رود
یک و دم بامانیش بامانیش!	شور و غوغا از یار و از میس

زنده رود

راہرو کو داند اسرار سفر ترسد از منزل ز رہزن بیشتر

عشق در ہجر و وصال آسودہ نیست بے جمال لایزال آسودہ نیست!
 ابتدا پیش بتاں افتادگی انتہا از دلبراں آزادگی!
 عشق بے پروا و ہر دم در حسیل در مکان و لامکان ابن اسبیل!

کیش ما مانند موج تیسر گام
 اختیار جاوہ و ترک مقام!

حُورِ ان بہشت

شیوہ ہاداری مشال روزگار
 یک نوالے خوش دیرنخ از مادر

غزل زندہ رود

بآمدن ز سیدی خدا چہ می جوئی ز خود گر نختہ آشنا چہ می جوئی!

دگر بشخ گل آویز و آب دغم و کُش
 پریده رنگ از باد صبا چه می جوئی؟
 دو قطره خون دل است آنچہ مشک می مند
 توای غزالِ حرم در خطا چه می جوئی؟
 عیار فقر و سلطانی و جهانگیری است
 سریر جم بطلب بویا چه می جوئی؟
 سراغ اوز خیا بان لاله می گیرند
 توای خوں شده مازا چه می جوئی؟
 نظر ز صحبت روشنلاں مفی زاید
 ز درد کم بصری تو تیا چه می جوئی؟

قلندریم و کراماتِ ما بجاں بنی است
 ز مانگا طلب کیمیا چه می جوئی

حضور

گرچه جنت از تجلی ہائے اوست
 جاں نیا ساید بجز دیدار دوست
 ماز اصل خویش تن در پر وہ ایم
 طایریم و آشیای گم کردہ ایم
 علم اگر کج فطرت و بدگوہر است
 پیش چشم ما حجابِ اکبر است

علم را مقصود اگر باشد نظر می شود هم جاده و هم راهبر
 می نه پیش تو از قشر وجود تا تو پرسی چیست را ز این نمود
 جاده را هموار سازد این چنین شوق را بیدار سازد این چنین
 درد و دل و تاب و تب بخشد ترا گریه های نیم شب بخشد ترا
 علم تفسیر جهان رنگ و بو دیده و دل پرورش گیرد از تو
 بر مقام جذب و شوق آرد ترا باز چوں حبس بیل بگذارد ترا!
 عشق کس را که بخلوت می برد اوز چشم خویش بغیرت می برد!

اول او هم رنسیق و هم طریق
 آخر او راه رستن بے رفیق!

در گذشتم زان همه حور و قصور زورق جاں با ختم و کبر نور!
 غرق بودم در تماشاے جال هر زمان در انقلاب و لایزال!
 گم شدم اندر ضمیمه کائنات چوں رباب آمد پیشم من حیا!

آنکہ ہر تارکش رباب دیگرے ہر نوا از دیگرے خونیں ترے !
 ماہمہ یک دو دمان نار و نور آدم و ہر دم و حبسریل و حور !
 پیش جاں آئیے آویختند حیرتے را با یقیس آ میختند !
 صبح امروزے کہ نورش ظاہر است در حضورش دوش و فردا حاضر است !
 حق ہویدا باہمہ اسرار خوش بانگاہ من کند دیدار خوش !
 دیدنش افسرودن بے کاستن دیدنش از قبسرتن برخاستن !
 عبد و مولا در کین یک دگر ہر دو بے تاب انداز ذوق نظر !

زندگی ہر جا کہ باشد جستجو است !

حل نشد این نکتہ من صیدم کہ اوست !

عشق جاں را لذت دیدار داد باز با تم جرات گفتار داد
 اے دو عالم از تو بانور و نور اندکے آں خاکدانے رانگر
 بندہ آزاد را ناسازگار بروم از سنبل اونیش خار !

غالباً غرق اند در عیش و طرب کارِ مغلوبان شمارِ روز و شب !
 از ملکیتِ جهانِ تو خراب تیرہ شب در آستینِ آفتاب !
 دانشِ افرنکیاں غارت گری دیر باخبر شد از بے حیدری !
 آنکہ گوید لا الہ بیچارہ ایست فکرش از بے مرکزی آوارہ است !
 چار مرگ اندر پے ایں دیر میر سود خوار و والی و ملا و پیر !

این چنین عالم کجا شایانِ تست
 آب و گل داغی کہ برد امانِ تست

ندائے جمال

کلکِ حق از نقشہائے خوب زشت ہرچہ مارا سازگار آمد نوشت !
 چیت بودن دانی اے مردِ نجیب؟ از جمالِ ذاتِ حق بردنِ نصیب !
 آفریدن؟ جستجوے دلبرے ! وانمودنِ خویش را بر دیگرے !

ایں ہمہ ہنگامہ ہائے بہت و بود بے جمال مانیاید در وجود!
 زندگی ہم فانی و ہم باقی است ایں ہمہ خلّاق و شتائی است!
 زندہ؟ مشتاق شو خلّاق شو ہیچو ماگیرندہ آفاق شو!
 و شکن آزا کہ ناید سازگار از ضمیر خود و گر عالم بیجا!
 بندہ آزاد را آید گراں زیتن اندر جہان دیگران!
 ہر کہ اورا قوت تخلیق نیست پیش ماجز کافر و زندقہ نیست!
 از جمال مانصیب خود نبرد ق از نخیل زندگانی بر نخورد

مرد حق! بزندہ چوں شیر باش
 خود جہان خویش را تقدیر باش!

زندہ رود

چیت آئینِ جہانِ رنگ و بو جز کہ آبِ رفتہ می ناید بجا!

مُندگانی را سترِ تنگوار نیست فطرت او خوگرِ تنگوار نیست!
 زیرِ گردوں رجوت اورا بارو است چوں زپا افتاد قوے بر سنجاست!
 ملتے چوں مُرد کم خمیں نزدِ قبر
 چارۂ اوصیت غیر از قبر و صبر!

ندائے جمال

زندگانی نیست تنگوارِ نفس	اصلِ اواز حتی و قیوم است و ہں!
قربِ جاں با آنکہ گفت انی قریب!	از حیاتِ جاوداں بردن نصیب!
فرد از توحید لا ہوتی شود	ملت از توحید جبروتی شود!
بایزید و شبلی و بوذر ازوست	آمتاں را طفل و سنجار ازوست!
بے تجلی نیست آدم را شبست	جلوہ ما فرد و ملت را حیات!
ہر دو از توحید می گیر و کمال	زندگی این را جلال آں را جمال!

ایں سلیمانی است آں سلمانی است آں سراپا فتنہ و این سلطانی است
 آں یکی را بسند این گرد و یکی
 در جہاں با آں شیش با این بزی!

چیت ملت اے کہ گوئی لا الہ باہزاراں چشم بودن یک نگہ!
 اہل حق را حجت و عولے یکے است نیمہ ہاے ماجدا، دلہا یکے است!
 ذرہ ہا از یک نگاہی آفتاب یک نگہ شو تا شود حق بے حجاب!
 یک نگاہی را چشم کم بسیں از تجلی ہاے توحید است این!
 ملتے چوں می شود توحید مست
 قوت و جہر و تائی آید بدست!

روح ملت را وجود از انجمن روح ملت نیست مست لاج بدن!
 تا وجودش را نمود از صحبت است مرد چوں شیرازہ صحبت شکست!
 مرد و ہا از یک نگاہی زندہ شو بگذر از بے مرکزی پایندہ شو!

وحدت افکار و کردار آفریں
تا شوی اندر جہاں صاحبِ نگیں!

زندہ رود

من کیم؟ تو کیستی؟ عالم کجاست؟ در میانِ ماو تو دوری چراست؟
من چرا در بندِ تقدیرم بگوئے تو نمیری من چرا میسرم بگوئے!

ندائے جمال

بودہ اندر جہانِ چار سو ہر کہ گنجد اندر و میسر و درد
زندگی خواہی خودی را پیش کن چار سو را غرق اندر و عیش کن
باز بینی من کیم تو کیستی در جہاں چوں مردی و چوں زستی

زنده رود

پوششِ این مردِ نادان در پذیر پرده رازِ چهرهٔ تقدیر گیر
انقلابِ روس و آلمان دیده ام شور در جانِ مسلمان دیده ام
دیده ام تدبیرِ باغِ غرب و شرق و انما تقدیرِ باغِ غرب و شرق!

آفتابِ تحسینی جلال

تا گهاں دیدم جهانِ خویش را آس زین و آسمانِ خویش را
غرق در نورِ شفقِ گول ویدش سنج است در طبرخون ویدش
ز آفتابِ تحسینی که در جانم تکت چو کلمهٔ اللہ است و دمِ جلوهٔ مست
نورِ او هر پرِ دگر را و انمود تا چو گشتار از زبانِ من آید و!

از نمیرِ عالم بی چند و چون

یک نولے سوزِ ناک آید و چون

"بگذر از خاور و افسونی افرونگ مشو
 که نیز د بجزے ایں ہمہ دیرینہ و نو
 آں نگینے کہ تو با اهرمستاں باختہ
 ہم مجببیلِ امینے نتواں کردگروا
 زندگی انجمن آرا و نگہدارِ خود است
 اے کہ در قافلہ، بے ہمہ شو با ہمہ برو
 تو فروزنده تر از ہر منسیر آمد
 آپنخاں زی کہ پھر فترہ رسانی پر تو
 چوں پرکاہ کہ در رگزار باد افتاد
 رفت اسکن در و دارا و قباد و خسرو
 از تنک جامی تو میکده رسوا گردید
 شیشہ گیر و حکیمانہ بیا شام و برو"

خطاب بہ جاوید

سخنے بہ نژاد و نو

خطاب بہ جاوید

(سنخے بہ نثر اولو)

ایں سخن آراستن بے حال است بر نیاید آنچه در قہر دل است!
 گرچہ من صد نکتہ گفتم بے حجاب نکتہ دارم کہ ناید در کتاب!
 گر گویم می شود پچنپیدہ تر حرف و صوت اورا کند پوشیدہ تر
 سوز اورا از نگاہ من بگیر

یا ز آو صبح گاہ من بگیر!

مادرت در نخستیں با تو داد غنچہ تو از نسیم او کشاد!
 از نسیم او ترا این رنگ و بوست اے متاع بابہاے تو از دوست!

دولت جاوید ازو اندوختی از لبِ او لا الہ آموختی !
 اے پسر! ذوقِ نگہ از من بگیر سوختن در لا الہ از من بگیر !
 لا الہ گوئی؟ بگو از روئے جاں تا ز اندام تو آید بوئے جاں
 ہر وہ گرد و ز سوزِ لا الہ دیدہ ام این سوز را در کوہ و کہ
 این دو حرفِ لا الہ گفتار نیست لا الہ جز تیغِ بے زہار نیست !

زیستن با سوزِ او قہاری است

لا الہ ضرب است ضربِ کاری است !

مومن و پیشِ کساں بستنِ لطف ! مومن و غداری و فتنہ و نفاق !
 با پیشیزے دین و ملت را فروخت ہم متاعِ خانہ و ہم خانہ سوخت !
 لا الہ اندر نمازش بود و نیست ناز با اندر نیازش بود و نیست !
 نور در صوم و صلواتِ او نہاند جلوتہ در کائناتِ او نہاند !
 آنکہ بود اسد اورا ساز و برگ فتنہ او حبِ مال و ترسِ مرگ !

رفت از دالستی و ذوق و سرور دین او اندر کتاب و او بگور!
 صحبتش با عصر حاضر در گرفت حرف دین را از دو پیغمبر گرفت
 آں زایراں بود و ایں ہندی نژاد آں نیچ بیگانہ و ایں از جہاد!
 تاجہاد و خج نماں از واجب است رفت جاں از پیکر صوم و صلوات!
 روح چوں رفت از صلوات از صیام فردنا ہموار و ملت بے نظام!
 سینہ ہا از گرمی فتنہ آں تہی از چین مرداں چہ امید ہی!

از خودی مرد مسلمان در گذشت

اے خضر دستے کہ آب از سر گذشت!

سجدہ کروے زمین لرزیدہ است بر مرادش ہر سورہ گرویدہ است
 سنگ اگر گیرد نشان آں سجود در ہوا آشفستہ گردد ہم چو دود!
 ایں زماں جز سر زیری ہیچ نیست اندر وجہ ضعف پیری ہیچ نیست!
 آں شکوہ ربی الہی کجاست ایں گناہ او نہت یا تقصیر است

ہر کے بر جادہ خود تندر و ناقتہ مابے زمام و ہرزہ و دوا

صاحب قرآن بے ذوق طلب

العجب ثم العجب ثم العجب !

گر خدا ساز و ترا صاحب نظر روزگار سے راکہ می آید نگر !

عقل ہا بے باک و دہا بے گداز چشم ہا بے شرم و غرق اندر مجاز !

علم و فن و دیں و سیاست عقل و دل زوج و زوج اندر طواف آب و گل !

آسیا آں مرز و بوم آفتاب غیر ہیں، از خوشن اندر حجاب !

قلب و ادبے و ارد و است کو بنو حاصلش راکن نگیر باد و جوا !

روزگار شن اندریں ویرینہ دیر ساکن و یخ بستہ بے ذوق سیر !

صید تالیاں و نچپیر ملوک آہوے اندیشہ اولنگ و لوک !

عقل و دین و دانش و ناموس و ننگ بشتہ فتراک لر و ان فرنگ !

تا ختم بر عالم افکار او بر ویریم پردہ اسرار او !

در میان سینه دل خوں کرده ام
تا بهانش را دگر گوں کرده ام!

من بطبع عصر خود گفتم دو حرف کرده ام بحسین را اندر دو ظرف!
حرف پیاپیچ و حرف نیش دار تا کنم عقل و دل مردان تبار!
حرف تہ دارے بانداز و رنگ ناله مستانہ از تار چنگ!
اصل ایں از ذکر وصل آں ز فکر اے تو باداوارش ایں فکر و ذکر!
آبجویم از دو بحر اصل من است فصل من فصل است ہم وصل من است!

تا مزاج عصر من دیگر فتاد

طبع من ہنگامہ دیگر نہاد!

نوجوانان تشنہ لب، خالی ایام شستہ رو تا ریک جان، روشن دماغ!
کم نگاہ و بے یقین و نا امید چشم شاں اندر جہاں چیزے ندید!
ناکساں منکر ز خود مومن بنسیر خشت بند از خاک شاں معمار دیر!

مکتب از مقصود خویش آگاہ نیست . تا بجنب اندر نوش راه نیست !
 نورِ فطرت را ز جانها پاک شست . یک گل رعنا ز شاخ او نرسد !
 خشت را بمعمارِ ماکج می نهد . خوی بط با بچه شایں دهد !
 علم تا سوزی نگردد از حیات . دل نگیرد لذتے از واردات !
 علم جز شرحِ مقامات تو نیست . علم جز تفسیرِ آیات تو نیست !
 سوختن می باید اندر نارِ حس . تا بدانی نقره خود را ز رس !
 علم حقِ اوّل و اس آخر حضور

آخر او می ننگد در شعور !

صد کتاب آموزی از اہل ہنر . خوشتر آن دے کہ گیری از نظر
 ہر کسے زان می کہ ریزد از نظر . مسچی می گردد باندا ز دگر !
 از دم بادِ سحر میسد چراغ . لالہ زان بادِ سحرے دریا نغ !
 کم خور و کم خواب و کم گفتار باش . گرد خود گردندہ چوں پر کار باش !

منکر حق نزد ما کافر است این عجز و ہم ظلم و ہم جهول !
 آں با تکار وجود آمد عجول ، پاک شوا از خوف سلطان و اسیر
 شیوہ اخلاص را محکم بگیر قصد و فقر و غنا از کف مده
 عدل در قهر و رضا از کف مده جز بقلب خویش قندیله مجو
 حکم دشوار است ؛ تا ویله مجو حفظ تن با ضبط نفس اندر شباب
 حفظ جان با ذکر و فکر بے حساب جز بحفظ جان و تن ناید بدست
 حاکمی در عالم بالا و پست گر نگد بر آشیای داری میسر
 لذت سیر است مقصود سفر سیر آدم را مقام آمد حرام !
 ماه گردد تا شود صاحب مقام آشیای با فطرت او ساز نیست
 زندگی جز لذت پر داز نیست رزق فراغ و کرگس اندر خاک گور
 رزق فراغ و کرگس اندر خاک گور رزق بازاں در سواد ماه و بهور

خلوت و جلوت تماشاے جمال!	سُتریں صدقِ مقال اکلِ حلال
دلِ بختی بر بندوبے و سواسِ نئی!	در رہِ دینِ سخت چوں الماسِ نئی
داتا نے از مظفر گویمیت	سُترے از اسرارِ دینِ بر گویمیت
پادشاہے با مقامِ بایزید	اندر اخلاصِ عملِ سرِ دفرید
سخت کش چوں صاحبِ خودِ رستخیز	پیشِ او اسے چوں سرِ زنداںِ عزیز
با وفا، بے عیب، پاک اندرِ نسب	سبزہ رنگے از سنجبِ بانِ عرب
چمیت جز قرآن و شمشیر و فرس؟	مردِ مومن را عزیز لے نکتہ رس
کوہ و روے بہارِ نئے چو باد	من چہ گویم وصفِ آں خیرِ الجیاد
تند بادے طایفِ کوہ و کمر!	روزِ محب از نظرِ آمادہ تر
سنگ از ضربِ سُہم اوریز ریز	د زنگِ اوفتنہ ہاے رستخیز

مظفر کیے از سلاطینِ گجرات، پسرِ سلطانِ محمود کہ مسلمانانِ ہند اورا بیگزہ، می خوانند

خیر الجیاد۔ اسبِ اصلِ دنجیب

روزے آں حیواں چوانسان ارجند گشت از دردِ شکم زار و نثرند
 کرد بیطاعے علاءش از شراب اسبِ شہ را وارہاند از پیچ و تاب
 شاہ حق بین دیگر آں کیراں نحو است شریع تقویٰ از طریق ماجد است
 اے ترا بخشہ خدا قلب و جگر

طاعت مردِ مسلما نے مگر!

دیں سراپا سوختن اندر طلب انتہایش عشق و آغوش ادب!
 آبروے گل ز رنگ و بوی اوست بے ادبے رنگ و بے آبروست!
 نوجوانے را چو بینم بے ادب روزِ من تاریک می گرد و چو شب
 تاب و تب در سینہ افتد لید مرا یادِ عمر مصطفیٰ آید مرا!
 از زمان خود پیشماں می شوم در تیرنِ رفته پنہاں می شوم!
 ستر زن یا زوج یا خاک لحد ستر مرداں حفظِ خویش از یارِ بد
 حرفِ بد را بر لب آوردن خطا کافر و مومن ہمہ خلق خداست!

آدمیت احترام آدمی باخبر شو از مقام آدمی!

آدمی از ربط و ضبط تن یہ تن بر طریق دوستی گامے بزن!

بندہ عشق از خدا گیرد طریق می شود بر کافر و مومن شفیق!

کفر و دین را گیر در پہناے دل دل اگر بگریزد از دل، ولے دل!

گرچه دل زندانی آب و گل است

این ہمہ آفاق آفاق دل است!

گرچه باشی از خداوندان دہ فقرا از کف مدہ، از کف مدہ

سوز او نخواہد در جان تو ہست این کہن مے از نیاگان تو ہست!

در جہاں جز درد دل سامان خواہد نعمت از حق خواہ و از سلطان خواہ!

اے با مرد حق اندیش و بصیر می شود از کثرت نعمت ضریر!

کثرت نعمت گداز از دل برد ناز می آرد نیسا ز از دل برد!

ساہا اندر ہماں گر دیدہ ام نم بچشم منعمساں کم دیدہ ام!

من فدلے آنکہ درویشانہ زلیست

ولے آل کو از خدایگان زلیست

در مسلماناں مجو آل ذوق و شوق آل لقیں آن نگہ بوآں ذوق و شوق!

عالماں از علم تر آل بے نیاز صوفیاں در تہ گریگ و مودراز!

گرچہ اندر خانقاہاں ملے و ہوت کو جو انرفے کہ صہبا در کدوست!

ہم مسلمانان انسنگی آب چشمہ کوثر بجویند از سراب!

بے خبر از ستر دین اندایں ہمہ اہل کیں اند اہل کیں اندایں ہمہ!

خیر و خوبی بر خواص آمد ہمہ دیدہ ام صدق و صفا را در عوام

اہل دین را باز داں از اہل کیں ہم نشین حق بجو یا اونشیں!

کرگساں را رسم و آئیں دیگر است

سطوت پر واز شاہیں دیگر است!

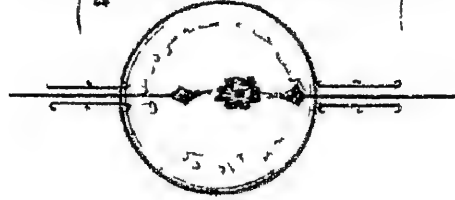
مرد حق از آسمان افتد چو برق	همیزم او شهر و دشت غرب و شرق
ماه نوز اندر ظلام کاست	او شریک است تمام کائنات
او کلیم و او مسیح و او غلیل	او محمد او کتاب او جبریل
آفتاب کائنات اهل دل	از شعاع او حیات اهل دل
اول اندر تار خود سوزد ترا	باز سلطانی بیا موزد ترا
ماه مه با سوز او صاحب دلیم	ورنه نقش باطل آب و کلیم
ترسم این عصری که تو زادی در آن	در بدن غرق است و کم داند زجا
چون بدن از قحط جان ارزا شود	مرد حق در خوشی تن پنهان شود
در نیاید جستجو آن مرد را	گر چه بسند رو برو آن مرد را
تو مگر ذوق طلب از کف ده	گر چه در کار تو افتد صد گره
گر نیابی صحبت مرد خمیر	از آب وجد آنچه من دارم بگیر
پیر رومی را رفیق راه سار	تا خدا نخواست ترا سوز و گداز

زآنکه رومی مغز را داند ز پوست	پایے او محکم فتنہ در کوفت دوست
شرح او کردند و او را کس ندید	معنی او چوں غزال از مار میس
رقص تن از حرف او آموختند	چشم را از رقص جان برد و خستند
رقص تن در گردش آرد خاک را	رقص جان بر ہم زند افلاک را
علم و حکم از رقص جان آید بدست	هم زمین هم آسمان آید بدست
فردا زوے صاحب جذب کلیم	ملت ازوے وارث ملک عظیم
رقص جان آموختن کار سے ہے	غیر حق را سوختن کار سے بود
تا زنا بر حرص و غم سوز و جگر	جان بر رقص اندر نیاید اسے پسر
ضعیف ایمان است و لگیری است غم	نوجوانا بنیہ پیری است غم
می شناسی؟ حرص فقر حاضر است	من غلام آنکه بر خود قاهر است

نیز پیری، تلخ بحديث مشهور انهم نقصت المردم
فقر حاضر، تلخ بحديث مشهور ایا کم والطعم، فاذا التقوا الحاضر

اے مرا تسکینِ جانِ ناشکیب تو اگر از رقصِ جاں گیری نصیب

ہر دینِ مصطفیٰ گویم ترا
ہم نقیبِ اندر دعا گویم ترا!

غلط نامہ

صفحہ	نمبر شعر	غلط	صحیح
۱۳	شعر ۲ مصرع ثانی	بینی	وین
۴۴	شعر ۳ مصرع اول	فطرت	مطرب
۱۸۱	شعر ۳ مصرع اول	اے	ایں
۱۸۵	شعر ۵ مصرع اول	مرد	مرد
۲۰۱	شعر ۹ مصرع ثانی	قصر	فقر
۲۰۳	شعر ۳ مصرع ثانی	تاقلہ	تاقلہ
۲۲۵	شعر ۹ مصرع اول	بسجود	بسجود

فرہنگ

صفحہ	سطر	الفاظ و معنی	صفحہ	سطر	الفاظ و معنی
۱	۱	جہاں ہفت رنگ۔ رنگارنگی دنیا	۷	۱	برگ۔ سامان۔
		بدلتی دنیا۔	"	"	ساز کردن۔ سامان سفر تیار کرنا۔
۱		چنگ۔ ایک مشہو باجا۔ راگ مالا	"	"	کراں۔ انتہا۔ کنارہ
۲	"	ہم نفس۔ رفیق۔ ہم کلام	"	"	بے کراں۔ بے کنارہ۔
۳		داراے دل۔ دل کو بھاننے والا	"	"	افلاک۔ فلک کی جمع۔ آسمان
		پسندیدہ۔	"	"	دیر یاز۔ دیر پا۔ بہت بڑی۔
۴	"	کہ۔ کاہ کا مخف ہے سو کی ٹٹی ہوئی	۸	"	صید۔ وہ جانور جس کا شکار کریں
		گھاس۔			شکار گاہ۔
"	"	مہر۔ آفتاب	"	"	صیبا۔ خشکری۔
"	"	کر۔ بہرا	"	"	اسیر۔ قیدی
۵	"	اختر۔ ستارہ	۱	۲	تراثرنا لیدن۔ بے قراری سے رونا
۶	"	فضا۔ زمین کی کشادگی۔ کشادگی	"	"	صداء۔ آواز
۷	"	کاروان قافلہ			چار سو۔ چار جانب، شمال، جنوب،
					شرق، مغرب

۳	۲	کاخ - محل - بلند عمارت -	۱۰	۱	آئینہ تسخیر - وَسَتَعْلَمُ لَكُمْ أَخ - اللہ تعالیٰ نے تمہارے لئے مسخر کیا (جملہ کائنات کے)
۴	"	رحم - رفار	۱۱	"	عَلَّمَ الْأَسْمَاءَ - (نام سکھایا) سے مراد
"	"	سیارہ - حرکت کرنے والا تارہ یہ	"	"	آیت عَلَّمَ آدَمَ الْقُرْآنَ الْأَسْمَاءَ لَقَدْ عَلَّمَ
"	"	سات ہیں - چاند عطار - زہرہ	"	"	اللہ تعالیٰ نے فرشتوں کے مقابلہ میں
"	"	سورج - مریخ - مشتری - زحل	"	"	آدم علیہ السلام کو علم سکھا کر نیابت کیلئے
"	"	الما - مگر	"	"	ان پر فوقیت دی تھی -
"	"	رفت و بود - یعنی دنیا تھی - اب ختم ہو گئی -	"	"	صہبا - انگوری شراب -
۵	"	ایام - زمانہ - یوم کی جتنی یوم کے معنی دن -	۱	۳	آدَعُوْنِي - تم مجھ سے مانگو - شعیب میں تمہیں دوں گا -
"	"	ایام نیست - فانی زمانہ	۲	"	زریاں - نقصان - خرچ
"	"	نیمروز - دوپہر - یہاں کمان عروج	۴	"	متاع - سامان تجارت - گھر کا سامان
"	"	مراد ہے - شام سے مراد زوال ہے	۵	"	عصر - زمانہ
۶	"	رواں - روح - جان	۷	"	شورہ زار - ناقص زمین - بنجر زمین
"	"	صوت - آواز	"	"	سازگار موافق - لائق
۷	"	نوبت - وقت	۸	"	بے حاصل - بے فائدہ
"	"	لا یرزال - زلزلہ نہ ہونے والی -	۹	"	مہی - مہستی
"	"	ہیشہ رہنے والی -	"	"	شبستان - رات میں رہنے کا مقام
"	"	مرد در - گزر جانا -	۱۱	"	بالک - خوف -

۱۲	۳	رواق - مکان کا برآمدہ چھتہ	۱۰	۴	افکار - فکر کی جمع
۱	۴	قدسی - فرشتہ -	۱۱	"	ساعری - قصبہ سامرہ کا ایک شخص
۲	"	عود - اگر خوشبودار لکڑی			جو پھڑپھڑانا کر موسیٰ علیہ السلام کی قوم کو گمراہ کیا تھا -
۴	"	ہیزم - جلانے کی لکڑی			
۳	"	دود - دھواں -	۵	"	روح القدس - جبرئیل علیہ السلام
۴	"	تغافل - جان بوجھ کر غفلت کرنا	۱۲	"	تجلی - نور - روشنی - نور خدا جو کہ
۵	"	کور - اندھا			طور پر موسیٰ علیہ السلام پر ظاہر ہوا تھا
۶	"	اسرار - سر کی جمع - راز	"	"	لکد کو ب - لات مارنا - روندنا
۷	"	نخل - درخت	۱	۵	ہجوری - جدائی
"	"	برگ - پتا -	۵	"	إِنِّی قَرِیْبٌ - میں نزدیک ہوں
"	"	یر - پھل	۶	"	جہات - جہت کی جمع
"	"	باد سحر - صبح کی ہوا جو نہایت خوشگوار	۸	"	نریا - پروین کے چھ ستارے -
"	"	ہوتی ہے جس سے پھول شگفتہ ہوتے ہیں	۹	"	فروع - روشنی
۸	"	جذب - کشش - جذب اندرونی	"	"	جاوداں - ہمیشہ - دایم
"	"	دش کشش -	"	"	شرار - چنگاری -
۹	"	کاشانہ - وہ مکان جس کے روشنی والے	۱۰	"	نزاع - کشاکش
"	"	میں شیشہ لگا ہوا ہو - کاش یعنی شیشہ	۱۱	"	آفاق - آسمان کے کنارے - عالم
"	"	قلب - دل	۱۲	"	آئیم - آئی ہستم - آن یعنی وقت
"	"	لاینام - نہیں سونے والا - بیدار			لمحہ - آئی جس کی زندگی ایک لمحہ کی ہو

۱	۰	جیاوہ - راہ راست	۵	۸	اعماق - گہرا - عمیق کی جمع
۳	"	قعر - گہرائی سمندر کونیں وغیرہ کی	۸	"	الوند - ہدان کے قریب ایک بہت
۴	"	رم - دوڑ - رفتار			بلند پہاڑ ہے -
۵	"	ثرثرف - گہرا - عمیق	۱۰	"	مضحل بست - فنا ہونے والا
۳	۷	نخستیں - پہلا	۱	۹	ضمیر - دل -
"	"	آفرینش - پیدائش	۴	"	سیار - سیر کرنے والا - تیز چلنے والا
۸	"	خرام - نازک چال	۵	"	لوح - تختی
۹	"	زر بفت - سونے اور چاندی کے	۶	"	بشخون - رات کو پوشیدہ دھاوا کر کے
"	"	تاروں اور سوت سے بنا ہوا کپڑا	"	"	دشمن کی فوج کو قتل کرنا -
"	"	طناب - خیمہ کی رسی	"	"	لامکان - جس کا مکان نہ ہو
۲	۸	آبجو - ندی کا پانی ندی			مراد اللہ تعالیٰ
"	"	سحاب - ابر	۷	"	دلیل - رہنما
۳	"	سرود - گانا - چھپانا	۸	"	رباط - سرائے - مسافر خانہ
"	"	طارک - پرند	۹	"	پرتیاں - پھولدار ریشمی کپڑا
"	"	مرغزار - سبزہ زار - مرغ ایک قسم	۱۰	"	کیود - نیلا
"	"	کا سبزہ ہے -	۱۱	"	جہمیز - کیلا جو سواروں کے موزوں
۴	"	طیلسان - اوڑھنی جس کو علماء			پرائیٹری کے قریب لگا ہوتا ہے -
"	"	اور مشائخین کندھے پر ڈال لیتے ہیں	۱۲	"	کائنات - دنیا - موجودات
"	"	پیکر - جسم	۳	۱۰	ملائک - فرشتے ملک کی جمع

۱۰	۵	کوکب - ستارہ	۱۳	۱	تارشد - بے نور ہو گیا - تاریک ہو گیا
"	۶	سیل - سیلاب	"	۲	بالائے بام - چھت پر -
۱۱	۵	محرم - رازدار	"	۳	روحی - حلال الدین روحی جن کی
"	۶	مذاب - پگھلا ہوا	"	"	شہر مشہور ہے -
"	۱۰	چشمہ سار - چشمہ - سار بمعنی ظرف	"	۲	طلعت - چہرہ - دیدار
۱۲	۳	رقص - ناچنا	"	"	شیب - بڑھاپا
"	۶	عثمان - مین کی ایک مشہور بندرگاہ	"	۵	سرمئی - ابدی - دائمی -
"	۷	ملول - رنجیدہ	"	۱۱	روز الست - وہ دن کہ اللہ
"	"	فرعون - موسیٰ علیہ السلام کے زمانہ	"	"	تعالیٰ تمام ارواح سے مخاطب
"	"	میں مصر کا ایک بڑا سرکش بادشاہ تھا	"	"	ہو کر قریا تھا الست بوبکر
"	"	نور حبیب موسیٰ - موسیٰ علیہ السلام	"	"	ایک میں تمہارا پروردگار نہیں ہوا
"	"	کا معجزہ - گریبان میں ہاتھ ڈالنے	"	"	سب نے کہا تھا علی (ہاں)
"	"	کے بعد وہ ہاتھ منور ہو جاتا تھا -	"	۱۲	شاہد گواہ
"	"	عمران - موسیٰ علیہ السلام کے والد کا نام	۱۴	۱	شعور - جاننا
"	۸	دد - درندہ	"	۲	حی - زندہ
"	۹	شیر خدا - حضرت علی علیہ السلام	"	۹	عیار - چاندی سونے کا پرکھنا -
"	"	رستم دستان - رستم بن دستان	"	"	تولنے کا کاشا -
۱۳	۱	سنجاب - سنجاب نامی جانور	۱۵	۲	شست - مچلی ٹسکار کرنے کا
"	"	کی کھال کی پوستین	"	"	کاشا - گل - حجام کا استرا

۱۵	۸	مور۔ چوٹی	۱۸	۲	ابراہیم علیہ السلام کے زمانے میں تھا
"	"	ملخ۔ لٹدی	"	"	حرب۔ لڑائی
۱۶	۴	مرکب۔ سواری	"	۴	اخنکر۔ چنگاری
"	۵	شکت۔ لشک۔ آسودہ	"	۵	برہان۔ دلیل۔ میں۔ روشن
"	"	بہنا۔ رونا	"	۷	مرکب۔ سواری
"	۸	دیر کہن۔ دنیا	"	"	راکب۔ سوار
"	۹	شعون۔ شان کی جمع۔ شوکت	"	۹	تاویل۔ کسی کلام کے ظاہر معنی سے چھوڑ کر مٹا
"	"	حالت۔	"	۱۰	سو۔ جانب مراد دہی
"	۱۲	مستیز۔ نور حاصل کرنے والا	"	"	بے سو۔ مقام فنائیت
۱۷	۱	جلوت۔ ظاہر۔ ظاہر کرنا۔	"	۱۱	گور۔ قبر
"	"	ضد غلوت	"	"	بانگ۔ آواز
"	۲	طلم۔ عجیب و غریب تماشا۔	"	۱۲	لوا۔ آواز
"	"	ڈراونی شکل جو خزانوں پر بنائی جاتی ہے	"	"	نغز۔ عمدہ۔ خوب
"	۳	ادیب۔ علم سکھانے والا۔ عالم	"	"	چغز۔ میڈک
"	۱۰	سربلح السیر۔ تیز رفتار	۱۹	۱	پیچاک۔ پیچ و خم
"	۱۲	اعصاب۔ عصبہ کی جمع۔ پٹھے	"	۵	دید۔ بینائی۔ دیکھنا
۱۸	۱	کشاد۔ فتح کیا۔	۲۰	۲	نمو۔ بالیدگی۔ بڑھنا
"	۲	کلہ۔ کھوپری۔	"	۴	محل۔ کجاوا۔ ہودج
"	"	نمرد۔ ایک بادشاہ کا نام ہے جو	"	"	برتن متن۔ جسم ہی کی آرائش ت

طرح ہے۔ لی مع اللہ وقت لا			سہر۔ آسمان	۶	۲۰
یَسْعُنِیْ فِیْہِ مَلَأُ مَقْتَبٌ			خو کردن۔ عادی ہونا	۷	"
وَلَا یَنْبِیُّ مُرْسَلٌ۔ ترجمہ: میرا اللہ			فوق۔ اوپر	۹	"
کے ساتھ ایک ایسا وقت گذرتا ہے			انباز۔ شریک۔ ساتھی	۱۰	"
جس میں نہ کوئی مقرب فرشتہ میرے			سیماب۔ پارہ	۳	۲۱
پاس آسکتا ہے اور نہ رسول۔			غرق۔ ڈوبا ہوا	۴	"
یعنی میں فنا فی اللہ ہو جاتا ہوں مجھے			طلعت۔ رخ۔ دیدار	۵	"
دنیا و مافیہا کی خبر نہیں ہوتی۔			لاجورد۔ ایک نیلے رنگ کا پتھر ہوتا	۷	"
عالم بے ہائے و ہو۔ عالم فنائیت	۳	۲۳	رے۔ دوڑ۔ پرواز	۸	"
کائنات رنگ و بو۔ دنیا	"	"	دے۔ سانس۔ بات۔ منتر	"	"
سبک۔ ہلکا۔ کم وزن	۶	"	قاصر۔ زور آور۔ غالب	۱۰	"
پیردگی۔ وہ چیز جو پردے میں ہو	۷	"	ناطق۔ گویا	۱	۲۲
حجاب۔ پردہ	"	"	صامت۔ خاموش	"	"
زہرہ۔ مشتری۔ ستاروں کے نام ہیں	۱	۲۴	پنجیر۔ شکار کیا ہوا جانور۔	"	"
کلیات۔ کلی کی جمع۔ تمام۔ جس کے	۲	"	نشور۔ قیامت کے دن سب کا	۵	"
مفہوم میں بہت سے افراد شامل ہوں			قبروں سے اٹھنا		
ابد۔ ہمیشگی۔ جس کی انتہاء ہو۔	۶	"	بند۔ قید	۶	"
ازل۔ ہمیشگی۔ جس کی ابتداء ہو۔	"	"	اُم۔ ماں۔ اصل	۷	"
غزلسر۔ مطرب۔ گویا	۷	"	لی مع اللہ۔ پوری حدیث اس	۹	"

۶	۲۵	غزل سرائی - مطربی - گانا	۷	۲۲
۹	"	زند - وہ منکر جو شرعی باتوں کا عقل سے انکار کرے -	۸	"
		محتسب - وہ حاکم جو خلاف شرع کاموں کی ممانعت کرے -	۹	"
		یادہ - شراب	"	"
		سبو - ٹھلیا - گھڑا	"	"
		یحم - دریا	۱۱	"
		مہر کہ - میدان جنگ - لڑائی	"	"
		خس - کوڑا - گھاس	۱	۲۵
		قال و فر - شان و شوکت	۲	"
		دبدبہ - ڈھول کی آواز - مجازاً	۱	"
		عظمت و شان	"	"
		قلندر - وہ فقیر جو پابند شرع نہ ہو	"	"
		طنطنہ - ڈھول میں دو آوازیں	"	"
		ہوتی ہیں ایک ہم دوسری زیر ہم کو	"	"
		دبدبہ اور زیر کو طنطنہ کہتے ہیں - مجازاً	"	"
		کروفر	"	"
		کلبم - لقب موسیٰ علیہ السلام	"	"
		آشتی - دوستی - صلح	"	"
		سد - دیوار - بند - سد سکندری	"	"
		دیوار چین جس کو سکندر نے مردم خواروں سے محفوظ رہنے کے لئے بنوائی تھی -	"	"
		فلک قمر - آسمان اول	"	"
		لب جو - نہر کا کنارہ	"	"
		مقام - اقامت - ٹھہرنا	"	"
		لے سپر - پائمال - سفر کرنا	"	"
		جبل - پہاڑ	"	"
		طار - پرند	"	"
		دو دمان - خاندان -	"	"
		انقلاب - زمانے کا الٹ پلٹ	"	"
		از کف دادن - دیدینا - چھوڑ دینا	"	"
		عمیق - گہرا	"	"
		دیو سار - دیو کے مانند	"	"
		مینام - خواب گاہ - نیند	"	"
		تقبیل - چومنا - بوسہ دینا	"	"
		نشراد - نسل -	"	"

۴	۳۶	سواد۔ سیاہی۔ آنکھ کی سیاہی	۴	۳۳
		مار سفید۔ ردا	۸	"
		قام۔ رنگ	۱۰	"
		فطرت پیارہ۔ چالاک فطرت	۲	۳۴
۸	"	طاق۔ کمان دار عمارت۔ محراب	۴	"
"	"	صداق۔ رونائی	"	"
۱۰	"	کبریا۔ بزرگی۔ عظمت	۴	"
۱	۳۵	نال۔ بانسری	۸	"
"	"	سنگ فسن۔ سان۔ جس پر چاقو	۵	۳۵
		تو اور وغیرہ تیز کرتے ہیں۔		
"	"	چشم باز کردن۔ آنکھ کھولنا۔	۶	"
		دیکھنا۔		
۴	"	خویش را بے پردہ دیدن۔ اپنے	"	"
۵	"	آپ کو پہچاننا		
"	"	یرات۔ حصہ۔ بخرہ	۴	"
		صلوات۔ رحمت۔ بخشش	"	"
"	"	زمرہ۔ ایک حسین عورت جس پر	۴	۳۶
۱	۳۸	ہاروت اور ماروت فرشتے عاشق		
۱۲	۳۹	ہو گئے		
		چاہ بابل۔ شہر بابل جو عراق میں دیا		
		فزات کے کنارے آباد تھا اس کا کھول		
		جس میں ہاروت کو ہاروت کے قتل		
		کرنے کی وجہ لکھا گیا ہے۔		
		خاور۔ مشرق۔		
		بر۔ جسم		
		رستخیز۔ قیامت		
		رخت بستن۔ سامان سفر باندھنا		
		آذر۔ ابراہیم علیہ السلام کے والد		
		کام نام جو بہترین بت تراشا کرتا تھا		
		خود گر۔ خود کو بنانے والا۔ خود کو		
		آراستہ کرنے والا۔		
		ملت۔ قوم۔ گروہ		
		دم در کشید۔ خاموش ہو گیا		
		لا الہ۔ کوئی قابل عبادت نہیں۔		
		(خوڑا لا اللہ کہیں)		
		زمرہ اشارہ۔ پوشیدہ بات		
		ناتا۔ نو۔ تا۔ اعداد پر زیادہ کرتے ہیں		
		پلنگ۔ چیتے سے بڑا ایک درندہ		

انگوٹھی۔			صنم۔ بت مجازا معشوق	۲	۴۰
ساز۔ ستار۔ باجہ	۱۲	۴۲	حرم۔ خانہ کعبہ کی چار دیواری	۳	۴۱
زورق۔ چھوٹی کشتی	۴	۴۳	ناصواب۔ نادرت۔ خطا	۵	۴۲
سراب۔ وہ ریت جو مسافر کو دہشت	"	"	تیرہ بخت۔ بد بخت	۹	۴۳
میں دے بہتہ ہوئے پانی کی طرح دکھائی			برق بجلی۔ برق خوش۔ تجلی	۵	۴۴
دے۔			سروش۔ فرشتہ۔ جبریل علیہ السلام	۶	۴۵
راہری۔ امام فخر الدین رازی۔	۶	"	در گفتگو بستن۔ خاموش ہونا۔	۹	۴۶
بہت بڑے عالم اور بزرگ تھے			نیرنگ۔ طلسم۔ جادو	۱۰	۴۷
مفسر تفسیر بیضاوی۔			شہود۔ ظہور	۱	۴۸
اقم۔ اُمت کی جمع۔ گروہ	۷	"	کوکب۔ ستارہ	۱	۴۹
کشت۔ کمیت	۸	"	کمر۔ کمر کوہ۔ ٹیلہ	۲	۵۰
خیاباں۔ چمن۔ کیناری	"	"	فالوس خیال۔ وہ فالوس جس کے	۳	۵۱
رباب۔ ایک باجہ کا نام	۶	۴۴	اندیشہ جلاتے ہیں اور اس کے اطراف		
سلبیل۔ بہشت میں ایک چشمہ ہے	۹		تصاویر چسپان کرتے ہیں۔ اس		
ہو۔ وہ	۱	۴۵	کے گھومے سے عجیب لطف حاصل		
خیاگر۔ گویا (گکائیوالا)	۷	"	ہوتا ہے۔		
آذری۔ بت تراشی۔ منسوب بہ آذر	"	"	دو فنون۔ وہ شخص جو کئی فن	۴	
بت تراش والد حضرت ابراہیم			اور علم جانتا ہو۔		
چاویدہ۔ چوڑیوں کا چھپانا۔	۸	"	زخمہ۔ مضراب۔ ستار بجانے کی	۱۲	

مرد - مردہ	۸	۴۵	صغ زار - نالاں پرتد -
مقام - خواب	۹	۴۶	زر تشت - حکیم فیثا غورث کاشاگ
انبار گل - مٹی کا ڈھیر	۱۱	۴۷	آتش پرستوں کا پیشوا -
عصر - زمانہ	۳	۴۸	اہرمن - مجوسی نیکی کے خدا کو
احرار - حر کی جمع - آزاد - شریف	۹	۴۹	یزدان اور برائی کے خدا کو اہرمن
ضریت - مار	۱۰	۵۰	کہتے تھے مراد دیو شیطان
کرار - حضرت علیؑ مراد ہیں - آپ	۷	۵۱	فرو دیں - بہار کے چہینے کا نام
دشمن کی فوج پر بار بار حملہ فرماتے	۸	۵۲	دے - مرہا کے ایک بیٹے کا نام
تھے -	۹	۵۳	زیلوں - بدتر - عاجز
مرم - مت بھاگ - دور مت ہو	۱۰	۵۴	سینا - طور سینا - شام کے ایک پہاڑ
طواف - کسی چیز کے گرد گھومنا	۶	۵۵	کا نام جس پر موسیٰ علیہ السلام کو
بصیر - بینا	۷	۵۶	تجلی دکھائی دی تھی -
رقاصہ - ناچنے والی	۲	۵۷	ید بیضا - روشن ہاتھ - موسیٰ علیہ
عشوہ - ناز - فریب	۱	۵۸	السلام کا مشہور معجزہ -
ہو رجنال - جنت کی حور	۵	۵۹	تکلیہ - اعتماد -
بادیہ - جنگل	۱	۶۰	میشاق - وعدہ - روز میثاق روز
کا ویدن - کھودنا	۳	۶۱	ازل جس میں تمام ارواح نے خدا
رتن - چھوٹنا - رہا ہونا	۶	۶۲	کی ریو بیت کا اقرار کیا تھا
مرغزار - سبزہ زار -	۱۱	۶۳	یزداں - مجوسیوں کے پاس نیکی

قبر۔ ڈانبر	۴	۵۵	کا خدا اب خدا کے لئے مستقل ہے		
کہکشاں۔ باریک باریک تاروں	۵	"	ارہ جو میں علیہ السلام کو کفار سے چیر کر نکلے	۴	۵۲
کی لمبی لڑی جو آخر موسم برسات			کرم۔ کیرا۔ حضرت ایوب علیہ السلام		
میں دکھائی دیتی ہے			کے جسم میں کیرے پڑ گئے تھے پھر کئی		
فصلوں۔ منتر۔ جادو	۴	۵۶	زبان سے اللہ کا شکر ادا فرماتے تھے		
یخ۔ برن کے باریک باریک ریزے	۵	"	صلیب۔ عیسیٰ علیہ السلام کو سولی	"	"
جو جنگل یا پہاڑوں پر گر گئے ہیں۔			پر چڑھایا گیا تھا۔		
پور۔ بیٹا	۸	"	خیل۔ گروہ	۶	"
پرستار۔ غلام۔ خدمتگار	۱۰	"	ضرب۔ مارنا	۸	۵۳
نگین۔ دشمنی	۴	۵۷	چوب۔ لکڑی	۱۱	"
چنگیز۔ ترکستان کا ایک کافر اور	۲	"	رسن۔ رسی		
ظالم بادشاہ			مہر جہا شہابش۔	۲	۵۴
نگین۔ وزنی	۷	"	انجمن۔ مجلس۔ محفل	۳	"
دشمن۔ آتش پرستوں کے مردوں کا	۸	"	دیو۔ بت خانہ۔ مندر	۷	"
تہ خانہ۔			گفت۔ یہودیوں اور عیسائیوں	"	"
ناسوت۔ جسم	۹	"	کا عبادت خانہ		
لاہوت۔ روح	"	"	جلوت۔ ظاہر کرنا۔ خلوت کا ضد	۸	"
بساط۔ فرش	۶	۵۸	طالستانی۔ روس کا مشہور مصلح	۲	۵۵
آبا۔ اب کی جمع۔ باپ	"	"	حکیم۔		

۵۸	۷	۶۰	۵	لالت و منات۔ خانہ کعبہ میں دو بڑے بت تھے۔	۵	۶۰	۵	پوزش۔ معذرت۔ معذرت تکبش۔ مذہب۔
۵۹	۳	۶۱	۶	قانع۔ کاٹنے والا کلفت۔ موٹا۔ بد صورت	۶	۶۱	۶	نخیل۔ کچور کا درخت۔ انھما عجزا ز فضل خاویہ
۶۰	۷	۶۲	۷	مواخات۔ کسی کو بھائی بنانا۔ بھائی چارہ۔	۷	۶۲	۷	وہ خالی درختوں کی بیڑی ہیں۔ وثناق۔ مکان۔
۶۱	۸	۶۳	۸	اعجمی۔ نادان آدمی۔ ایرانی۔ گو بنگا۔	۸	۶۳	۸	تق۔ بڑا پردہ بالیدہ۔ نشوونما پایا ہوا۔
۶۲	۹	۶۴	۹	یردلی۔ قبیلہ ایرانی عمرت۔ اولاد۔ عزیز	۹	۶۴	۹	دستبرد۔ مال لوٹ لینا۔ غلبہ دلیری۔
۶۳	۱۰	۶۵	۱۰	سبحان بن وائل۔ عرب کا ایک مشہور فصیح و بلیغ	۱۰	۶۵	۱۰	ارجمند۔ صاحب مرتبہ فضیل۔ بوسیدہ بطنی۔ جنید بغدادی
۶۴	۱۱	۶۶	۱۱	سنگ اسود۔ سنگ سیاہ جس پر ابراہیم علیہ السلام چڑھ کر خانہ	۱۱	۶۶	۱۱	بایزید بطنی مشہور اولیائے کرام ہیں سفال۔ ٹھیکری
۶۵	۱۲	۶۷	۱۲	کعبہ کی دیواریں بناتے تھے اب خانہ کعبہ کے ایک کونے میں ہے	۱۲	۶۷	۱۲	ام الکتاب۔ قرآن مجید۔ سورہ قاف زندہ روو۔ اصفہان کی ایک
۶۶	۱۳	۶۸	۱۳	ہبل۔ ایک بت کا نام جو زمانہ جاہلیت میں خانہ کعبہ میں رکھا	۱۳	۶۸	۱۳	بڑی ندی۔ شست۔ گل۔ مچھی پکڑنے کا
۶۷	۱۴	۶۹	۱۴	ہوا تھا۔	۱۴	۶۹	۱۴	کانٹا۔

آیات - آن کی جمع - وقت - لمحہ	۱۱	۷۲	لہر دہ - جنگی آدمی - نادان	۶	۶۷
زور قی - چوٹی کشستی	۵	۷۳	کلوخ - ڈھیلہ	۸	۷
تا خدا - ملاح - اصل میں ناؤ خدا تھا	۷	۷۴	حیف - افسوس	۱۱	۱۱
قلم - اٹھ	۸	۷۵	صبر - آزاد - شریف	۱۴	۶۸
عقیدہ - غلام	۱۰	۷۶	موش - چوہا	۶	۷
واردات - وہ کیفیات و حالات	۱	۷۷	مضمحل - پوشیدہ	۵	۶۹
جو آدمی پر طاری ہو -			اشترک - شرکت	۷	۱۱
برگ و بار - ساز و سامان	۷	۷۸	اساس - بنیاد	۸	۱۱
ہر کجا - ہر جگہ	۷	۷۹	شکلب - صبر	۷	۷۰
ارحام - رحم کی جمع - زہدان -	۸	۸۰	زجاج - شیشہ - کالج	۸	۱۱
بچہ دان			بطل - زخمی - گھائس - زخمی ہو کر	۸	۷۱
سام - رستم کے دادا کا نام -	۷	۸۱	تڑپنا ہوا -	۷	۱۱
حام - نوح علیہ السلام کے فرزند	۷	۸۲	خنجر - شکار کیا ہوا جانور	۷	۱۱
جن سے جہشی پیدا ہوئے -			تالک - انگور کی بیل	۹	۱۱
مدار - گھومنے کی جگہ	۹	۸۳	تجدد - نیا کام کرنا	۳	۷۲
اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَۃً	۱۰	۸۴	زدودن - صقل کرنا	۷	۱۱
قرآنی آیت) میں زمین پر اپنا ایک			تقویم - نجومیوں کی جہتری - زائچہ	۸	۱۱
نائب بنایا ہوا ہوں -			اعصار - عصر کی جمع - زمانہ	۹	۱۱
مداد - سیاہی	۱	۸۵	دہور - دہر کی جمع - زمانہ	۷	۱۱

۴۵	۲	خردہ خردہ - تھوڑا تھوڑا	۴۴	۱۰	آفاق - آسمان کے کنارے - دنیا
"	"	ثغور - ثغر کی جمع - سرحد	"	۱۲	خاتم - انگوٹھی
"	"	نار - گرمی - آگ	۴۸	۵	بہبود - بھلائی
"	"	لوح - تختی	"	۷	مضاف - جمع مضاف کی صفت
۴۶	۱	ممکنات - حاصل ہونے والے - پیدا ہونے والے	"	"	باندھنے کی جگہ مراد جنگ و میدان جنگ -
"	۲	صورت بستن - وجود میں آنا	"	۸	ناہی - منع کرنا والا
"	۳	ارج - مرتبہ	"	"	آمر - حکم کرنے والا
"	۵	قدسیت - پاکی	"	۱۰	ماسوا - جو کچھ کہ خدا کے سوا ہوا
"	۸	رقیب - نگہبان - ایک معشوق	۴۹	۱	جرہ - دلیر - نر پرند
"	"	کے دو عاشق	"	"	صعہ - ممولا
۴۷	۱	عقیم - بانجھ	"	۲	دستور - قانون - قاعدہ
"	۳	شوق - عشق	"	۴	دوک - چرخے کا ٹکڑا
"	۵	لَنْ تَرَانِي (تم مجھے نہیں دیکھ سکتے) موسیٰ علیہ السلام نے خدا کو دیکھنے کی آرزو ظاہر کی تو اللہ تعالیٰ فرمایا اِنَّكَ الْخَافِي	"	۵	جمہور - جماعت - گروہ
"	۸	دقیق - باریک	"	"	صور - وہ چیز جس کو اسرافیل علیہ السلام قیامت کے دن پھونکے گا جس سے تمام مردے قبروں سے نکل آئیں گے -
"	"	عمیق - گہرا	"	۶	حقہ یاز - بازیگر - مکار - عیار

[illegible]

۸۳	۲	واثروں۔ ال	۸۶	۶	بکر۔ بے مش۔ جس کا مش پہلے۔ ہوا ہو۔
"	۴	اعماق۔ عین کی جج۔ گہرا	"	۱۱	نوی۔ تازہ۔ نئے
"	۴	طاغوت۔ ایک بت کا نام ہے	"	"	الاسلام جَاءَ غَرِيبٌ۔ اسلام
۸۴	۴	شطان شکرت۔ عجیب	"	"	غریب آیا ہے۔
"	"	روح الامین۔ جبریل علیہ السلام	۸۷	۶	ایاخ۔ پیالہ
"	۱۰	کم نگاہ۔ دور بین کا ضد	"	"	دُرود۔ تلجھٹ
"	"	کور ذوق۔ ذوق کا اندھا۔	"	۷	قیصر۔ روم کے بادشاہ کا لقب
"	"	جس کو ذوق ہی نہ ہو۔	"	"	کسریٰ۔ نوشیروان اور فارس کے
"	"	ہرزہ گرد۔ بہیودہ مارے مارے	"	"	بادشاہوں کا لقب
"	"	پھرنے والا	"	۱۱	پرداختی۔ تو نے خانی کیا
۸۵	۲	فی نبیل اللہ۔ اللہ کے راستے میں	۸۸	۸	خداوندان۔ خداوندان باطل
"	۶	سنگوں۔ عاجز۔ ذلیل	"	"	لا سے لا الہ کا لہ ہے اور لا
"	۷	بیضا۔ روشن	"	"	سے اِلَّا اللہ
"	"	غزال۔ بہن	۸۹	۲	ترک۔ چھوڑ دینا
"	۸	مستیز۔ فور حاصل کر نیوالا	"	۵	ضیغم۔ شیر
"	۱۲	کُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ۔ ہر	"	۱۲	لن تنالوا الخ تم نیکی نہیں پاؤ گے
"	"	روز وہ ایک دوسری حالت میں	"	"	یہاں تک کہ تم خرچ کر دو۔
"	"	ہوتا ہے۔	"	۱	ربا۔ سود۔

۲	۹۷	چنگ - پنچہ	۲	۹۰
۵	"	ہلاک - ہلاک کرنیوالا	۴	"
۹	"	رایت - جھنڈا	۵	"
		قریہ - گاؤں	"	"
۳	۹۸	مادہ - دسترخوان	۶	"
۴	"	دودھ - خاندان	۷	"
		کنفس واحدہ شل ایک چاک	"	"
		کاہن - فال گو - بخوی	۸	"
		پاپا - روم کا بہت بڑا راہب	"	"
۸	"	بکم وزیر - موٹی اور باریک آواز	۵	۹۱
۱۰	"	فتراک - شکار بند	۷	۹۲
۱۱	"	تاقہ - اونٹنی	۱۰	"
۱	۹۹	موسیٰ کلیم اللہ کیلئے دریائے نیل	۱	۹۳
"	"	میں راستہ بنگیا تھا وہ پار ہو گئے	"	"
"	"	فرعون کا لشکر جب اس راستہ	"	"
۲	"	پر آیا غرق ہو گیا -	"	"
۵	"	عقیم - بانجھ	۶	"
"	"	نقل - نمکین چیزیں کیا ب وغیرہ	۱۱	"
"	"	ندیم - ہنشین - محفل شراب کا ساتھی	"	"
۲	۹۷	حجاب - پردہ		
۵	"	عروق - عرق کی جھ - رگ - ریشہ		
۹	"	ذبیح اللہ سے مراد حضرت اسماعیل		
		علیہ السلام ہیں -		
۳	۹۸	مخلب - پنچہ		
۴	"	مازراغ البصر - آنکھوں نے کچی		
		نہیں کی - معراج میں آنحضرت صلی		
		اللہ علیہ وسلم نے اللہ تعالیٰ کو اچھی		
		طرح دیکھ لیا -		
۸	"	رزم - لڑائی		
۱۰	"	یرنا - جوان		
۱۱	"	وثاق - بند - قید - مکان		
۱	۹۹	الحذر - خوف - اندیشہ		
"	"	خنک - ٹھنڈا - اچھا		
"	"	اثر - نشان		
۲	"	جادو - پگڈنڈی		
۵	"	شاطر - شطرنج باز - چالاک		
"	"	سواد - اطراف شہر		
۷	"	میزخ - ابرسیاہ		

۴۹	۷	ماغ۔ ابر۔ کبر	۱۰۴	۷	راحہ۔ سواری کا جانور
"	۹	بعل مردوخ وغیرہ تو بت کے نام ہیں	۱۰۵	۲	زیر و زبر گردن۔ درہم برہم کرنا
۱۰۰	۲	سحاب۔ ابر	"	۴	جبال۔ جبل کی جمع پہاڑ
"	۳	قلزم۔ مکہ اور مصر کے درمیان	"	۶	لم یزل۔ ہمیشہ
"	"	ایک شہر کا نام اس کے کنارے	"	۱۱	جیار۔ کشش
"	"	جو سمندر ہے اس کو بھی بحر قلزم	"	۱۲	پا درپے نہادن۔ اتباع کرنا
"	"	کہتے ہیں۔	۱۰۶	۴	قصر۔ سمندر کی گہرائی
"	۵	دریائے قبر۔ گہرا سمندر جس کا	"	۱۱	ید بیضا۔ موسیٰ علیہ السلام کا ماتھ
"	"	پانی سیاہ دکھائی دے بحر اسود	"	"	جو گریبان میں لیجانے کے بعد منور
۱۰۱	۵	الہ الوصل۔ ملانے والا خدا	"	"	ہو جاتا تھا۔
"	"	رب الفرق۔ جدائی ڈالنے والا	۱۰۷	۷	شفاق۔ دشمنی کرنا
"	"	خدا۔	۱۰۸	۴	بلج۔ محصول نکاس
"	۹	مردوخ۔ ایک بت کا نام ہے	"	"	زعاج۔ شیشہ
۱۰۲	۱	بعل	"	۵	سلاسل۔ سلسلہ کی جمع۔ اوہے کی
"	۴	نیلی تھن۔ نیلا پردہ۔ آسمان	"	"	زنبیر۔
۱۰۳	۴	لیٹ زون۔ پھونکن	"	۶	خرطوم۔ سونڈ
۱۰۴	۳	سطوت۔ دبدبہ	"	"	ذوالخرطوم۔ نتیجہ
"	۶	ہلہ۔ کیوں نہیں	۱۰۹	۴	سودان۔ سودان۔ حبش کا ایک شہر
"	۷	ناقہ۔ اونٹنی	"	۷	سنگ۔ سخت دل۔

۱۱۰	۱	نیاگاں - نیا کی جمع - دادا ناتا،	۱۱۷	۹	ریش مانند برف - سفید دالڑی
		ماموں - قدر و عظمت	"	۱۰	کسوت - لباس
	۷	خالد سے مراد سیف اشہریں	"	"	دیر سال - بوڑھا
	۸	بحم - دریا	"	"	مرو - ترکستان کا ایک شہر
	۱۱	ساربان شتربان	۱۱۸	۳	مقام تخت و فوق - دنیا
	"	حدی - وہ گیت جو شتربان اونٹ	"	۴	ثابت - وہ تارہ جو حرکت نہ کر
	"	کو بانکتے وقت گاتے ہیں - اونٹ کا	"	"	سیارہ - حرکت کر نیوالا تارہ
		سے مرت ہو کر تیز چلتا ہے -	"	۵	نطق - بات کرنا - گویائی
۱۱۱	۱	نصیر - کرنا سے - بالسنری - فریاد -	"	"	ادراک - عقل - پانا
		نفرت کرنے والا -	"	"	دری - فارسی زبان کی سات
	۳	نخیل - کھجور کا درخت	"	"	قسموں میں سے ایک قسم ہے -
	۴	تل - ٹیلہ	"	۱۱	ملک نیل - ملک مصر
	۷	تیمہو - لہوا - ایک مشہور پرند	"	۱۱	رود گنگ - دریائے گنگا مراد
	"	غمام - ابر	"	"	ہندوستان
۱۱۵	۳	رخت بردن - سفر کرنا	"	۱۲	ٹراپون - جاپان
	۴	نوع - قسم	"	"	فلزات - دہات
۱۱۶	۴	دیار - دار کی جمع گھر - ملک - شہر	۱۱۹	۵	سرخوش - جو شخص شراب کے نشہ
	"	کارخ - محل	"	"	ہیں خوشحال ہو - نشہ کے چار درجے
	"	دوتا - تاعد کے لئے لاتے ہیں -	"	"	میں سرخوش - تروماغ - یہ مت
	"		"	"	خراب -

۱۱۹	۵	تاک۔ انگور کی بیل	۰	اندام ہوتا ہے۔
۱۲۰	۱۰	ابوالآبابا۔ اجداد کا باپ	۱۲۶	صعوبہ۔ مولا
۱۲۰	۱	آمر۔ حکم کرنے والا	۱۲۷	ریلو درنگ۔ مکرو فریب
۸	۸	فسوں پر داز۔ افسوں گر۔	۷	نعتیہ۔ نبی کا مونت
۱۲۱	۳	جادو گر۔	۷	تذکرہ۔ مرد بنانا۔ یاد دلانا نصحت
۸	۸	اکتاب۔ پیدا کرنا	۱۰	کرنا۔
۹	۹	ماشین۔ انجن۔ ریل	۱۰	نچیر۔ شکار کیا ہوا جانور
۱۲۲	۱	نہاب۔ لوٹا	۳	ہمبر۔ ساتھی
۱۲۳	۵	قشوں۔ لشکر۔ فوج	۵	امومت۔ ماں بننا
۷	۷	مضمر۔ پوشیدہ	۸	اعجلا۔ عاجز کرنا۔ خلاف عادت
۱۲۵	۱	قلزم۔ سمندر	۷	کسی بات کا وقوع میں آنا
۱۲۵	۱	راغ۔ جنگل۔ سبزہ دار	۷	جشن۔ وہ بچہ جو ماں کے پیٹ
۱۲۵	۱	لاٹفید وا۔ زین پر فتنہ	۷	میں ہو۔
۱۲۵	۱	فابرا نہ کرو۔ اس کی اصلاح کے	۹	بنین۔ بیٹے۔ لڑکے
۱۲۵	۱	بعد	۷	بنات۔ بیٹیاں۔ لڑکیاں
۱۲۵	۱	ابلیس۔ شیطان۔ فریب دینے	۱۲	شب ارحام۔ رحم کی تلکی
۱۲۵	۱	والا۔ بد	۳	مضرب۔ زخمہ۔ تار بجانے کا
۱۲۶	۱	پشیر۔ مٹری	۱۲۹	چمکہ۔
۶	۶	نارون۔ جنگلی انار جو بہت خوش	۴	نیاں۔ رومی ساتواں ہینہ۔

معاوضہ میں۔			اس ماہ میں جو بارش ہوا اسکو بھی		
فسوں۔ انسوں۔ منتر۔ جادو	۱۱	۱۳۵	نیاں کہتے ہیں۔ اس بارش کے		
زورق۔ چھوٹی کشتی	۲	۱۳۶	قطروں سے سیپی میں موتی پیدا		
غوغا۔ شور و غل۔ آدمیوں کی بڑی	۵	"	ہوتے ہیں۔		
جماعت۔ ٹنڈی دل۔ فریاد			حور۔ شریف۔ آزاد	۵	۱۲۹
رطل۔ آدھ سیر۔ شراب کا پیالہ	۷	"	کنیز۔ لونڈی	"	"
شراب کا پیالہ جس میں آدھ سیر			قن۔ مائل بہت ہو۔	"	"
شراب سما سکے۔			جلیلہ۔ بزرگ	۱	۱۳۳
شحنہ۔ کو تو ال	۸	"	حلاج۔ خیاگر۔ اس سے مراد	"	"
ارمغاں۔ تحفہ۔ انوکھی چیز	"	"	منصور ہیں۔		
سبد۔ ٹوکری	۹	"	قفیز۔ تالاب	۵	"
یکم۔ دریا	۹	۱۳۷	برودت۔ سردی	۸	۱۳۳
قماش۔ کپڑے	۱۰	"	کوکب۔ پڑا روشن ستارہ	۹	"
نخ۔ دھاگا	۱۱	"	یر۔ بدن	۱۲	"
تار۔ تانا	"	"	الست۔ ازل جبکہ اللہ تعالیٰ	۱	۱۳۵
پو۔ مخمف پود۔ بانا	"	"	نے الست برتکھ فرمایا تھا		
سیر بیروں زردن۔ ظاہر ہونا	۳	۱۳۸	صہیا۔ شراب	۳	"
شق۔ چیرنا۔ شگاف ہونا	۵	۱۳۹	در خور۔ لائق۔ سزاوار	۸	"
نشور۔ قبروں سے اٹھنا۔ زندہ ہونا	"	"	بملک جم۔ جمشید کی سلطنت کے	۱۰	"

۱۳۹	۶	بیم درجا۔ خوف اور امید	۱۵۵	۲	درد۔ تلچٹ
"	۷	غرق۔ ڈوبنا	"	۵	ایاق۔ شراب کا پیالہ
"	۱۰	جسور۔ جس کی جمع۔ مرد دلیر	۱۵۷	۱۱	رزم۔ لڑائی
۱۴۰	۱	ناوک۔ تیر	۱۵۸	۷	تائیس۔ بنیاد رکھنا۔ مضبوط کرنا۔
"	۷	آنی۔ آن سے۔ وقت۔ لمحہ	"	"	ارغٹوں۔ ارگن۔ ایک مشہور باجا
۱۴۱	۲	نیرو۔ قدرت۔ طاقت۔ زور	۱۵۹	۳	واگردن۔ کھولنا
"	۳	جبر۔ کسی کی حالت کا اچھا کرنا۔ کسی پر سختی کرنا۔ ٹوٹے پرپٹی باندھنا۔	"	۷	کیش۔ ترکش
۱۴۲	۱۰	ہسجا۔ لڑائی۔ جنگ	"	۱۰	الغرض۔ طلاق میرے پاس ہے
۱۴۵	۷	رنگ۔ رنج و غم۔ قوت۔ جان	۱۶۰	۸	ایا۔ انکار
"	۹	نفع خوشی۔ تندرستی۔	"	۱۲	والا۔ بلند
"	"	ارژنگ۔ چین کا مشہور نقاش	۱۶۱	۳	لعبت۔ کھلونا۔ گڑیا۔
"	"	مانی چین کے مشہور نقاش کا گھانا	"	۱۰	نیرزم۔ لائق نہیں ہوں
۱۴۸	حاشیہ	پیدا کیا پھر اندازہ لگایا اس کے بعد	۱۶۵	۸	تندر۔ بادل کی گرج
"	"	راہ راست بتایا۔	"	۹	درہ۔ چرٹے کا کوڑا۔ قسم
۱۴۹	۹	جبین۔ پیشانی	۱۶۶	۱	مطروود۔ باندہ
۱۵۰	۴	منقطع۔ جس کا انتظار کیا جائے۔	"	"	مردود۔ نکالا ہوا۔ ذلیل
"	حاشیہ	جو وقت تو نے تیرا زا۔ تو تو نے نہیں مارا	"	۲	احراق۔ جلانا
۱۵۴	۷	سکر۔ نشہ۔ مستی	"	"	نقور۔ بھاگنا۔ نفرت کرنا۔ نفور۔ نہ

تندر۔ بادل کی گرج	۹	۱۷۲	کرنے والا		
المان۔ جرمن	۱	۱۷۵	طاغوت۔ بت۔ لات و عزی	۳	۱۶۶
زُ و۔ دریا	۷	"	کفجہ۔ سانپ کا پس	۴	۱۶۷
دیر باز۔ زمانہ دراز	"	"	نہنگ۔ گرچہ	۵	"
ثغور۔ سرحد	۱	۱۷۶	سبک۔ کم وزن	۴	۱۶۸
پزشک۔ طبیب	۱۲	"	سحاب۔ ابر	۱	"
زجاج۔ کانچ۔ زجاجی۔ کانچ	۸	۱۷۷	تاموس۔ عزت۔ احترام۔ بیاست	۹	"
بنانے والا۔			نژد۔ غلین۔ ذیل	۵	۱۶۹
لا۔ نہیں۔ جس کی نفی کیلئے۔	۱	۱۷۸	ورق۔ ولفیغہ	۱۰	"
الّا۔ مگر۔ حرف استثنا	۰	"	يَا لَيْتَ قَوْحِي يَعْلَمُونَ نَشْ	"	"
کن۔ فکان۔ کن۔ بمعنی ہو جا۔ (خدا)	۳	۱۸۰	میری قوم جان لیتی۔		
کا حکم۔ فکان۔ پس ہو گیا۔			عنتری۔ بڑی کمی	۲	۱۷۰
ساحت۔ میدان	۶	"	لبیم۔ خیل۔ نالائق	۸	"
طنا ب۔ خیمہ کی رسی	۱۲	"	کرب۔ بے چینی۔ غلینی	۳	۱۷۱
نا ب۔ خالص	۸	۱۸۱	شر۔ چنگاری	۴	"
دودھ۔ خاندان	۴	۱۸۲	ہدم۔ ڈھا دینا۔ بربادی	۸	"
قبا ب۔ قہ کی جمع۔ برج۔ کلس	۴	۱۸۳	ابيض۔ سفید	۳	۱۷۲
میتو۔ عالم علوی۔ بہشت۔ رنگن	۳	۱۸۵	مولا مانک	۵	"
شیشہ۔			مردر۔ گزرتا	۸	"

قمار - لونڈی۔	۲	۱۸۶	۳	۱۹۳	احمر - سرخ
قمار - جو	"	"	۱۰	"	وَلَر - کشمیر کی ایک جھیل کا نام
سپند - ہندی کے بیج	۱	۱۸۷	۵	۱۹۴	سلطوت - دہلیہ - شان و شوکت
تردستی - ہاتھ کی صفائی - چالاک	۲	"	۲	۱۹۵	درا - گھنٹہ
شعبہ بازی	"	"	۳	"	پنج - برف - جامہ پانی
خنگ - گھوڑا	۱۱	"	۸	"	تشکیل - شکل بنانا
لکھ - ابر کا ٹکڑا	۲	۱۸۸	"	"	تخریب - خراب کرنا
دمن - نجاست پھینکنے کا مقام - گھوڑ -	"	"	۷	۱۹۶	مغیچہ - مے فروش کا لڑکا - اچھی شراب بنانے والا -
زرگس شہلا - وہ زرگس جس کا رنگ سفید مائل بہ سیاہی ہو -	۶	"	۲	۱۹۷	شراب کا پیالہ
نسترن - نستر کا مخمف - سیونی کا پھول	۷	"	۶	"	خیام - خیمہ کی جمع
جبا بان - چمن - وہ سڑک جس کے دونوں جانب درخت ہوں -	۱۰	۱۸۹	"	"	قصور - قصر کی جمع محل
راو - بہادر - سخی	۸	۱۹۰	۷	۱۹۸	غرفہ - دریا - بال خانہ
کوکب - ستارہ	۱۰	"	۳	"	شگرف - نادر
اولی الاہو منکم - بادشاہ بہادر	۳	۱۹۱	۴	"	جم - جشیہ
میں سے -	"	"	۱۰	۱۹۹	کنشت - آتشکدہ
خویش با تر - خود کو مٹا دینے والا	۵	"	۶	۲۰۰	دوک - چرخہ کا ٹکڑا
			۱	"	رشتہ - بنا
			۴	۲۰۱	وداد - دوستی - محبت

۲۰۱	۹	۲۰۵	۸	نار - مخف ہ انار کا
"	"	"	۱۰	نمن - قیمت
۲۰۲	۳	۲۰۶	۲	یاسمن - چنبی
"	۹	"	۳	کرپاس - روئی
"	"	"	۶	قنار - بیابان
"	"	"	۷	عیار - سونا چاندی توںا کسوئی
"	"	"	"	خالص -
"	"	"	۹	اخوت - پردری
"	"	۲۰۷	۸	یراق - زیبائش کی چیزیں -
"	۱۰	"	"	زرہ بکتر
"	۱۱	"	"	دُر - موتی
"	"	"	۱۰	زنگ - گھٹہ - گھنگرو -
"	"	۲۰۸	۳	خرق - پسینہ
۲۰۳	۹	"	۱۱	تنقید - کھونا کھار کھنا
"	"	۲۰۹	۲	ساق - پنڈلی
۲۰۴	۶	"	"	قطع مو - بال کٹوانا
"	۱۲	"	۳	خط لاطینی - لاطینی تحریر
۲۰۵	۶	"	۵	عوامہ - شیل
"	۸	"	۶	دراک - عقلند -
۲۰۱	۹	۲۰۵	۸	بدرو حنین - جگ بدو جگ حنین
"	"	"	۱۰	جذب کشش
۲۰۲	۳	۲۰۶	۲	زیلون - بد - ناجز
"	۹	"	۳	سقف - چھت
"	"	"	۶	اساطین - جمع - اسطوان - ستون
"	"	"	۷	عقیق - ایک سرخ رنگ کا قیمتی
"	"	"	"	پتھر -
"	"	"	۹	یشم - یشب - ایک قیمتی پتھر
"	"	۲۰۷	۸	پرچیں - درختوں کی پاڑ
"	۱۰	"	"	لطاق - کمر بند
"	۱۱	"	"	اورنگ - تخت
"	"	"	۱۰	جسم خشم - جمشید کی شان و شوکت
"	"	"	"	رکھنے والا -
۲۰۳	۹	"	۱۱	شنگ - چور - شوخ طبع
"	"	۲۰۹	۲	تقلید - پیروی کرنا -
۲۰۴	۶	"	"	شید - آفتاب کی روشنی
"	۱۲	"	۳	کنہہ - حقیقت - ماہیت
۲۰۵	۶	"	۵	عرن - تیز رفتار
"	۸	"	۶	نارون - انار کا درخت

۲۰۹	۱۱	جہاد و پیہم۔ مسلسل کوشش	۲۱۷	۷	سیمیا۔ ذہ علم جس سے روح ایک بدن سے دوسرے بدن میں منتقل کر سکتے ہیں۔
۲۱۰	۸	رنگ۔ خوشی۔ حسن و خوبی۔			قصیم۔ شیر۔
		ناچ گانا۔ کروفریب			حمام۔ کبوتر
۲۱۱	۳	حرم۔ اقیان	۲۱۸	۸	لحد۔ قبر
	۴	عقدہ۔ گرہ		۹	دب۔ دزدہ
	۷	حریر۔ ریشم		۱۰	پور۔ بیٹا
۲۱۳	۳	زارٹر۔ زیارت کرتی والا		۷	رہمائی۔ زاہدی
	۱۰	کاوکاؤ۔ کاوش۔ فلش۔		۳	ریزہ ریزہ۔ ریزہ ریزہ
		سخت محنت۔		۷	ایوان۔ محل
۲۱۴	۲	سبل۔ سبیل کی جمع راستہ	۲۱۹	۳	کارخ بریں۔ بلند محل
۲۱۵	۱	کاویدن۔ کھودنا		۴	ابن السبیل۔ مسافر
	۳	نوش۔ امرت۔ شہد		۲	عزال۔ بہر
۲۱۶	۴	حضر۔ وطن	۲۲۰	۳	خطا۔ ایک شہر کا نام ہے۔ یہاں
	۵	نخیل۔ کھجور کا درخت	۲۲۱	۲	کی بہر میں مشک ہوتا ہے
	۵	رجیل۔ سفر کرنا			کسریر۔ تخت
۲۱۷	۲	مرغ۔ چراگاہ		۳	طاگر۔ پرند
	۶	میش۔ بھیڑ۔ بھیڑی		۱۰	قشر۔ چھلکا۔ پوست۔
	۷	تیرنج۔ معرب نیزنگ۔ جادو	۲۲۲	۲	
		مکرو جیلہ۔			

قبر - گہرائی	۳	۲۳۳	عبد - غلام - مولا - مالک	۷	۲۳۳
نسیم - ہلکی ٹھنڈی ہوا	۸	"	نجیب - شریف	۱۰	۲۳۴
متاع - سامان - فائدہ	۹	"	زندیق - بے دین	۶	۲۳۵
بہا - رونق - قیمت	"	"	رحمت - بازگشت	۲	۲۳۶
زمنہار - پناہ - جہلت - عہد و پیمان	۵	۲۳۴	حی - زندہ - نام خدا تعالیٰ	۶	"
امانت - خوف - پرہیز	"	"	قیوم - قائم رہنے والا - نام خدا تعالیٰ	"	"
نطاق - کمر بند	۸	"	اِنّی قریب - میں نزدیک ہوں	۷	"
صوم - روزہ	۱۱	"	لا اُبوبتہ - عالم ذات الہی	۸	"
صلوات - نماز	۵	"	جہروت - مرتبہ وحدت	"	"
ساز و برگ - اسباب - مددگار	۱۲	"	سلیمانی - پادشاہت	۱	۲۳۷
حُب - محبت	"	"	سلمانی - منسوب بہ حضرت سلمان	۵	"
ترس - خوف	"	"	مراد فقیری	"	"
تہی - خالی	۶	۲۳۸	شیرازہ - انتظام - بندش	۱۱	"
بہی - بہتری - رونق - روشن	"	"	پوزش - نصیحت - عذر	۲	۲۳۹
وستے - طاقت یافتہ عطا فرما - ی	۸	"	طبرخول - صندل سرخ - آتش دان	۷	"
امر کے لئے ہے -	"	"	بید سرخ -	"	"
دود - دہواں	۱۰	"	جہر نیلیر - روشن آفتاب	۷	۲۴۰
درجی بالا علی - میرا پروردگار بہت	۱۲	"	تنگ چاچی - کم ظرفی	۱۱	"
اعلیٰ ہے - سجدہ کی تسبیح -	"	"	نژاد - اصل - نسب	۲	۲۴۱

۲۳۹	۱	ناقہ - اونٹنی	۲۳۹	۲	جہول - بڑا جابل
"	"	زمام - بخیل	"	۶	شباب - جوانی
"	۳	ثمن - پھر	"	۱۱	زراغ - کوا
"	۵	مجاز - حقیقت کے خلاف	"	"	کرگس - گدھ
"	۶	زوج - جنت	۱۲	"	سواد - غلاقہ
"	۷	آسیا - ایشیا	"	"	ہور - آفتاب
"	"	مرزو بلوم - زمین ولایت	۲۴۰	۱	صدق مقال - سچ کہنا
"	۹	لوک - زمین کی بچوں کی طرح زالوں	"	۶	اکل - کھانا
"	"	کے بل چلنے والا - عاجز	"	۴	فرید - بختا
"	۱۰	فتراک - شکار بند	"	۶	نجیب - شریف
۲۳۷	۳	بحرین - بحیرہ روم - بحیرہ فارس -	"	۷	فرس - گھوڑا
"	"	دو دریا -	"	۸	جیاد - تیز رفتار گھوڑے
"	"	ظرف - برتن - حوصلہ - عقلمندی	"	۹	ہیجا - جنگ
۲۳۸	۶	حص - معلوم کرنا - حرکت کرنا	"	"	تندباد - آندھی
"	"	نقرہ - چاندی	"	"	طائف - طواف کرنے والا
"	"	مس - تانبا	"	"	کمر - ٹیلہ
"	۱۱	ایاغ - شراب کا پیالہ	"	۱۰	سختیز - قیامت
۲۳	۲	عجول - جلدی کرنے والا	۲۴۱	۱	نژند - ذلیل
"	"	ظلم - بڑا ظالم	"	۲	بیطار - سالوتر

بصیر - بنیا	۱۰	۲۲۲	۶	یکراں - گھوڑا	۳	۲۲۱
ضریر - نابینا	"	"	"	قلب - دل	۴	"
صہبا - سہراب	۶	۲۲۳	۸۰ یا ۳۰	قر دن - قرن کی جج	۱۰	"
مآب - جائے بازگشت	۷	"	"	یا ایک سو سال کی مدت	"	"
ہمزیم - سوکھی لکڑی	۱	۲۲۴	"	ستر - پردہ پوشیدہ مقام - عزت	۱۱	"
اب - باپ	۱۱	"	"	زوج - شوہر	"	"
حد - دادا	"	"	"	پنہا - وسعت	۴	۲۲۲
تکلیب - صبر	۱	۲۲۴	"	نیا گال - مانبا کے طرف کے بزرگ	۸	"
				لوگ -		

انتظامی مشین پولیس
خادم الخطاط محمد اصغر

تعداد (۱۵۰۰)

